

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

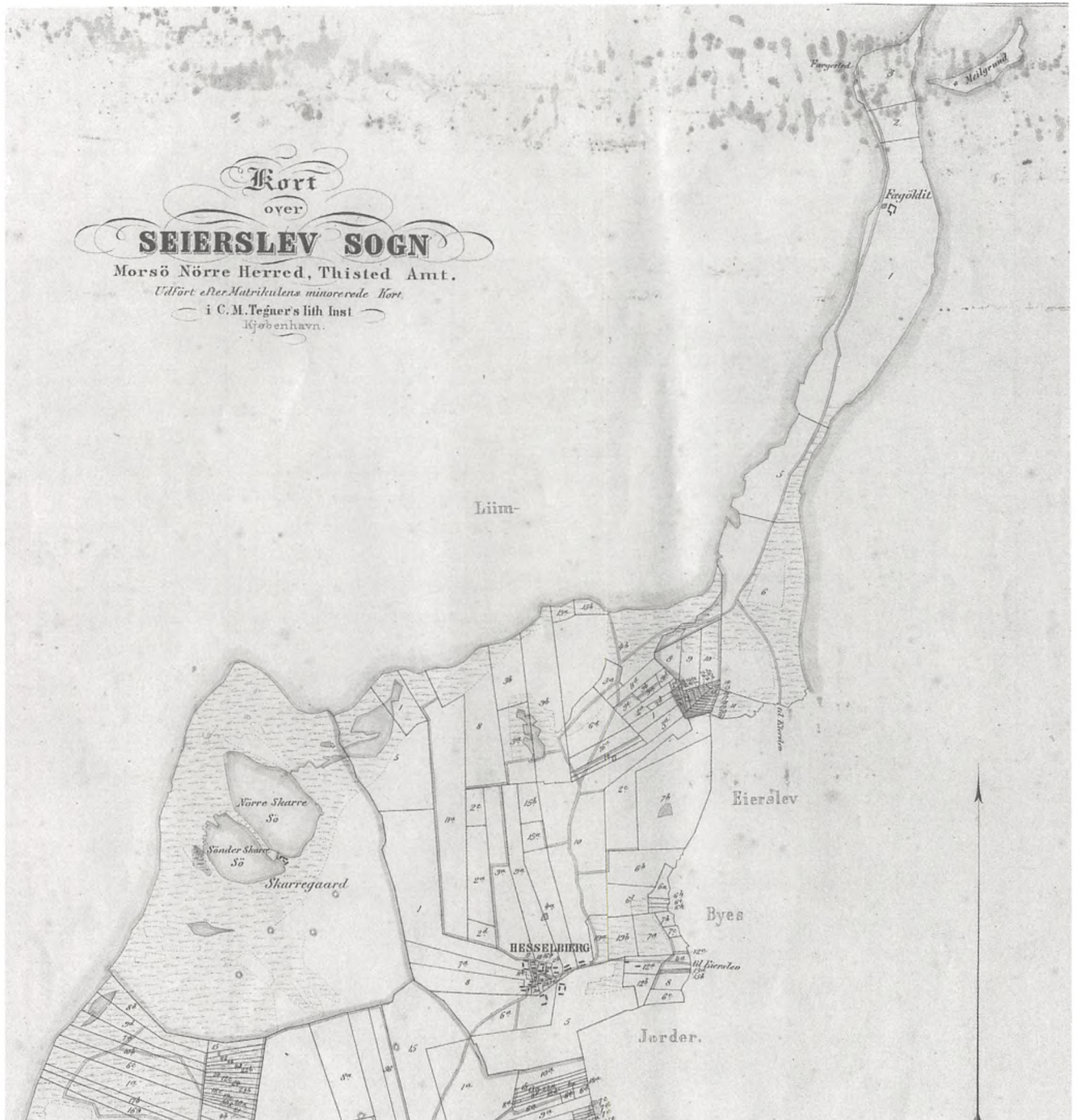
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Jul På Mors

LOKALHISTORISK ÅRSSKRIFT 2009

Matrikulens minorede kort findes for alle sogne på Mors. De er trykt og udgivet i 1867. Ejendommens placering er fra kort, der er opmålt omkring 1800. Opmålingen af skellene er fra først i 1860'erne.

Forsiden:

Motivet er Salgjerhøj med bygningerne, hvor der før Anden Verdenskrig var sommerrestaurant. Efter krigen blev dansesalen indrettet til sovesal og pvillonnen brugt til spisesal m.v. Omkring 1970 byggede Gladsaxe kommune nyt til lejrskolebrug.

Billedet er malet af en lærer fra Gladsaxe, navnet er ukendt, omkring 1960-65. Det blev foræret til købmand Hvidbjerg i Flade.

JUL PÅ MORS 2009

INDHOLD

Frøken Eggers – dygtig og afholdt..... 2 <i>Af Børge Jensen</i>	Fuld kraft frem 50 <i>Af Susanne Overgaard</i>
Thissingvig..... 8 <i>Af Kjeld Hansen</i>	Billede fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 61
»Heksekunster« i Bjergby 17 <i>Af Niels Vestergaard Larsen</i>	Redaktion: <i>Per Noe</i> <i>Susanne Overgaard</i>
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv..... 25	47. ÅRGANG . ISBN 87-87566-702 ISSN 0902-4700
Jeg har aldrig været ked af at bestille noget..... 32 <i>Af Lene Shannon</i>	Oplag: 2.000 stk. Pris: Kr. 75,00
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv..... 39	Tryk og Produktion - Mediehuset Mors
Journalistelev på Morsø Folkeblad 40 <i>Af Preben Heide</i>	Kortene er gengivet med tilladelse fra Kort- og Matrikelstyrelsen.
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv..... 46	

Frøken Eggers – dygtig og afholdt

Af Børge Jensen

I Jul på Mors årgang 2000 skildrede jeg afholdsbevægelsens historie på Mors og kaldte den for den største af de folkelige bevægelser på øen. I 1885 var der ni gæstgivere og 18 værtshusholdere i Nykøbing by, og 20 købmænd havde tilladelse til at handle med brændevin. En ny beværterlov i 1912 skulle begrænse antallet af udskænkingssteder, idet en købstad nu kun måtte have én beværtning for hver 350 indbyggere. For Nykøbing ville det betyde, at de 40 eksisterende beværetninger skulle reduceres til det halve.

I 1910 var der 25 foreninger under Morsø Afholdskreds med 2900 med-

lemmer. Det højeste tal var så stort som 3362 medlemmer i 1919, men da var der for længst kommet et nyt traktørsted i Nykøbing, dog kun i sommermånederne.

Strandpavillonen

Det var en forening med navnet "Foreningen Strandpavillonen", der i 1898 opførte en pavillon i anlægget. Den 1. maj 1898 blev lovene underskrevet af bestyrelsens syv medlemmer, der hørte til byens bedre borgerskab. Foreningens § 1 var kortfattet: "Foreningens formål er Selskabelighed".

Bestyrelsen var identisk med bestyrelsen i "A/S Morsø Strandbade". Krav

til medlemskab var, at man var mand og over 18 år og blev godkendt af bestyrelsen. Nu var stifterne agtværdige ægtemænd, og derfor havde også de til husstanden hørende personer adgang. Også fremmede mænd og kvinder, "der have løst Badekort, ere uden yderligere Betaling Medlemmer af Foreningen, så længe badekortet gælder". Ved fremmede forstod man personer, der boede udenfor Nykøbing bygrund og landsogn, og deres navne blev indført i "Fremmedbogen".

Kontingentet var 2 kroner årligt, åbningstiden i Sæsonen var fra 7 morgen til 11 aften, og personer, "der ikke opføre sig sømmeligt, kunne udvises

Nykøbing Mors. Ved Strandpavillonen.

Sommerbillede fra Strandpavillonen.

af Bestyrelsen eller Værten". Men § 11 gav nyt håb til uheldige personer: "En udvist skal have Bestyrelsens Samtykke for at komme igen". Den første bestyrelse bestod af apoteker Teilmann-Friis, sagfører Gamborg, direktør Messerschmidt, gartner Lassen og købmændene Frederik Bang, Niels Faarstof og Jørgen Brandt.

Pavillonen åbnede pinsemorgen den 29. maj 1898, og trods regn, kulde og blæst var folk på benene. Morsø Folkeblad roste både bygningerne og haveanlægget og fandt det også rimeligt, at Nykøbing fik en sommerpavillon, da mange andre byer havde en sådan. Der er ikke tvivl om, at artiklen var skrevet af bladets redaktør Henrik Fog, der ikke hilste pavillonen "med ublandet Glæde", for den var noget fremmed. Før kunne man tage sin mad med, gå ind på øerne og drikke kaffe, som husmoderen selv lavede. Nu forudså afholdsmanden Henrik Fog, at "der vil blive givet flere Penge ud, og der vil blive nydt flere berusende Gjenstande i vor Plantage herefter end hidtil".

Han havde dog tillid til bestyrelsen og håbede, at det forhold, at kun indtegnede medlemmer havde adgang "ville være et Værn imod den slags Udskejelser, som man hører andet steds fra om lignende Pavilloner".

Allerede de første værter vidste, at det gjaldt om at få et købedygtigt publikum ind i pavillonen. I 1899 var ventilationen forbedret, og der var "indlagt elektrisk Ringeapparat overalt i Pavillonen". Der var ofte musik og dans, i 1900 samlede et Wienerorkester fulde huse aften efter aften, det var en fornøjelse at "høre på de 6 Wienere, der i Selskabstoilette trakterer deres Strygeinstrumenter med gratiøs Flothed" (Morsø Avis).

Fra Færkenstræde til Bangsbo

For 100 år siden var Laura Eggers restauratør i Strandpavillonen. Hun var født i Færkenstræde i 1869 som

datter af Johan Henrik Eggers, der var snedker og født i Holsten. Hun blev døbt Laurine Jensine Christine men brugte som voksen fornavnet Laura. Efter konfirmationen i 1883 kom hun vel som gadens andre børn ud at tjene hos forskellige familier. Måske var hun både flittig og dygtig og fik gode anbefalinger, så hun fik arbejde hos familier, der havde råd til stor selskabelighed. Både i Nykøbing og på landet var der velhavende folk, der havde brug for dygtige piger i køkkenet.

Artiklen vil særlig behandle to perioder i Laura Eggers liv. Først vil jeg skildre hendes ti år som husbestyrerinde hos Johan Knudsen på herregården Bangsbo ved Frederikshavn og derefter hendes arbejde som restauratrice med særlig vægt på årene i Strandpavillonen.

To unge rigmænd

Den første folketingsmand på Mors var Jacob S. Knudsen fra 1849 til 1853. Han ejede Moutrup fra 1847 og blev 1857 gift med Ane Kirstine Riis, datter af Christen Riis til Blidstrup, og efter hendes død det følgende år ægtede han søsteren Ane Jensine i 1861. De fik sønnerne Christen Riis Knudsen i 1863 og Johan Knudsen i 1865. Allerede i 1869 døde Jacob S. Knudsen af tyfus, og da Christen Riis døde i 1873, blev Ane Jensine ejer af både Moutrup og Blidstrup. Som enke giftede hun sig i 1873 med svogeren Poul Knudsen, der adopterede hendes to sønner.

Blidstrup var på 26 tdr. hartkorn og Moutrup på 14 tdr. Ved bodelingen fik hver af de to drenge tillagt 125.000 Rigsdaler, uforrentet til deres 18. år og derefter med 4 % i rente. Når drengene blev 18 år, ville de hver få 250.000 kr. i arv. Christen Riis-Knudsen købte Dagmar-Teatret i 1889 og brugte store beløb til at dække de årlige underskud. Johan Knudsen brugte store dele af sin arv på dagbladet "København", som han ejede sammen med den se-

Frk. Eggers, husbestyrerinde på Bangsbo, tegnet af Sophus Jürgensen.

nere politiker Ove Rode. Det skulle være et litterært og kritisk blad. Flere bøder blev betalt af Knudsen, der også brugte mange penge på selskabelighed og fornøjelser. Faderen hørte om det vilde liv og ønskede at få sønnen bort fra København. Resultatet blev Johan Knudsens køb af den forsømte herregård Bangsbo ved Frederikshavn for 135.000 kr.

Bangsbo-kredsen

Efter omfattende reparationer og udsmykninger af bl.a. Thorvald Bindesbøll og Anne Marie Carl Nielsen måtte vennerne naturligvis besøge den nye godsejer. Næppe var kredsen etableret igen, før man talte om Bangsbo-kredsen. Den omfattede 1890'ernes kendte forfattere Carl Ewald, Peter Nansen, Gustav Wied og i særlig grad Herman Bang. Blandt de bildende kunstnere kan ud over de to omtalte nævnes maleren og tegneren Sophus Jürgensen, der blev uddannet på Kunstakademiet

i København 1893-98. Alle gæsterne var nødt til at overnatte i gårdens gæstefløj. Da Johan Knudsen var ugift, måtte han med de mange gæster og den store selskabelighed have det bedst mulige personale. Laura Eggers blev ansat og blev som husholderske ”frøken Eggers”.

Jeg nævner her nogle få fester, da de fortæller meget om Johan Knudsens personlighed. Da Gustav Wied og hans forlovede Alice Tutein boede et par år i Sæby, kunne de let komme til Bangsbo: ”Her mødtes vi ofte om som ren og åd og drak med vor gæstfri vært” (Wied). I 1892 var Wied blevet forlovet med Alice, der var gods-ejerdatter. Da hun blev gravid, tog hun på diskret ophold på Lolland og fødte i 1894 en dreng, som blev døbt Johan Sophus Herman Wied. Faderen og fadderne var på Bangsbo! De tre fornavne var til ære for fadderne Johan Knudsen, Sophus Schandorph og Herman Bang. I Wieds komedie ”Da Baby skulde paa Hotel” (1895) blev barnet indlogeret hos hotelejer Clasen i Sæby, mens forældrene var til middag hos Johan Knudsen. I et brev skrev Wied: ”En meget rar middag. Vi var begge berusede”. Den næste dag kørte han Alice til Sæby i kane og tog selv tilbage til Bangsbo, ”hvor jeg havde det hyggeligt nogle dage”.

Holger Drachmanns datter Eva hørte til kredsen, og Johan Knudsen lovede at betale hendes bryllup med juristen Holger Federspiel. Knudsen sendte sin tjener til sognepræsten i Flade (Bangsbos sognekirke) men han nægtede at vie datteren af en ateist. Tjeneren fortsatte til et nabosogn, og her lykkedes det at få stedets kappellan overtalt til at foretage vielsen. Brylluppet den 31. januar 1899 blev et formidabelt gilde, det foregik på Bangsbo.

Den tredje fest, jeg vil nævne, foregik i København og havde kun to deltagere. Johan Knudsen kom til

København og skulle møde Agnes Henningsen. Før mødet gik hendes tanker tilbage til en middag hos Carl Ewalds: ”Jeg havde valgt Johan at sværme for ... og var blevet ved med det i alle Aarene. Netop sværme som et halvvoxsent Pigebarn ... Nu sagde alle, at han var blevet bedre. I brevene var han stadig den morsomme og elegante stilist, men han var sikkert endnu en bedårende flab”. De talte om debutanten Johannes V. Jensen, og Agnes Henningsen ville gerne høre om Bangsbo. Den galante Johan havde medbragt en buket liljekonvaler og en gave: ”Jeg har taget en Bog med til dig”. Det var Ludvig Holsteins ”Digte” (1895). ”Spis nu. Du holder af Østers, jeg ikke. Så hengiver jeg mig imens til den Last, jeg har fælles med din forhenværende Mand: At plapre Vers”. Johan Knudsen havde i forvejen udvalgt de digte, han ville læse, mens Agnes Henningsen spiste østers!

Agnes Henningsens ægteskab med cand. mag. Mads Henningsen var da blevet opløst. Som forfatter var hun debuteret i Johan Knudsens ”København”, og de to var betaget af hinanden i mange år. Hun satte også stor pris på hans vurderinger af hendes litterære arbejder, f. eks. ”Den elskede Eva” (1911), hvor hun brugte tre konsulenter: Hendes mand i andet ægteskab Simon Koch og Georg Brandes var de første. Manuskriptet måtte dog til sidst over til ”den rigtige konsulent”, det var godsejeren og politikeren Johan Knudsen: ”Han havde ingen Indvendinger men heller ikke den hede Ros, han plejede at strø ud over mine Manuskripter”.

Bryllup i Blidstrup

I slutningen af januar 1901 var der travlhed på Blidstrup, for Johan Knudsen agtede at indgå ægteskab med deltagelse af den nærmeste familie. Fra Bangsbo-kredsen deltog kun Herman Bang. Da han ankom til Ny-

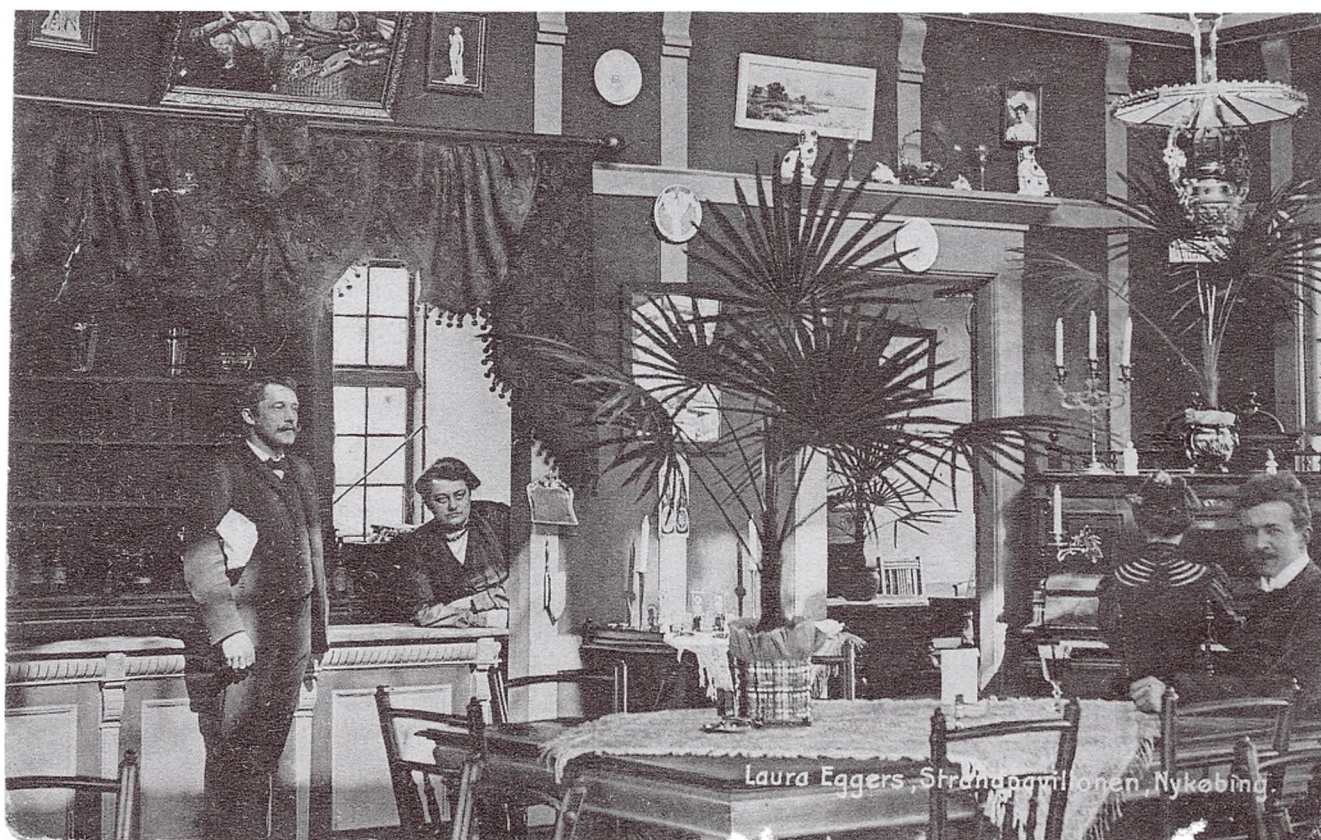
købing, ”overraskedes han ved talrige Buketter fra ubekendte Beundrere eller måske Beunderinder” (Morsø Avis). I festen den 25. januar deltog familien på Mors, broderen professor Riis-Knudsen med frue og Herman Bang. Bruden Elisabeth Riis havde været skuespiller på Dagmar-Teatret, og hun blev nu Bangsbos værtinde. En husbestyrerinde var altså nu unødvendig, og frøken Eggers’ tid på Bangsbo var slut. Dramatisk Forening i Nykøbing benyttede brylluppet til at arrangere en oplæsningsaften med Herman Bang.

I Morsø Avis havde ”H” bedt tilhørerne om at komme i god tid til glæde for forfatter og publikum: ”Altså! Vi møder ikke midt under Dannevirke-natten, men i passende Tid forinden, så vil hr. Bang sikkert levere os en ublandet nydelsesrig Aften”. Det var sikkert læge Johan Hinding, som gav denne opsang, og ”en fyldt Sal lønnede hvert Nummer med livlige Haandklap”. Herman Bang gav flere aftener i de følgende år, men da måtte han selv klare de praktiske ting. F. eks. i Nykøbing i 1905 lød regningen for leje af salen i Håndværkerforeningen på 25 kr. hertil kom 3,20 kr. for gas og 4 kroner for kul, jo, det var hårdt at være kunstner.

Mens Laura Eggers var ansat på Bangsbo, oplevede hun flere gange, at Johan Knudsen var bortrejst i perioder, f.eks. i Ægypten i 1891. Det hindrede ikke, at Herman Bang og Gustav Wied boede på Bangsbo i dage eller uger. Wied fik så betroet cigar-kassen og nøglerne til vinkælderen.

I flere af Wieds mindre arbejder forekommer stednavnet Eggersbo, under arbejdet tænkte han sikkert på frøken Eggers’ mange fortræffelige middage på Bangsbo.

Da etatsråd Knudsen døde i 1905, overtog Johan Knudsen Blidstrup og Moutrup, og i 1909 solgte han Bangsbo for 145.000 kr. Hans ægteskab var blevet opløst i 1906, mod at

Strandpavillonen. Interiør ca. 1910. Postkort fra H. Hansens Boghandel.

hustruen fik 30.000 kr., og først i 1911 blev han gift igen. Det var med Betty Nansens veninde Olga Mygind, og det skete i Ribe Domkirke.

Se pinesolen danse

Pinsedagene betød starten på en ny sæson i Strandpavillonen. De følgende eksempler er fra 1907.

Arbejdernes Sangforening tog til Højris, "hvor de glade morgensangere lod deres kraftige stemmer lyde under bøgenes kroner". Bilstrup i Sallingsund fristede med dans 2. pinsedag fra kl. 4 til 12, og værten i Åhuset inviterede pinsemorgen på kaffe og "messingsuppe". Morsø Social-Demokrat havde under overskriften "Hvor man morer sig i Pinsen" den fyldigste foromtale: "Frk. Eggers, Strandpavillonen, åbner sine pauluner kl. 5 morgen og har i den anledning fået tilsendt en hel vognladning ægte Schweizerhorn, som serveres til kaffen, ikke mindre ægte Münchenerøl

vil flyde i stride strømme. Når dertil kommer, at der fra kl. 6-8 er koncert af klaver og violin, er vi overbevist om, at ikke ret mange modstår frk. Eggers' gæstfrihed".

Som nævnt i indledningen var der ikke fri adgang til pavillonen, men restauratøren skulle jo betale forpagtningssafgift og ønskede derfor mange gæster. I anledning af tiårsjubilæet i 1908, lod selskabet indlægge vand og gas, og frk. Eggers indrykkede denne annonce: "Nu har alle adgang. God kaffe. 1. klasses smørrebrød og a la carte hver dag". Sæsonen begyndte det år i påsken, de to første dage serveredes øl og pølser, men 1. og 2. påskedag fristede frk. Eggers med "ægte Münchenerøl fra Königliches Hofbrauhaus i München samt ægte Frankfurter pølser".

Koncerterne begyndte i pinsen, og i juli stod trio'en „Mozart“ for kaffekonzert fra 4 til 6 og spillede hver aften fra 8 til 11.

Fem musikere i to uger

I sommeren 1909 havde Laura Eggers et arrangement, som må have været ret kostbart. Fra søndag den 18. til søndag den 25. juli gav et østrigsk orkester koncert hver søndag fra 4 til 6 eftermiddag og fra 8 til 11 aften, på hverdage var tiderne kl. 4-5 og 8-11. Et sådant orkester var nyt i Nykøbing, for det bestod af tre damer og to herrer. Social-Demokraten skrev: "En god idé, frk. Eggers her har bragt til udførelse, og hun er da også blevet belønnet derfor ved at lokalerne har været fyldte hver aften. De ydede præstationer er aldeles fortrinlige. Kun i denne uge". På markedsdagen var der en ekstra koncert: "Så får Landboerne Chancen for at høre Orkestret". Morsø Avis skrev: "En Blanding af Sang og Musik, som virker ganske ejendommeligt for os Nordboere, en Blanding af Sigøjner- og Tyrolermusik men gennemsyret af ægte sydtysk Gemütlichkeit". Orkestret spillede i

Den 6. november 1911 blev Nykøbing ramt af en voldsom storm fra sydvest med skybrudlignende regnskyl. Da færgen ankom den 7. november, var vandstanden $56\frac{1}{2}$ tommer over daglig vande, så jernbanevognene måtte blive ombord. Vestergade stod under vand, og eventuelle gæster til Café Brohus måtte transporteres på trækvogn, men til sidst soted alle lokalerne under vand. Man trøstede sig med, at vandstanden på $56\frac{1}{2}$ tommer (1,48 meter) var lavere end i 1895, da den havde været på 69 tommer (1,8 meter).

to uger. Efter flere aftener med andre sangere og musikere skrev Social-Demokraten: "Frk. Eggers' bestræbelser for på en nobel og tiltalende måde at underholde sine gæster bør belønnes med talrigt besøg".

Andre former for underholdning

I maj 1910 havde frk. Eggers engageret kgl. operasanger Hoffmann og skuespiller Känitzen Simonsen til "Sang, Oplæsning og Koncert med Musik af fru Humble og hr. Musikdirektør Sophus Nielsen". Denne aften var der entré på 50 øre. Publikum svigtede dog, for der var konkurrence fra det meget populære cirkus Bech-Olsen. I 1908 havde han været i Nykøbing med sit kæmpetelt til 1700 tilskuere, og i 1911 kom "Skandinaviens største og eleganteste Cirkus" med ekstratog til Nykøbing. Som reklame gik Bech-Olsen gennem byen med elefantungen Kasper. Da cirkus

havde eget bøhmisk strygeorkester på 10 musikere, var det svært at konkurrere med dette cirkus.

I juli 1910 kom et stort selskab af husmænd fra hele landet til Mors. Socialdemokratiet, der arbejdede for husmændenes sag, gav kaffe på Strandpavillonen, og om aftenen kom gæsterne gratis til film i byens nye attraktion "Kosmorama". Den var åbnet i marts i Brandts ejendom i Nygade med 160 pladser. Der var indlagt lys, og det skrå gulv betød, at alle så godt. Mon ikke de fleste husmænd huskede denne dag med levende billeder og Kosmoramas "lille flinke orkester"?

Pianistinde fru M. Humble spillede ofte i Strandpavillonen og til stumfilmene i Nykøbings to biografteatre. Hun havde også elever i klaverspil i sit hjem i Østergade.

Ny pavillon?

Strandpavillonen ejedes af foreningen "Morsø Strandbade", som på general-

forsamlingen i april 1911 vedtog at opføre en ny musikpavillon, da der blev klaget over, at "der høres dårligt fra den nuværende". Endvidere vedtog man på ny at leje Strandpavillonen ud til frøken Laura Eggers. Der var genvalg af direktør Messerschmidt og af Frederik Bang og købmand Faartoft. I stedet for afdøde muremester C. Nielsen valgtes skibsmægler Knakkegaard.

Sct. Hans aften ville blive særlig festlig med flere hundrede kulørte lamper, Sct. Hans blus og dans på en dansestrade helt til kl. 12. Entreen var 50 øre for herrer og 35 øre for damer. Men kommunen bidrog også til underholdning i plantagen med offentlige koncerter, der let samlede 300-400 tilhørere til hver koncert.

Kært barn har mange navne

Som nævnt blev der i 1907 serveret "messingsuppe" i restaurant Åhuset, der lå i Vestergade. Dette hus blev i 1910 købt af Laura Eggers, som ændrede navnet til Åpavillonen. Hun åbnede 18. november med en koncert med fru Humble ved klaveret og violinisten Sophus Nielsen. Endnu i februar 1911 var der koncerter, men i marts solgte frk. Eggers Åpavillonen til gæstgiver N. C. Ingstrup for 20.000 kr. Det var mange penge. Ændredes hendes planer på grund af sygdom? I hvert fald skrev Social-Demokraten den 9. august 1911: "Frk. Eggers, der har været syg en Tid, er atter i god Bedring og forhåbentlig ser man snart igen den joviale og sympatetiske Dame ved Buffeten".

Ingstrup ændrede straks navnet til "Café Brohus" og åbnede en keglebane, der selvfølgelig skulle trække kunder til stedet. Da han afhændede "Café Brohus", blev navnet ændret til "Café Broen" og det blev restaurantens fjerde og sidste navn indtil 1960'erne. Navnet Broen er for nylig vendt tilbage – men som gadenavn (Faktas adresse).

Sagen om en udvidelse af Strandpavillonen trak åbenbart ud, for i maj 1912 blev der indbudt til et borgermøde for at drøfte en mere moderne pavillon. Behovet sås tydeligt ved den kommunale koncert i juli, hvor halvdelen af tilhørerne måtte stå op. Flere annoncer i august var underskrevet Laura Andersen, og i september var navnet Laura Andersen Eggers. Hvad var der sket?

Fra Nykøbing til Skive

Som sædvanlig får man de fleste oplysninger i Morsø Social-Demokrat, der 12. oktober 1912 meddelte: "Skive Banegaards Restauration. Frk. Eggers blev den heldige". Heldet bestod i, at hun fra 11. november kunne leje denne restauration for 5000 kr. i årlig afgift. Det var åbenbart en attraktiv stilling, for der havde været ikke færre end 39

ansøgere, og avisen skrev da også: "Når Morsø Social-Demokrat udtaler som vor Mening, at Banegaards Restaurationen i Skive under hendes Regime bliver et godt Madsted, så tror vi at have givet vort kendte Bysbarn den bedste Anbefaling til den nye Stilling".

Den 18. oktober afholdtes stor auktion i Strandpavillonen, hvor fru Laura Andersen Eggers bortsolgte alt sit indbo og restaurations inventar på grund af bortrejse. Frøken Eggers havde i eftersommeren giftet sig med musikeren Harald Andersen, men ægteskabet blev hurtigt opløst, og fru Andersen blev igen frøken Eggers.

Morsø Avis brugte Skive Venstreblad som kilde til tiårsjubilæet 1. november 1922, som Laura Eggers fejrede ved at indfinde sig i restau-

rationen for første gang "efter sin langvarige og farlige Sygdom". Skive Banegaards Restauration var næsten landskendt, "de Rejsende er glade for frøken Eggers' udmærkede Køkken". I årene 1915-20 drev hun også Mariager Skovpavillon og i Skive tillige forlystelsesetablissementet "Rosenhøj". I hendes tid blev "Rosenhøj skibonitternes meget yndede forlystelsessted. Der var altid god underholdning, og som spisested var "Rosenhøj" anerkendt langt uden for Skive. Hendes flid skyldes nok, at hun af familie kun havde en kusine på Sjælland. Dødsannoncen var underskrevet "hendes Venner".

Restauratrice Laura Eggers døde på Skive Sygehus den 22. oktober 1925 og blev begravet den 25. oktober ved forældrenes gravsted i Nykøbing Mors. Hun blev kun 56 år gammel.

Restaurationen på Skive Hovedbanegård ca. 1915 er præget af properhed. Laura Eggers og buffetjomfru frk. Havnstrup er klar til at tage mod gæsterne. ER det fotografen, der har hængt sin hat op ved døren til privaten? Fra Niels Mortensen: "Skive for 100 år siden" (2006)

Thissingvig

Af Kjeld Hansen

Den 18. juli 1870 var en skæbnedag for Glomstrup Vig på Mors. Denne sommerdag blev der afholdt en landvæsenkommissionsforretning ”i anledning af inddæmning og udtørring af den del af Glomstrup Vig, der ligger nord, øst og syd for Thissinghus, og som deler sig i tvende hovedarme Nøraagaard og Mydum Vige”. Afgørelsen blev, at det kunne ske.

To energiske brødre, købmand Christen Munch og proprietær Lars

Munch, erhvervede den første koncession på at tørlægge de to fjordarme i Glomstrup Vig, men de benyttede sig aldrig af den. Allerede året efter videregav de koncessionen til inspektør S. Lykke fra Stadilø ved Ringkøbing. Prisen var ikke så ringe - 5000 rigsdaler (624.645 kr. i 2008-værdi).

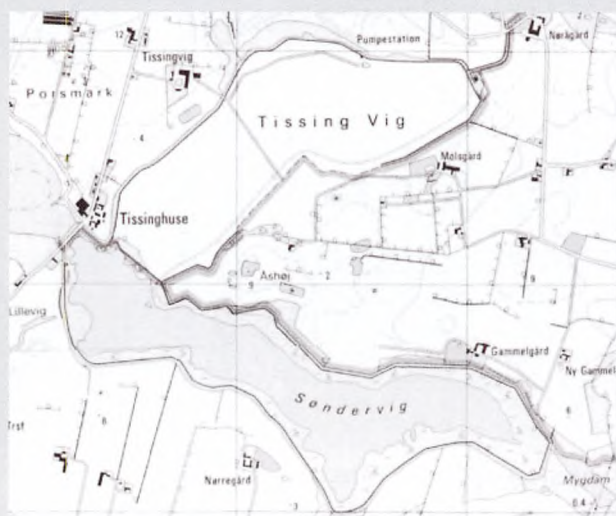
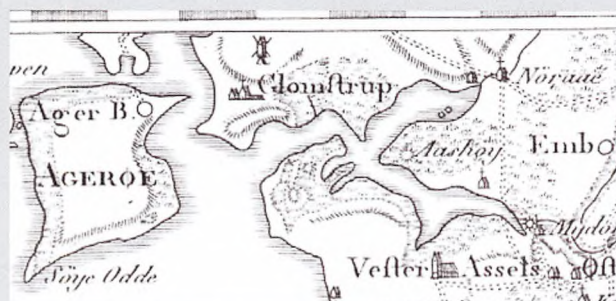
Få år forinden havde inspektør Lykke været med ved tørlægningen af Vest Stadil Fjord nede ved Ringkøbing, så det var en erfaren

landvindingsmand, der i 1872 gik i gang med at inddæmme de to fjordarme i Glomstrup Vig. Ifølge koncessionen skulle projektet være gennemført senest ved udgangen af 1876, hvis Lykke skulle opnå »ejendomsret til Tissingvig og Søndervig (Nøraagaard og Mydum Vige) samt skattefrihed af samme i 20 år fra arbejdets fuldførelse at regne«, som der stod i koncessionen. Lykkedes det ikke, ville det

Thissingvig og Søndervig, to fjordarme i bunden af Glomstrup Vig.

Kortene er tegnet med næsten 100 års mellemrum i 1795, 1882 og 1980.

Kjeld Hansen, journalist og forfatter til bl.a. bogen "Det tabte land". På www.dettabteland.dk findes 361 artikler om landvindingsprojekter i Danmark.

Et enestående billede fra bygningen af dæmningen tværs over Glomstrup Vig. Det er usikkert om billedet er fra det første byggeri i 1874, eller genopbygningen 1895. Man får et levende indtryk af de farverige "børster" - og de børn, der knoklede med at slæbe jord sammen til landvindingsprojektet.

indbetalte depositum på 2000 rigsdaler (249.858 kr. i 2008-værdi) være tabt.

Tømt på 24 døgn

Takket være den lokale skibsfører Jens Kusk Jensens erindringer har vi et godt billede af selve arbejdet med inddæmningen, hvor flere hundrede arbejdsmænd sled med at bygge sluser og køre jord ud til en dæmning. Kusk Jensen (1866-1936) voksede op i det nærliggende Vester Assels, og han samlede sine egne og andres oplevelser i en beretning med mange anekdoter. Her fortæller han en af de mere dramatiske:

"Da dæmningen var færdig, blev der udlovet en flaske brændevin til den, der først kunne gå over, og en eftermiddag, da de gik ind for at spise deres mellemmad, var de så nær, at de mente, de kunne nå sammen til aften. Da de kom ud, var det meste af dæmningen borte. Plankerne sejlede i fjorden, ved hver side af den forsvundne dæmning var en mudderbanke. Årsagen var, at midt i fjorden,

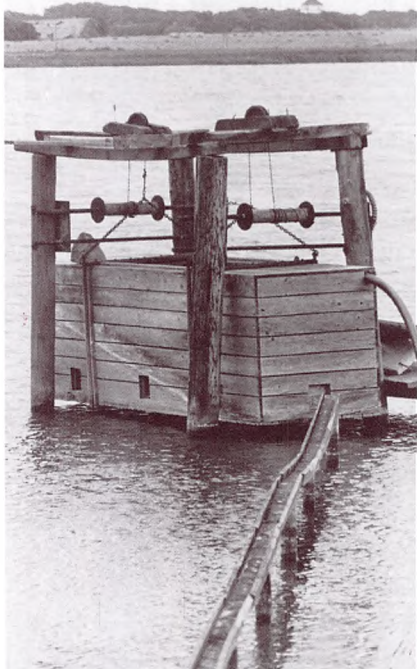
i en længst forsvunden tid, da landet lå højere, havde der været et dybt løb. Dette var efter landets sænkning fyldt med tang og mudder og senere med sand ovenpå; nu var sandlaget bristet og den hen ved ti alen [6,3 meter] høje dæmning forsvundet." Hullet blev dog

hurtigt lukket, og ud mod fjorden blev den solide dæmning forstærket med en større stensætning. Derefter forløb arbejdet planmæssigt og uden nye dramatiske afbrydelser.

I april 1874 gik udpumpningen af vandet i gang, og tørlægningen kunne gennemføres på bare 24 døgn ved hjælp af en stor centrifugalpumpe, der blev trukket af et dampdrevet lokomobil. Efterhånden som vandet sank i de to fjordarme, åbenbarede der sig et skatkammer af ting og sager for den 8-årige Jens: "Ved kanalarbejdet fandt de svære træstammer, hvoraf i hvert fald en blev liggende i bunden af kanalen, da den var så stor, at de ikke kunne få den op, og den var for hård til, at de kunne stikke den i stykker. (I min barndom lå denne træstamme på bunden af kanalen, men tværs over). De fandt også en udhulet træstamme fra oldtiden, hvalknogler, rensdyrgevir og mere. Ved at se disse ting vakte min interesse for fortiden. Det var ikke alene fortiden, der kom frem, efter vandet pumpedes ud. Der blev også trang plads for fiskene. Ålene samlede i mudderet, og folk kunne

Allerede i 1919 kørte denne traktor med jernhjul på Viggården ved Thissingvig. Billedet er taget af fotograf Mette Pedersen, Øster Assels.

Denne ålekiste kan meget vel være fra Ålekongens regeringstid på Thissingvig. Billedet er taget ved Thissinghus og i baggrunden ses Vester Assels. Ikke dateret.

fange dem med de bare hænder. Det rygtedes hurtigt, og en mængde folk strømmede til hver med en sæk, som de stak de levende ål ned i. Folk var så ivrige, at de vadede i mudderet lige til armhulerne.”

Vellykket, men ringe indtjening

I Morsø hed det om inddæmningen: ”Hele foretagendet kan betragtes som overordentlig vellykket”. Dog næppe økonomien. Noget anstrengt må den have været, for allerede i foråret 1875 blev det inddæmmede areal overtaget af et aktieselskab, A/S Glomstrup Vig. Man ansatte en bestyrer som driftsleder, men lige fra starten kneb det med at skaffe indtægter. Og bedre blev det ikke i de nærmeste år.

Den 2. august 1878 måtte der indkaldes til ekstraordinær generalforsamling på Thissinghus. Her besluttede man at sælge ejendommen på auktion. Den var vurderet til 181.500

kr. (20,9 mio. i 2008-kroner) og omfattede 182 hektar i alt samt bygninger, dæmninger, kanaler, sluser og forskellige maskiner. Det blev prioritetsejeren, den hovedrige danske bankier Hendrik Pontoppidan i Hamborg, der overtog ejendommen, men han solgte den straks videre til Kjøbenhavns Handelsbank. Pontoppidan var pengemanden bag udtørringen af Vest Stadil Fjord, og han optrådte også som grå eminence ved stiftelsen af Det Danske Hedeselskab i 1866 og senere med udstrakt finansiel støtte til selskabet og dets direktør, Enrico Mylius Dalgas, i de første svære år.

Dæmningsbrud og søgræs

Næste gang, arkiverne fortæller nyt om Thissingvig-Søndervig, er i forbindelse med stormfloden i december 1895. Den orkanagtige vestenstorm gennembrød dæmningen mod fjorden og fyldte begge vige med vand, men et nyt konsortium reparerede dæmningen i 1895-96 for en bekostning af ca. 20.000 kr. (1,2 mio. kr. i 2008-priser), og lod vandet pumpe ud igen.

Begge fjordarme var dog atter vandfyldte, da ejendommen i 1918 blev erhvervet af to bornholmere, Holger Kofoed og en Nielsen, hvis fornavn vi ikke kender. Nielsen mistede hurtigt lysten til at drive landbrug på Mors, og forlod øen allerede samme efterår, hvorimod Holger Kofoed blev den første, der forsøgte at kultivere vigen. Hidtil havde de ligget hen med græs, når ikke de stod under vand. Kofoed gik i gang med at pumpe vandet ud, og langs kanalen i Søndervig såede han hvidkløver, men afgrøden slog ikke an. Derimod voksede der atter kraftigt græs op i Thissingvig, efter at vandet var væk. De lokale kaldte det ”søgræs”, og Kofoed lod det høste og presse i baller, som via Nykøbing havn blev sejlet til København, hvor det blev solgt som foder til heste.

Under en stormflod i 1921 skete der brud på diget ved landvandskanalen. Hele inddæmningen blev atter oversvømmet, men denne gang ”bagfra” med ferskvand. Holger Kofoed ansøgte om statstilskud til at udbedre skaden, men da han ikke ville under-

Aage Niensens forældre fejrede deres guldbryllup i 1940. Yderst til venstre står den unge Aage Nielsen med hustruen Inger skråt foran sig. Broderen Niels Chr. Nielsen står i bageste række som nr. to fra højre sammen med hustruen Ella. Foto udlånt af Inge Lise Lauridsen.

kaste sig statens vilkår, fik han ingen hjælp.

Ålekongen flytter til Mors

I 1924 solgte Kofoed hele ejendommen til entreprenør Niels Nielsen fra Rørvig i Nordsjælland. Niels Nielsen, og senere sønnen Svend E. Nielsen, satte sig for at gentage det "åle-eventyr", som havde skaffet Niels Nielsen tilnavnet »Ålekongen« hjemme på Sjælland. I den inddæmmede Hovvig få kilometer øst for Nykøbing Sjælland havde Nielsen i årene 1904 til 1918 skabt et eventyrligt ålefiskeri.

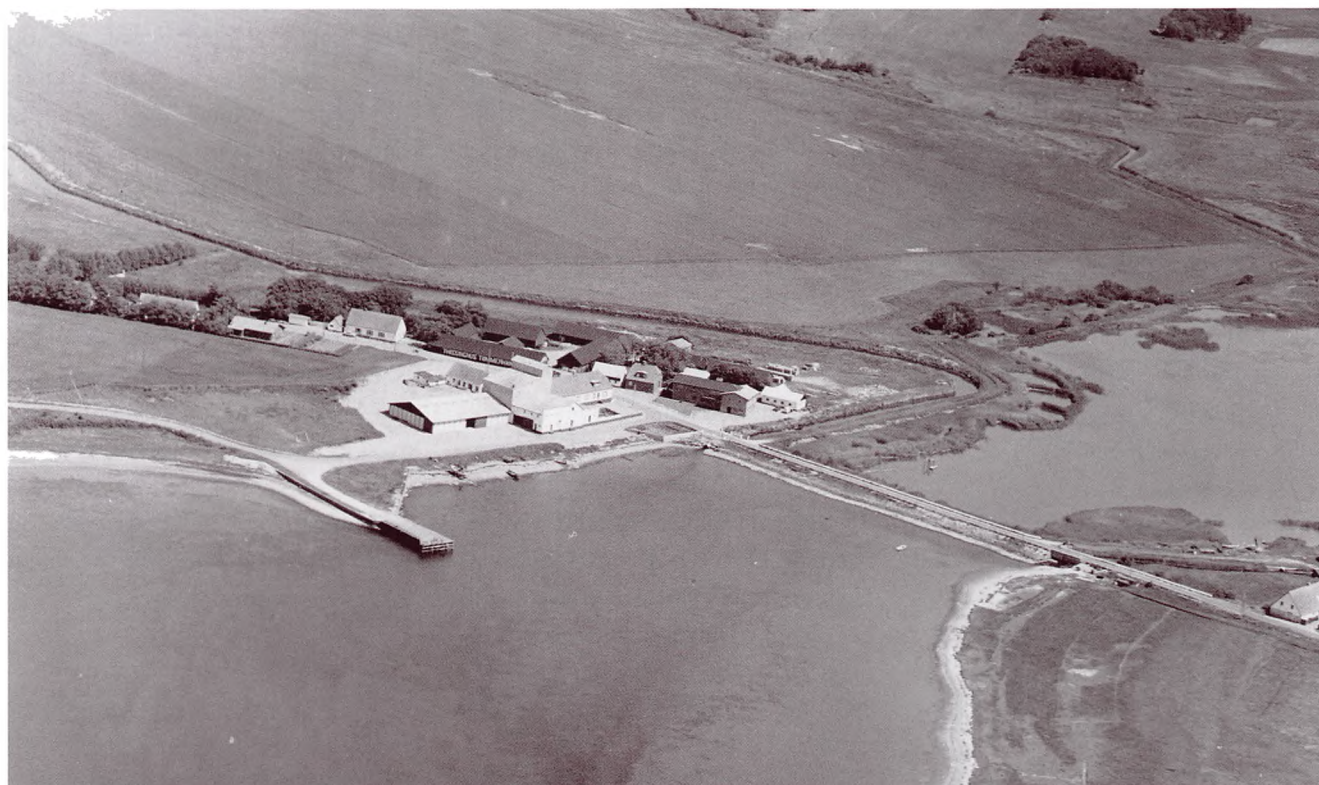
I 1926 blev dæmningen mod Glomstrup Vig forstærket med sten på hele den ydre skråning. Den havde en længde af 100 meter, var opført af ler, sand og grus og ellers beklædt med græstørv. I dæmningen fandtes to selvslukkende sluser af beton, en i hver ende ved landvandskanalernes udmunding. Til at bortskaffe vandet fandtes der to pumpeanlæg; ved den

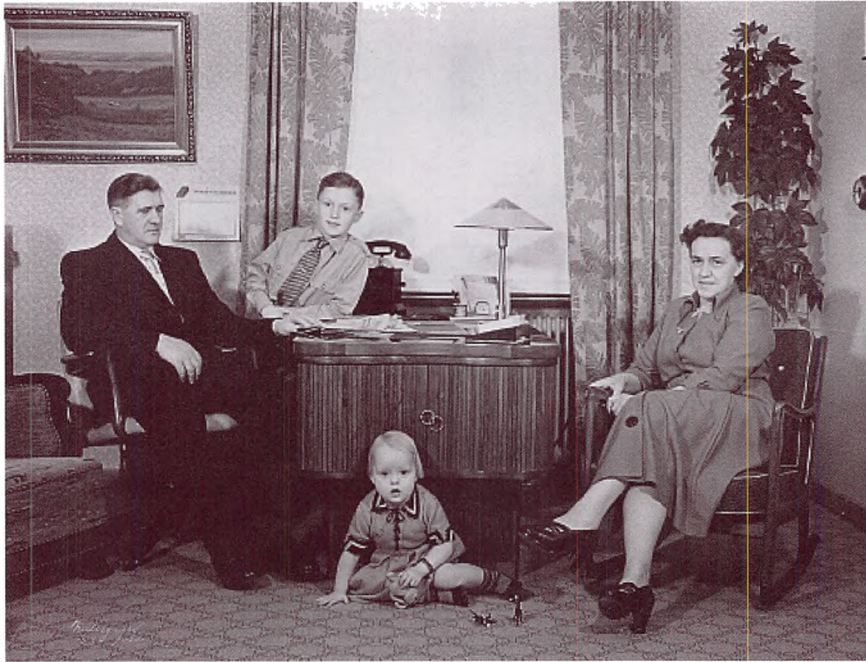
Også efter udtørringen af Thissingvig kunne der fanges mange ål, men uden for slusen. Her er fisker Aksel Søndergaard ved at klargøre sine ruser nedenfor Thissinghus. I baggrunden mod øst ses dæmningen. Billedet er fra 1970.

søndre landkanal stod en vindmotor med vandsnegl, ved den nordre kanal en eksplosionsmotor med en vandsnegl. De to vandsnegle kunne under

normale forhold holde vandet ude fra udtørringen. Ved Viggården stod også en vindmølle indtil 1927, hvor den blev revet ned. Hele arrangementet

Handelspladsen Thissinghus blev fotograferet fra luften omkring 1970. Den gamle dampskibsbro ligger der stadig, hvorimod teglværk, farveri, tømmerhandel og gæstgivergård er forsvundet. Bag dæmningen strækker sig den vandfyldte Søndervig ud mod sydøst, mens landkanalen, der afvander Thissingvig, snor sig op mod nord.

Proprietær Aage Nielsen og hustruen Inger er her fotograferet sammen med deres to børn i stuen på proprietærgården i 1952. Foto udlånt af Inge Lise Lauridsen.

og dets vedligeholdelse blev betegnet som upåklagelig, da Limfjordskommissionen kom på inspektion nogle år senere, om end der blev stillet spørgsmålstegn ved rentabiliteten.

Sidst i 1920'erne anlagde Niels Nielsen og sønnen Svend E. Nielsen dæmningen fra Thissinghus mod sydøst, hvorved vigen opdelttes permanent i de to vige, Thissingvig og Søndervig. Denne dæmning gjorde det muligt nogle år senere at frasælge Søndervig som en selvstændig ejendom. Fra 1930 satte Nielsen igen Thissingvig under vand for at kunne udsætte åleyngel, hvorfor han senere også blev kaldt »Ålekongen« på Mors.

Allerede da Niels Nielsen overtog Thissingvig, var dyrkningen reelt opgivet. I 1924 lå begge vige delvis vandfyldte, og siden da havde de stået under vand, "idet de nu benyttes til åleopdrætning, i hvilken anledning der hvert år udsættes småål". Nielsen oplyste ved Limfjordskommissionens besigtigelse den 20. august 1932, at der var udsat 34.000 ål i Thissingvig og 300.000 ål i Søndervig!

I 1932 karakteriserede det lokale sogneråd inddæmningen som »uren tabel« i sin indberetning til Limfjordskommissionen. Alle hidtidige ejere havde lidt større eller mindre tab på ejendommen. Størst fordel havde de omgivende lodsejere haft, fordi deres marker var blevet forskånet for tidligere tiders hyppige oversvømmelser med saltvand fra fjorden.

Rutebilejeren afløser ålekongen

Det lykkedes aldrig den sjællandske ålekonge at opnå de samme eventyrlige fangster, som han havde præsteret i Hovvig på Sjælland. I 1934 vendte den aldrende Niels Nielsen tilbage til Sjælland, og sønnen Svend E. Nielsen overtog Thissingvig og Søndervig. Heller ikke han havde held til at få noget givtigt ud af det inddæmmede område. Den økonomiske verdenskrise i 1930'erne lagde en kraftig dæmper på de fleste visionære initiativer.

Helt frem til begyndelsen af Anden Verdenskrig stod de to fjordarme derfor stadig under vand. Først da viste der sig atter en dristig mand med mod

på landvindingens svære kunst. Modet tilhørte rutebilejer Aage Nielsen fra Vester Assels, og heldet smilede også til ham. Han blev den første - og eneste ejer - i mere end 100 år, som fik succes med Thissingvig. Her skabte han et misundelsesværdigt mønsterbrug - og sit eget livs eventyr.

Aage Nielsen blev født i 1906 i små kår, og hans eneste mulighed for at realisere drømmen om at blive landmand var at gribe chancen med en billig, men mislykket ejendom som Thissingvig. Sådant som den lå der, fyldt med vand, var den jo ikke meget værd, men den 35-årige Aage Nielsen og hans hustru Inger kunne se mulighederne. Sammen med broderen købmand Niels Chr. Nielsen og dennes hustru Ella købte Aage Nielsen hele den vandfyldte herlighed pr. 1. juli 1941. Prisen var blot 34.000 kr. (691.700 kr. i 2008-priser). For yderligere 20.000 kr. kunne de have fået alle ålene med, men dem sagde brødrene nej tak til. Det skulle de snart fortryde.

Allerede den 8. august begyndte de nye ejere at pumpe vand ud, og den 4. november var arbejdet gjort. Da vigen blev tømt, viste der sig at være ål for 100.000 kr. (1,9 mio. kr. i 2008-priser). Havde brødrene taget dem med i købet, ville det have været en rigtig god handel. Alligevel gik det nu meget godt for de to nyslåede gårdejere allerede i det første år. De fik en kontant håndsrækning fra staten i form af støtte efter landvindingsloven. Rigsdagen havde i november 1940 vedtaget, at der kunne ydes statsstøtte til landvindingsarbejder, og Aage Nielsen og hans bror var blandt de første ansøgere.

Hedeselskabet bakker op

"Jeg havde straks henvendt mig til Hedeselskabet, for jeg vidste, at jeg skulle have sagkundskaben med mig", fortalte Aage Nielsen mange år senere i et interview med dagbladet Politiken. "Den sikreste måde at brække halsen

på var selv at gå og kludre med det, og hvad Hedeselskabet har betydet for mig, kan ikke opgøres i penge. Uden dem, ja, og uden min kone, havde jeg intet kunne klare. Også Statens Landvindingsudvalg rakte en hjælpende hånd. Takket være en lokal landsdømmingsmands diskrete indflydelse blev Thissingvig straks optaget som landvindings-sag, og allerede den 10. april 1942 forelå der tilsagn om 60 procent i statsstøtte til »reablering og modernisering af afvandingsanlægget for Thissingvig«. Projektet var beregnet til at koste 130.000 kr. (2,6 mio. kr. i 2008-priser), og det skulle færdiggøres inden 1. april 1943. Sådan kom det dog ikke til at gå.

Arbejdet trak i langdrag, især på grund af de vanskelige jordbundsforhold med trykvand, der krævede lodrette dræn, og våde dyndpartier, der hele tiden skred ud. En tredjedel af arealet kunne ikke udnyttes. Mangel på arbejdskraft bidrog også til forsinkelsen, fordi alle statsstøttede landvindingsprojekter måtte ligge stille fra maj til september, så der kunne frigøres løsarbejdere til landbruget. Tiden gik, mens udgifterne bare voksede.

Inden det endelige regnskab kunne afsluttes i 1949, var prisen for projektet vokset til 209.078 kr. (3,7 mio. kr. i 2008-priser). Det var en overskridelse på 43 procent. I alt slap Aage Nielsen dog med at betale 83.631 kr. (1,5 mio. kr. i 2008-priser), resten pungede Statens Landvindingsudvalg ud med. Til Aalborg Stiftstidende udtalte Aage Nielsen i et interview i 1959 om statsstøtten til den svære start: ”Jeg er fuldstændig klar over, at uden denne lov havde jeg intet kunne realisere.” Udover den betragtelige bevilling fra landvindingsloven modtog Aage Nielsen efterfølgende et stort beløb til at detaildræne den tørlagte fjordbund. Denne gang kom hjælpen fra grundforbedringsloven.

Økonomien i selve ejendommen var nu ikke så ringe endda. Allerede i

Aage Nielsen med gårdhunden Bjørn viste rundt på Thissingvig i sommeren 1953, hvor københavneravisen Politiken var på besøg. I baggrunden ses det imponante stuehus i ”engelsk stil” og med to etager. Foto udlånt af Inge Lise Lauridsen.

foråret 1944 havde Aage Nielsen (der havde købt sin bror ud) frasolgt Søndervig til grosserer S.M. Christensen fra Viborg for 55.000 kr. (1,05 mio. kr. i 2008-priser). Hele den oprindelige købspris blev tjent hjem på den handel, og oven i købet var der en pæn ekstra sum til investeringer.

Søndervig blev i øvrigt straks videre-solgt af den nye ejer til et konsortium, der bestod af repræsentant Børge Lund, Nr. Vium, bundgarnsfisker Hans Hjort, Skagen, og fiskeeksportør I.P. Thomsen, Skagen. Ifølge forlydender i den lokale presse agtede de nye ejere at udtørre vigen på samme måde som Aage Nielsen havde udtørret Thissingvig. Det blev dog aldrig

gennemført. Siden da har Søndervig i alt væsentligt været anvendt til jagt, fiskeri og rørskår. I vore dage høstes der ca. 20.000 knipper tagrør årligt.

Med de bare næver

Aage Niensens landbrug i Thissingvig fik en flyvende start, da han valgte rapgræs som dominerende afgrøde. Søbunden viste sig at være guld værd til frøavl, som det også var kendt fra andre udtørringer, f.eks. Kolindsund på Djursland. Efter krigen blev rapgræs en rigtig ”dollarvare”, som Aage Nielsen kunne avle med op til 600 kilo pr. tønde land.

Ved udgangen af 1940’erne havde Aage Nielsen bygget ny lade, maskin-

I sommeren 1953 afholdt Hedeselskabet sit traditionelle årsmøde i Nykøbing på Mors og i arrangementet indgik en udflugt til Thissingvig, hvor man foretog en markvandring. I forreste række underholder Aage Nielsen (med blød hat) godsejer Aksel Olufsen, Hedeselskabets daværende formand for repræsentantskabet. Til højre for Olufsen spadserer Statens Landvindingsudvalgs ingeniør Erik Steenstrup. Foto: Hedeselskabet.

hus, hønsehus og en moderne stald, og i 1951 blev der også råd til at opføre et nyt stuehus – i to etager og engelsk stil! I landbokredse blev Thissingvig berømmet som et mønsterlandbrug, og Aage Nielsen kunne nu kalde sig

proprietær, uden at nogen protesterede mod det. Ejendommen blev også fremhævet som et positivt eksempel på nytten af statsstøtte til landvinding. Hedeselskabets direktør Niels Basse skrev i november 1953: ”Thissingvig

har under landvindingsloven fundet sin løsning og har på effektiv måde vist denne lovs arbejds- og værdiskabende betydning”. Også Nykøbing Bys sølvpokal i 1957 med hæderstitlen ”æresbonde” til Aage Nielsen bidrog til at skabe myten om Thissingvig og nytten af landvindingsloven.

Aviserne elskede især at fortælle historien om den fattige vogterdreng fra et hjem med ni søskende, der havde besejret den vandfyldte fjordbund og slidt og slæbt sig til en flot proprietærgård. Selv københavneravisen Politiken kom på besøg i juni 1953 for at fortælle dette eventyr, og avisen fulgte op på lederplads med en flammende opfordring til at igangsætte mere landvinding. ”Gør landet større”, lød overskriften i avisen, der krævede udtørring af både Venø Bugt, bredningen mellem Thy og Mors, Hjarbæk Fjord og arealer i Mariager Fjord. Artiklen sluttede helt oppe i det høje toneleje: ”Og ungdommen står parat. Ungdom, der vil være med til at gøre Danmark større, ungdom, der gerne vil tage trange kår for at få egen virksomhed. Aage Nielsen

Der presses halm på Thissingvig i sommeren 1953, mens Hedeselskabets repræsentantskab er på rundvisning. Gæsterne anes i baggrunden bag Fordson Major-traktoren. Proprietærgården med den store kreaturstald ses i baggrunden. Foto: Hedeselskabet.

har med sit eksempel vist, at de penge, der ofres på sådan ungdom, kommer igen mange gange. Derfor bør man ikke tøve med at skabe mulighed for den kommende nødvendige udvidelse af vort landbrugsareal.”

I juli 1956 var den tidligere rutebilejer hovedpersonen i en længere radioudsendelse med titlen ”Med de bare næver – en jysk og sej historie om en bondegård”. Statsradiofoniens journalist Eva Ree Henriksen var på besøg hos proprietæren og hans hustru på Thissingvig, og ifølge en samtidig avisomtale blev det til en ”eventyrlig skildring af, hvad et dygtigt og energisk ægtepar har kunnet drive det til ved fælles virke”. Aage Nielsen fortalte bl.a. om sine fremtidsplaner, der omfattede ønsket om at få Thissingvig dybdepløjet med Hedeselskabets store Bovlundplov. Den havde året før gjort gavn i landvindingsprojektet Nees Vig på Mors, hvor proprietær Nielsen sikkert havde set den vældige plov i funktion.

Nielsen kom også ind på de ”mange mere eller mindre uheldige former for statstilskud”, som han vendte sig mod uden dog at præcisere, hvilke han havde i tankerne. ”Man skal helst klare sig selv”, udtalte proprietæren. Til slut ønskede han at slå ”stærkt til lyd for et vældigt udtørringsprojekt, nemlig Jegindø og Hesteodde. Her kunne der indvindes en masse jord, og fiskerne kan jo alligevel dårligt tjene til føden, der er ikke fisk nok i fjorden, de havde bedre af at få et stykke jord...”

En sej kamp

Aage Nielsen fremstod i sin egen tid som sindbilledet på den driftige gård-ejer, der formåede at skabe et perfekt mønsterlandbrug på den inddæmmede fjordbund; de store statstilskud undlod man at nævne. Overalt blev han berømt som rollemodel for unge, der ønskede foden under eget bord.

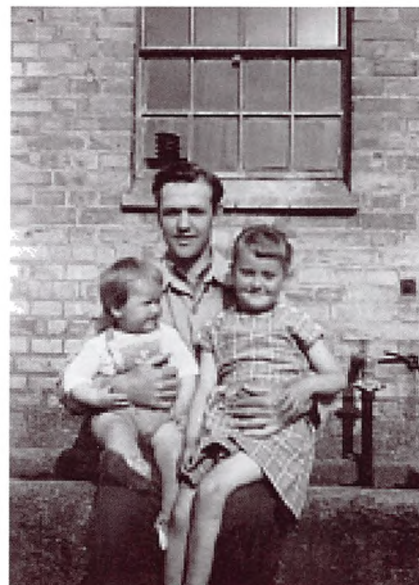
I virkelighedens verden var Thissingvig-inddæmningen imidlertid en

langt mindre attraktiv ejendom end mediernes begejstrede omtale gav det indtryk af.

Aage Niensens datter, Inge Lise Lauridsen, husker i dag fra sin barndom, at hver gang der var optræk til hårdt vejr, måtte faderen sammen med de to karle gå nattevagt ude på digerne. Når vandstanden steg i landkanalen, fordi slusen mod fjorden måtte holdes lukket, kunne vandet presse sig op gennem mosegrishuller i det gamle dige, og blev disse huller ikke stoppet omgående, væltede der snart masser af vand ind i inddæmningen. Disse oversvømmelser med bagvand fra landkanalen skabte konstant problemer, og hvert år skete der større eller mindre brud på digerne. Dertil kom vanskeligheder med dyndjorden i inddæmningen. De løsarbejdere, der bandt rapgræs for Aage Nielsen på Thissingvig, husker stadig den ”gyngende grund”, som traktoren sank i for et godt ord. Man behøvede bare at stampe et hul i grønsværen med træskostøvlen, så sad traktoren fast, når den kom til hullet. Alt i alt var det en meget vanskelig ejendom på grund af den høje grundvandsstand, den bløde bund og de dårlige diger. Så bag den succesfulde facade måtte Aage Nielsen kæmpe med store problemer, også af økonomisk karakter. Gælden fra nydræningen i 1950’erne plagede ham, banken var konstant efter ham, og til sidst blev det for svært. Efter 22 års kamp med den besværlige ejendom satte den 57-årige Aage Nielsen Thissingvig til salg. Det skete i 1963, samme år som han og hustruen modtog Jyske Landboforeningers sølvmedalje for landboflid.

Fortrød efter et par måneder

Det blev en ung fynbo, Erik Mørup, der skrev under på skødet den 21. august 1963. For den nette sum af 1,3 mio. kr. (13 mio. kr. i 2008-priser) overtog Erik Mørup og hans kone Kirstine den ganske ejendom med alt

Den unge fynbo, Erik Mørup, rykkede ind på Thissingvig i august 1963 med kone og to børn. Allerede efter nogle måneder fortrød han købet. Foto udlånt af Erik Mørup.

mur- og nagelfast tilbehør, foruden dyr, maskiner, gødning, hø og strå, tre opredte folkesenge, tæppe i dagligstuen, persiener og rullegardiner, køleskab og komfur samt dybfryseren i kælderen. Men inden det første år var gået, havde køberen så bitterligt fortrudt. Efter nogle få måneder måtte Erik Mørup erkende over for sig selv, at han havde taget fejl. Det var en helt anden ejendom, han havde fået, end den han troede at have købt. ”Allerede det første efterår kom der vand ind over markerne. Vi kunne slet ikke køre derude. Det kom helt bag på mig. Efter et par måneder var vi parat til at sælge”, fortalte Erik Mørup i et interview i 2009. ”Digerne var plaget af rottehuller (mosegrise, forf.), som vandet kunne bryde igennem, når der var højvande. Vi måtte gå hele natten ude på diget og klappe huller til med en skovl. Ellers fik vi oversvømmelser. Og når andre så kunne slappe lidt af, havde jeg altid travlt med drænrørene. Jorden var jo sunken med halvanden centimeter om året, så vi måtte bl.a. ombygge slusen, men der var jo også

Det originale pumpehus fra Aage Niensens storhedstid endte som en forfalden ruin med hul i taget under den sidste ejer af Thissingvig. Foto: Henrik Schjødt Kristensen.

okker i vandet, og det stoppede drænrørene, så vi måtte have slamsuger ud gang på gang. Det var jo ikke fordi, det var et dårligt sted. Vi havde bare aldrig fri. Det var en dejlig ejendom i en dejlig natur og med dejlige naboer. Kun jorden var svær at forliges med, men man måtte jo bide det i sig og vente, til gården kunne sælges til en rimelig pris." Ventetiden blev lang. Der kom til gå ni år, før Mørup slap af med Thissingvig. Den 1. oktober 1972 solgte han ejendommen til Bodil Hansen. Pris: 2,3 mio. kr. (13,5 mio. kr. i 2008-priser). Hvorefter familien Mørup forlod Mors og flyttede til en anden gårdovre i Thy.

Nedturen

I de næste 37 år førte Thissingvig en omskiftelig tilværelse, der endte med totalophør for det tidligere mønsterlandbrug. År for år forværredes forholdene i den tørlagte vig. Jorden sank fortsat med halvanden centimeter om året, og der udviklede sig stadig større, bløde områder med "bylder", hvor der ikke kunne køres med traktor. Og de hastigt skiftende ejere havde hverken

kundskaber, økonomi eller engagement nok til at videreføre ejendommen. I en periode var ejeren en lokal vognmand, men det gik ikke. På et andet tidspunkt måtte Kreditforeningen Danmark overtage skødet fra et konkursbo.

Til slut endte ejendommen i hænderne på en repræsentant for den type landmænd, som ingen bryder sig om i et lokalsamfund. Fra midten af 1990'erne måtte myndighederne rejse den ene sag efter den anden mod ejeren af Thissingvig, der boede alene på ejendommen. Der blev spredt ulovlige mængder af spildevandsslam på jorden, køerne blev forsømt, så manden fik en dyreværnssag på halsen, der endte med frakendelse af retten til at holde husdyr i tre år. Derefter blev der snydt med de lovbestemte øremærker til køerne, og både naboer og myndigheds personer måtte finde sig i voldsom optræden og direkte trusler. Når repræsentanter for diverse myndigheder kom på kontrolbesøg, blev de overfuset på det groveste. Morsø Landboforening blev så træt af den usympatiske landmand, at man ændrede foreningens vedtægter, så han kunne ekskluderes med øjeblikkelig virkning. Det løste bare ikke problemet, da manden var ligeglad.

Staten løser problemet

I 1995 pegede daværende miljøminister Svend Auken på Thissingvig i et forslag om at give 30.000 hektar inddæmmede land tilbage til Limfjorden. Skov- og Naturstyrelsens daværende biolog, Poul Hald-Mortensen, udtalte ved den lejlighed til avisen Politiken, at "man gik for vidt i sin iver for at inddæmme og inddrage fjordarealer. Det må man gøre godt igen. For jo flere lavvandede områder fjorden har, jo større er chancen for, at den kan bevare en sund tilstand – især når den er så stærkt overgødsket. Lige som man tørrer sine hænder i en klud, tørrer naturen sine affaldsstoffer af i engene, inden vandet løber ud i fjorden."

Men miljøministerens forslag blev ikke til noget, og den upopulære ejer af Thissingvig kunne fortsætte sit skalten og valten med ejendommen. Det imponerende stuehus, som Aage Nielsen havde opført, fik lov til at forfalde. Til sidst stod det med punkterede termoruder, en ødelagt køkkentrappe og med hele ejendommen præget af rustne maskiner og affald. Det kom derfor som en stor befrielse for mange på Limfjordsøen, da Finansudvalget i maj 2008 sagde ja til en statslig overtagelse af jorden i Thissingvig. Svend Auken havde alligevel sået et lille frø, som efter 13 år slog rødder, selvom regeringens farve havde skiftet i mellemtiden.

Staten lagde nu 15 mio. kr. på bordet for den gamle inddæmning. Hensigten var at standse pumperne, så de 88 hektar ville vende tilbage til en tilstand som vådområde. Noget fjordarm vil det dog ikke blive, men en sø med dybder helt ned til 3-4 meter. Pengene udgør en del af den såkaldte »miljømilliard«. Udover bedre levevilkår for fugle, planter, fisk og dyr vil den nyskabte Thissingvig også nedbringe landbrugets forurening af Limfjorden med omkring 20 tons kvælstof om året. Det nye vådområde ligger i Natura 2000-område nr. 28, der også omfatter Agger Tange, Nissum Bredning, Skibsted Fjord og Agerø. Projektet vil bidrage til at forbedre miljøforholdene en lille smule i dette 33.000 hektar store naturområde. For lokalbefolkningen skal projektet skabe bedre muligheder for friluftsliv. Der er etableret en rådgivende »brugergruppe« med repræsentanter fra både lokale og landsdækkende foreninger. Et af de store spørgsmål, der skal løses, vil være ønsket om et antal jagtdage i det nye vådområde. Også adgangen til lystfiskeri og sejlads skal behandles. Projektet forventes afsluttet ved udgangen af 2010.

»Heksekunster« i Bjergby

Af Niels Vestergaard Larsen

I første halvdel af 1700-tallet var hekseprocesserne efterhånden forbi, og fra kirkens og myndighedernes side forsøgte man at overbevise befolkningen om, at der ikke fandtes hekse og overnaturlige personer, der blot ved at kigge på mennesker og dyr kunne påføre dem sygdomme og andre ulyksaligheder. Der herskede dog stadigvæk stor overtro blandt befolkningen ude på landet, og Morsø Herreders Justitsprotokol kan berette en sandfærdig historie om "Heksekunster" og "Koglerier", der fandt sted i Bjergby 1735.

Mogens Jensen i Østergaard i Alsted havde en søn, ungkarl Jens Mogensen, der i julehelligdagene 1734 var bleven syg og svagelig, og da han hen på foråret stadigvæk ikke var kommet til kræfter, rejste den tanke sig, at han måske var blevet forhekset af en ond-sindet person. Jens Mogensen havde to søstre, Anne og Mette Mogensdøtre, der begge boede i Bjergby og var gift med gårdmændene Niels Hangaard og Peder Hangaard. Oppe i Bjergby havde man hørt tale om, at i Hassing i Thy boede en natmand, der var kendt for at kunne helbrede folk for en og anden mistænkelig svaghed, og ved at "vise igen" kunne han lade folk se den person, der havde påført dem sygdom. Lørdagen før påske rejste Niels Hangaard over til Thy, til natmand Anders Mortensen i Hassing, og fortalte ham om Jens Mogensens sygdom og svag-

hed. Efter at have hørt på dette, sagde Anders Natmand, at han ville komme over til Mors med det første og skaffe Jens Mogensen i Alsted hans helbred igen og tillige lade Niels Hangaard se det menneske, som havde forgivet eller forhekset hans svoger.

Tirsdag aften, i ugen efter påskehelligdagene, kom Anders Natmand over til Niels Hangaards i Bjergby, for at efterkomme sit løfte. Han blev budt ind i dagligstuen sammen med gårdens folk, og der blev akkorderet, at han skulle have 4 rigsdaler for at helbrede og vise den person, som var Jens Mogensens skademand. Efterhånden som det lakkede noget ud på aftenen, blev Anders Natmand tavs og fraværende og gik ind i en anden stue med et lys og en medbragt bog, hvor de kunne høre ham mumle noget. Kort derefter kom han tilbage og satte sig, men rejste sig dog straks igen og gik ud i gården, hvor han var en kort tid. Da han kom ind igen, var han hel forpustet og svedig og satte sig ved bordet og sagde: "Nu kommer hun snart og banker paa døren", - og han bad dem tage hunden væk, som stod bunden i lænken ved døren, og blot sætte låsetræet løst for døren. Han advarede dem desuden om på nogen måde at røre eller se for meget på den person, som nu ville komme, for så kunne både hun, og den der gjorde det, straks falde død om, - ja, hans egen kone var dånet engang ved blot at kigge på en sådan person.

Ved midnatstid bankede det på døren, og Anders Natmand gik foran de andre hen til døren og åbnede den, og da så de et kvindemenneske stå udenfor i mørket. Anders Natmand spurgte hende, hvad hun ville, og hvor hun havde hjemme. Hun svarede med dyb røst, at hun havde hjemme i Erslev, og tilføjede derefter, at hun var den, der havde tilføjet Jens Mogensen i Alsted hans fortræd. Anders Natmand spurgte hende så, hvorfor hun havde gjort Jens Mogensen fortræd. Hun svarede, at hun var overtalt dertil af en anden person i Alsted, som var klogere en hun og ligegod med hende derom. Derefter spurgte Niels Hangaard hende, hvis kone hun var i Erslev. Hun svarede, at det sagde hun ikke, om det så skulle koste hende livet. Anders Natmand spurgte derefter Niels Hangaard, om han ville vide mere, hvortil han sagde nej. Derpå sagde Anders Natmand til kvinden, at hun i Fandens Navn skulle forføje sig bort, - hvorfra hun kom, og så spyttede han efter hende og sagde: "Trej, din troldqvinde". - Derpå lukkede de døren og låste den sikkert med dørrædet og gik ind i stuen igen, hvor de talte en kort stund om det passerede, og derefter gik de til sengs.

Dagen efter om morgenen, da Niels Hangaard ville vande sine heste, kom en fremmed person ind i gården og spurgte, om han havde en hest tilsalg. Niels Hangaard svarede ja og tilbød den fremmede en, men da de ikke

En kone med en meget dyb stemme...

(Kilde: Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bind 9)

kunne forenes om prisen, gik handelen i sig selv igen. Niels Hangaard bød nu manden med indenfor i stuen, hvor han fik øl og mad. Natmanden fra Thy var den tid endnu i stuen, og de to mænd opførte sig, som var de ganske ukendte for hinanden, og spurgte, hvor de hver især havde hjemme. Imidlertid, mens de sad der i stuen, kom Niels Hangaards kones søster, som var gift med Peder Hangaard, ind i bryggeret og sagde til Niels Hangaards kone: - "Forvar Eder, - I gaar ikke hen og giver denne Kumpan nogen Penge, - I er vist bleven narret, - der laa nemlig en Karl omme til Niels Nørs i Nat, som havde en Tværsæk med sig, som han satte fra sig i vores Kaalhave i Nat

ved Midnatstid, da han kom til Niels Nørs". Konen kaldte derfor Niels Hangaard ud i bryggeret, hvor han blev underrettet om dette. Niels Hangaard fattede da også straks mistanke, at det måske var denne karl, der i kvindeklæder havde været ved hans dør i aftes. Derfor gik han ind i stuen og beordrede den fremmede person, at han skulle forblive i gården, indtil han kunne få bud til amtmanden, der den tid boede på Overgaard i Faartoft. Han spurgte også den fremmede, hvor hans tværsæk var. Den fremmede svarede, at han havde ingen tværsæk, men da Niels Hangaard pressede ham hårdt, svarede han, at den havde han kastet fra sig her vesten for ved lerpøtterne.

Niels Hangaard bad ham gå med derhen og hente den, men det nægtede han.

Kort tid derefter kom amtmand Schinkel tilfældigvis kørende i sin vogn gennem Bjergby. Han havde været et ærinde i Flade og var nu på vej hjem til Overgaard. De fik ham standset og forklaret om de to formodede svindlere. Amtmanden lod da de to personer kalde ud til sig i gården og forhørte dem. Derefter gav han ordre til bymændene, at de to personer skulle arresteres og under bevogtning bringes til Nykøbing og anbringes i Arresthuset.

Gennem længere tid havde der i Thy gået rygte om en tyvebande, der med bedragerier og andre ulovligheder hærgede egnen omkring Hassing. Anders Natmand og en anden person, Jens Jensen Møller, var ofte nævnt i denne forbindelse, og da det netop var de to personer, der nu var blevet sat under arrest i Nykøbing, besluttede amtmanden, at der skulle indledes en retslig undersøgelse over disse persons forhold. Han beordrede byfogden i Nykøbing, Rasmus Jørgensen, til at foretage forhør og undersøgelser af, hvad der var passeret den 19de april om aftenen hos Niels Hangaards i Bjergby. Derefter skulle han udstede et skriftligt tingsvidne over det passerede, som senere kunne bruges i en egentlig retssag. Prokurator Mogens Chr. Møller blev af amtmanden befuldmægtiget til at føre sagen, og herunder udspørge vidner og de arresterede.

Den 23. maj, den 6. juni og den 20. juni 1735 blev ved Morsø Herreders Ting afholdt forhør og undersøgelser angående de 2 arresterede personer fra Thy, deres lovstridige og meget mistænkelige forhold, som de skulle have brugt den 19. april om natten hos Niels Hangaards i Bjergby. De to arrestanter var løse og ledige tilstede for retten, og på amtmandens vegne havde prokura-

tor Møller med lovlige kald og varsel indstævnet en del vidner, som under ed forklarede, hvad der var passeret, baade før, under og efter den omtalte hændelse hos Niels Hangaard. Prokurator Møller var især interesseret i oplysninger om den tværsæk, som de arresterede havde medbragt, da han formodede, den havde indeholdt kvindeklæder, som Jens Jensen havde iført sig, og derefter ved midnatstid oprådt som heks foran Niels Hangaards dør.

I retten blev først fremlagt et brev fra sognepræsten til Hassing og Vilerslev menigheder i Thy, velærværdige hr. Otto Diderich Aagaard, skrevet den 23. maj til Amtmanden, Hr. Major Claus Christian Schinkel på Overgaard i Morsø: "Høyædle og Velbyrdige Hr. Amtmand, gunstige Patron! - Jeg takker allerydmygt for Deres mig af Hiertet kjærkomne Skrivelse, hvorved en stor Steen faldt fra mit Hjerte, det jeg Gud kan contestere, at de 2de ommeldte arresterede Personer, nemlig Natmanden Anders Mortensen og Jens Jensen Møller, den første hørende under Irup Gods, og den anden, der ikke har noget bestemt opholdssted, tilhører Lieutenant Leth paa Tandrup, er her i Omraadet meget mistænkelige Personer, hvorom jeg hermed af en glad og god Villie meddeler ald den udførlige Oplysning, som jeg ved: - Jens Møller har vel alt i nogle Aar været mistænkt for Tyverier, men i særdeleshed paa et Aars Tid eller noget længere; dog til Dato han her hos os ikke sligt er blevet beviist. Siden dette Rygte nu paa et Aars Tid mere og mere har tiltaget, at der skulle være en Tyve-Complot her i Hassing, som alle har mistænkt Jens Møller som Hovedmand for, eftersom han til Dato ej anderledes har været at ansee, end som en Løsgænger. Saa har jeg dog ej alene offentlig paa Prædikestolen med de allerskarpeste Trusler straffet dette ugudelige Væsen, men ogsaa straks derefter kaldet bemeldte Person, Jens Møller, for mig i Enrum,

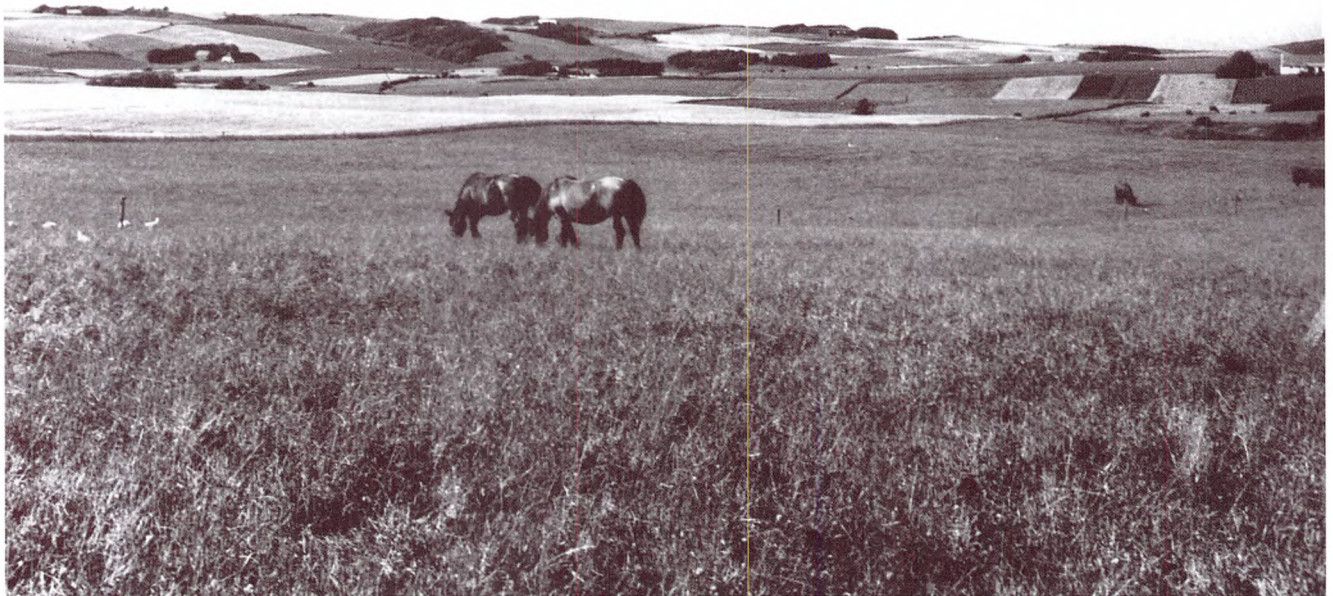
og første gang heglet ham paa det skarpeste igennem og forholdet ham det ugudelige og tyvagtige Væsens Mistanke, som han var udi, med Formaning til Omvendelse, samt tillæggende den Trussel, at som han endnu intet andet var end en Løsgænger, og dersom han ej antog en vis Tjeneste eller fæstede et Sted, skulle jeg af ald Magt drive paa, at han som Løsgænger efter Loven blev straffet. Det blev dog ej bedre derved, men som jeg siden fik ny Mistanke, tog jeg ham anden Gang i Enrum og gjorde mit bedste for at faa ham bevæget, - men ingen var saa uskyldig som ham, efter hans egne Ord og Forpligtelser. Endelig, da han nu for kort Tid siden ville gaa til Alters, stævnedes jeg ham ind for Medhjælperne (kirkevægerne) i Kirken, men der var intet med ham at udrette; og hvorefter vor Kirkelov da ikke tillod mig videre Magt at anvende.

Hvad Anders Mortensen angaar, da har han og Jens Møller altid søgt Selskab med hverandre; dog, som Tyveriet her i Egnen gik igang førend Anders Mortensen kom hertil, har han ej været i Mistanke for sligt her, især siden det Rygte er opkommen, at han lod sig bruge til at "vise-igien". Dette kunne jeg i begyndelsen dog ikke tro paa, da han gierne var en flittig Kirkegænger, og hvisaarsag jeg derfor ikke endnu har haft ham kaldet for mig, men ventet efter, at han skulle melde sig til Altergang. Der vilde jeg da have spurgt ham ud, især om hans IgienViisning, som jeg først for alvor hørte noget om ved Juletid, og ser jeg nu paa samme Maader, som af Høyædle Hr. Amtmandens Brev fremgaar, at mine Tanker ej har slaaet Fejl. Imidlertid ser man af dette Par, i deres nu aabenbarede gierninger paa Mors, hvad begge fører i deres Skjold, og takker jeg af mit inderste Hjerte, først Gud og dernæst Højædle Hr. Amtmand, for dette Bedrageries Opdagelse, og beder derhos Høyædle Hr. Amtmand, som en retsindig Øvrigheds Mand, ej

at stille Sværdet i Skeden, som Gud i hans Haand har uddraget, før en saadan Ugudelighed eksemplarisk bliver straffet. Hvortil jeg stedse skal tilbinde ham Hjælp og Assistance af den naadige Gud, ligesom jeg ogsaa gerne, saa vidt mig tilkommer, vil yde dertil af yderste Evne, da der nok er flere i Komplot med dem her i Hassing. Gud give at Sagen kunde blive opdaget og eksamineret, at de skyldige kunde blive aabenbarede og faa deres fortjente Løn. - Jeg vil hermed have min Høyædle Hr. Amtmands Gunst og Bevaagenhed recommenderet, og stedse, næst min allerydmygste Respects Ermelding, med Ærbødighed leve som Høyædle og Velbyrdige Hr. Amtmands allerydmygste Tjener. Hassing Præstegaard i hast den 23de April 1735. O.D. Aagaard"

Derefter blev fremlagt en skriftlig beediget attest fra færgekarlene Michel Christensen og Anders Christensen ved Vilsund: - "Underskrevne tilstaaer herved med Eed, at da Natmanden Anders Mortensen og Medfølger, uhngefæhr Tirsdag eller Onsdag næst efter Paaske Helliget blev af os over Willsunds Færgested fra Thyeland til Morsø overbragt, havde de en Tverssek eller Lerritzpose med sig, hvorudi noget var indpakket; - og veed vi ikke videre af disse Personers Ærinde her til Landet at sige, eller hvor de vilde, førend vi siden har hørt, at de opdaagedis hos Niels Hangaard i Bierbye; Hvorfra de siden efter Velb. Hr. Amtmandens Foranstaltning skal være bragte til Nyekiøbings Arresthuus. - Saaledes at være bekræfter vi med vores Underskrift, saa sandt hielpes os Gud og hans Hellige Ord. - Willsund d. 6te Junii: / Michel Christensen / Anders Christensen "

Peder Michelsen i Sundby fremstod og forklarede, paa prokurator Møllers forespørgsel, at begge de arresterede den 19. april ved middagstide var inde i hans hus, men han kendte kun

Bjergby, landskab 1955.

Anders Natmand, og den ubekendte havde da en lærredspose at bære på. Han havde spurgt dem, om de agtede sig til Nykøbing, men de havde sagt nej, de agtede sig østerpå ind ad landet.

Prokurator Møller fremlagde en skriftlig beediget attest fra amtmandens tjenestekar, Mads Nielsen, på Overgaard: - "Underskrevne Mads Nielsen nu tienende på Overgaard tilstår herved, at uhngfæhr Tirsdag eller Onsdag efter Påskehelligdagene, kom 2de Personer gåendes forbi Overgaard, hvor jeg gik på Marken med mit Arbeide. Da de gik mig forbi, havde den ene af dem en Tværsæk med noget udi at bære. Jeg spurgte dem, siden jeg tænkte, de var fra Thy, om de havde Tobak at sælge. Hvortil de svarede nej, og derpå gik de deres Vej lige til Jens Hansens i Haven i Bjergby".

Jens Hansen, boede i "Haven", den vestligste gård i Bjergby ved vejen mod Faartoft. Han forklarede, at de

to arresterede Personer, dagen før det, som skete i Niels Hangaards hus, var inde og tænde deres piber hos ham, og de vilde også have haft noget øl, som de dog ikke fik, men da havde de ingen tværsæk med. Ellers ved han ikke noget af, hvor de gik hen, da det var hans moder, som fulgte dem til døren og friede dem ud for hundene. Dog erindrede han at have spurgt dem, hvor de havde hjemme, og hvor de ville gå hen. Dertil havde de svaret ham, at de havde hjemme udi Thyeland og vilde gå det længste, de kunde i aften, måske til Sejerslev, - og da de gik bort, var der vel omkring en halv time til aften.

Jens Haves moder, Kirsten Jepsdatter, forklarede, at de to her i retten fremstillede personer var inde i hendes søns hus og begiærte om ild til deres piber, som hun flyede dem, og så snart de havde tændt piberne, gik de straks igen, men hvorhen vidste hun ikke.

Niels Hangaard blev nu fremkaldet som vidne og forklarede, at han var rejst over til Thy til Anders Natmand, for at få ham til at skaffe hans svoger, Jens Mogensen, sit helbred igen. Anders Natmand var også kommen til Bjergby efter påsken, og de havde akkorderet, at han skulle have 4 Rdr. derfor. Ud på aftenen ved midnatstid kom der et kvindemenneske og bankede på døren. Hun sagde, at hun havde hjemme i Erslev, og det var hende, som havde givet Jens Mogensen i Alsted hans sygdom. Dagen efter om morgenen var Jens Jensen Møller kommen i hans gård og havde foregivet at ville købe en hest. Niels Hangaard var imidlertid af naboer bleven gjort opmærksom på, at der måske var bedrageri med i spillet om kvindemennesket, der var kommen til hans dør som en heks om natten. Han havde derfor ladet amtmanden det vide, og denne havde beordret, at de 2 mænd fra Thy blev arresteret og

ført til Nykøbings Arrest under bevogtning.

Niels Nør i Bjergby vidnede, at den her tilstedeværende Jens Jensen Møller var kommen til hans hus om natten mellem tirsdag og onsdag efter påskehelligdagene, hvor han havde banket på døren, efter at han og de andre i huset var gået til sengs. Niels Nør havde beordret sin tjenestedreng, Peder Christensen, til at stå op og se efter, hvem det var. Tjenestedrengen og Jens Jensen kom ind i stuen sammen, hvor han hilste og sagde, han kom fra Sønderhaa i Thy og var rejst til Mors for at købe en hest. Niels Nør havde da sagt til ham, at næste morgen skulle han vise ham en hest, som han kunne købe, og midlertid kunne han lægge sig til at sove hos drengen, hvad han også gjorde. Morgenen derefter, uhngefæhr en halv time efter solens opgang, da Jens Jensen stod og trak i sine klæder, var vidnets kone, Johanne Jensdatter, kommet ind i stuen og havde spurgt Jens Jensen, om han ikke havde noget med sig at bære i aftes. Dertil havde Jens Jensen sagt, - jo, han havde noget med, som han slængte fra sig ved et dige. Konen havde da sagt til ham, om han ikke var bange for at svinene skulle gøre skade derpå. Dertil havde han svaret, at det havde ingen fare, eftersom det kun var nogle gamle klæder, der var deri, som een havde flyet ham for at bære for sig. Derefter havde Jens Jensen taget afsked og var gået sin vej, men hvorhen vidste han ikke.

Peder Hangaard fremkom og forklarede, at han bor i en gård sammen med Niels Nør, og de har kålhav fælles med hinanden med et dige udenom. Onsdag morgen var han sammen med deres tjenestepige, Johanne Frensdatter, gået gennem kålhaven, hvor de da i den nordvestre hjørne så en lærreds tværsæk ligge inden for diget. De kiggede noget på den, men gik så bort, hver til sit arbejde. Et par timer derefter faldt hans gang atter gennem kålha-

ven, men da var tværsækken borte, og hvem der havde borttaget den, vidste han ikke. Noget derefter blev det ham fortalt, at denne Jens Jensen, som natten tilforn var kommen til Niels Nørs, nu var inde hos Niels Hangaards. Hans tjenestepige, Johanne Frensdatter, sagde også til ham, at hun havde fortalt Niels Nørs kone om den tværsæk, de havde set i kålgården om morgenen. Konen havde derpå fortalt hende, at den person, der lå hos dem om natten, havde sagt hende, at han havde haft noget med sig at bære, men havde slængt det fra sig ved et dige. Derfor mente hun, at den tværsæk, som de havde set, måtte være denne mands. Peder Hangaard berettede videre, at dagen derefter, om torsdagen, da han tillige med Niels Nør gik af deres marker, mødte de Carl Svendsen, som gik og spredte mæg på sin ager lige vesten for Niels Hangaards gård. Han fortalte dem, at han der havde fundet en tværsæk nedgravet i et læs mæg, som han med greben havde slængt hen på en anden ager, - hvor de nu så den. Prokurator Møller spurgte, om han kunde kende den samme tværsæk igen, om den blev ham forevist. Dertil svarede Peder Hangaard, at det kunne han sikkert, da han nu havde set den to gange inden for så kort tid, og desuden havde han selv, sammen med Niels Hangaard, bragt den op på Overgaard til amtmanden.

Tværsækken blev nu fremlagt i retten og Peder Hangaard vidnede, at det var den samme, som han havde set i kålhaven, og som senere var bleven funden på Carl Svendsens ager, og som han sammen med Niels Hangaard bragte op til amtmanden på Overgaard. Amtmanden havde da synet og eftersat den og igen overdraget den til Niels Hangaard, for at han kunne opbevare den sikkert indtil videre.

Tværsækkens indhold blev nu stykvis taget op og fremlagt i retten: 1 gammel særk, - 1 stk. gammelt klæde, - 1 forklæde, - 1 firehjørnet tørklæde,

- 1 trehjørnet tørklæde, - 1 gammel blå trøje med noget rødt ved hænderne og omkring halsen, - 1 gammel hvergarns skørt, - 1 par blå strømper. Derpå blev samme kvinde-habit igen nedlagt i tværsækken, som blev overdraget bysvenden til opbevarelse.

Derefter fremstod Carl Svendsen af Bjergby og forklarede, at han om onsdagen, på den østre ende af sin ager, lige vesten Niels Hangaards gård, havde fundet en tværsæk i et læs mæg, som han med greben havde slængt hen på en anden ager, hvor den blev liggende, indtil Niels Nør og Peder Hangaard ved middagstid kom og ville gå hjem fra marken. Han havde da vist dem sækken, og Peder Hangaard havde sagt, at den havde han set dagen tilforn liggende i hans kålgård. De havde åbnet tværsækken og set, at den indeholdt 1 gl. særk, 1 gl. klæde, 1 forklæde, 2 tørklæder, 1 gl. blå trøje med noget rødt ved hænderne, 1 gl. skørt og et par blå strømper. Peder Hangaard og Niels Nør tog derefter tværsækken med sig hjem, og videre vidste han ikke derom at forklare.

Til slut blev da oplæst, alt hvad der denne dag for retten var passeret, og de to arrestanter blev tilspurgt, om de havde noget dertil at svare til deres egen befrielse. - Anders Mortensen Natmand forklarede, at han var kommen herover til Mors efter Niels Hangaards begæring og i samme henseende, som Niels Hangaard for retten havde forklaret. Jens Jensen var kommen over Vilsund sidst afvigte tirsdag sammen med ham, og de fulgtes ad derfra. - Prokurator Møllers spurgte, om ikke han eller hans medfølger havde haft en tværsæk med sig at bære, hvorudi noget var indpakket. Hertil svarede han, at da han nu var syg, kunne han ikke erindre det.

Jens Jensen forklarede, at han og Anders Mortensen af Hassing var sammen kommen over Vilsund og havde fulgtes ad til Sundby, hvor de skiltes, og da så han ikke, at Anders Morten-

sen havde nogen tværsæk med sig, og selv havde han heller ikke noget med sig at bære. Andendagen derefter om morgenen var han kommen til Niels Hangaards i Bjergby, hvor natmanden Anders Mortensen var inde, og da Niels Hangaard havde spurgt Anders Natmand, om han kendte den nyankomne Jens Jensen, havde Anders Natmand svaret nej.

Da der ikke var flere vidner tilstede at afhøre, blev sagen udsat til den 20. juni 1735. Denne dag mødte for retten Niels Hangaards kone, Anne Mogensdatter, som på prokurator Møllers forespørgsel forklarede, at hendes mand var rejst til Thy i det ærinde at søge råd for hendes broder, Jens Mogensens svaghed, eftersom de tænkte, at han var forgjort. Anders Mortensen Natmand var derefter tirsdag aften den 19. april kommen til deres hus, hvor han lovede at skaffe Jens Mogensens hans helbred igen og desuden lade dem se den, der havde forhekset ham. Hun fortalte endvidere om Anders Natmands urolige vandren ind og ud af den anden stue og ud i gården, samt hans udsagn om, at nu kom hun snart og bankede på døren. Derefter ved midnaststid var der kommen et kvindemenneske og banket på døren, som på Anders Natmand og hendes mands forespørgsel havde svaret, at hun var fra Erslev og var den, der havde givet Jens Mogensens i Alsted hans skade. Så sagde hun til Anders Natmand, at hun ikke troede, det var en kvinde, for hun var så hul i røsten. Hvortil Anders Natmand straks havde svaret, - jo, det var en kvinde, for de kunne se, hun var i kvindeklæder. Morgenen derefter, da Jens Jensen kom i gården og foregav at ville købe en hest, kunne hun straks høre, at det var den samme røst, hun havde hørt natten tilforn af mennesket i kvindeklæder. Det sagde hun også til sin mand, og noget senere, efter at amtmanden havde været der, forsøgte hun at fritte Jens Jensen derom, men

hun fik kun et hånsk svar. - Prokurator Møller spurgte hende nu, om hendes broder, Jens Mogensens, var i hendes hus denne aften. Hertil svarede hun, at han først kom op til dem andendags morgenen, da de havde sendt bud efter ham, fordi Anders Natmand krævede sine penge, og det skulle være Jens Mogensens selv, som betalte dem.

Derefter fremkom Niels Hangaard og forklarede, at om morgenen dagen efter, da han forbød Jens Jensen at forlade gården, og inden han havde talt med amtmanden, havde Anders Mortensen advaret ham derom, og sagt, at han bare skulle lade ham gå, for han kunne vel nok se, at denne Jens Jensen var en ond person, der nemt kunne gå hen og sætte ild på gården og gøre ham og andre fortræd.

Jens Mogensens af Alsted fremstod nu for retten og forklarede på prokurator Møllers spørgsmål, at han ikke havde bedt Niels Hangaard eller andre søge råd og hjælp til hans sygdom, men onsdag morgen var han ved bud bleven bedt om at komme til Bjergby, hvor han også havde talt med Anders Mortensen om hans helbred, som denne havde lovet ham igen efter 9 dages mad, - hvilket dog var slået fejl, thi han var endnu ikke fuldkommen restitueret. Anders Natmand havde krævet sine 4re rigsdaler, men Jens Mogensens ville ikke betale, før de 9 dage var omme, og kun hvis han til den tid havde fået sit helbred igen. Derefter havde Anders Mortensen truet dem og sagt, at Niels Hangaard skulle give ham pengene nu, ellers skulle han komme til at betale dem dobbelt igen i længden.

Herefter afsluttedes forhøret og vidneførelsen ved Morsø Herreders Ting, og på amtmandens vegne begærede prokurator Møller skriftligt tingsvidne af det passerede.

Om arrestanternes tidligere forhold og deres videre skæbne kan man læse i Justitsprotokollen for Hassing

Refs Herreder. Fra 26. juli til 15. december 1735 blev retssagen mod dem foretaget og den endelig dom afsagt.

Samtidig med at forhøret og undersøgelsen gik sin gang på Mors, havde amtmanden foranlediget, at såsnart denne undersøgelse var tilendebragt, skulle de 2 arrestanter sendes tilbage til Thy, hvor man var parat til at foretage yderligere afhøringer omkring deres ulovlige forhold. Da forhøret på Mors sluttede, blev de derfor overført til Thy. På den tid var der ingen arrestbygning ved Hassing Refs Herreder, og de blev derfor den 9. juli 1735 anbragt i arrest i sognefoged Niels Damsgaards hus i Hassing. Den 29. juli slap Anders Natmand dog væk fra vagten og undløb, men 3 mænd fra Visby fandt ham om aftenen liggende i en rugmark på Visby Mark vesten for Tremhøje, og de førte ham tilbage til Hassing.

Den 4. august 1735 startede retssagen ved Hassing Refs Herreders Ting, hvor de sigtede var indstævnet efter følgende stævnamaal: - "Niels Winther i Willerslef, Kongl. Mayts. Herreds Foged udi Hassing og Refs Herreder, gjøre vitterligt, at for mig haver andraget Svenning Gudichsen udi Nørheedegaard, hvorledes hand, som befalet Fuldmægtig i efterfølgende Sag, for velædle og velbyrdige Hr. Cancellie Assessor Jens Jørgen Hopp til Irup og velædle og velbyrdige Hr. Lieutenant Christen Leth til Tanderup, skal være anlediget, efter de fra velbaarne Hr. Amptmand Claus Christian Schinkel tilstillede 2de Tingsvidner, førte ved Synder Nørherreds Ting på Morsøe, og dend videre Spargament der her i Thyeland gaar, om og over de ulovlige og u-christelige Gierninger 2de deris Tienere, nafnlig Anders Mortensen Natmand, og Jens Jensen Møller, begge af Hassing, som nu sidder arresterede til Niels Damsgaards sammesteds, har brugt og øvet baade udi Thy og

Prygleredskaber og kag.

(Kilde: Holger Rasmussen: Ret og straf i Danmark.)

Morsøe. Ja, ved samme deres skarnagtige Adfærd og Omgængelse, søgt og paakastet skickelige Folk adskillige Æres Blame, og for da at få sligt ved Retten oplyst, beviist og disse 2de Persohner, efter Fortieneste, afstraffet, bliver bemeldte Anders Natmand og Jens Møller i Hassing herved indstefnet for mig udi Retten at møde på Hassing Refs Herreders Ting Torsdagen d. 4de Augustii førstkommende, Vidner og Attester, Documenter og Breve, sampt Beskyldning og Sag-givelse med videre, mundtlige eller skriftlige, der imod Eder vorder fremført, at paahøre og tilsvare, alt angaaende forberørte Eders Grove u-christelige Gierninger og brugte Omgang”.

Af de efterfølgende vidneforklaringer fremgik, at Anders Natmand mod betaling, med ”Koglerier” og under mystiske omstændigheder, havde kunnet ”vise igen” og skaffet tyvekoster tilbage til ejermanden, - som det dog senere viste sig, at han selv først havde stjålet. Jens Jensen Møller var hans medhjælper og havde optrådt i mystiske forklædninger, såvel som heks eller som en ”Fandens Karl”, der i den bare hvide skjorte red rundt på en hest om natten. Desuden havde de med navns nævnelse udlagt forskellige koner i området for at have forhekset folks kreaturer og afgrøder. De havde også begået mange simple tyverier og indbrud, bl.a hos natmanden i Sennels. Jens Jensen Møllers

svigermoder, - den for tyveri meget berygtede Anne Barrøgel, havde hjulpet dem og anvist, hvor der fandtes noget at stjæle.

Jens Jensen Møller nægtede først hårdnakket, men den 7. august vedgik han dog alle sine ulovligheder. Denne tilståelse bevirkede måske, at man ikke længere var så agtpågivende med hensyn til hans bevogtning, for kort derefter undveg han af arresten, og det lykkedes ikke senere at fange ham. Derfor blev den efterfølgende retssag og dom over ham ført in absentia. Hans undvigelse førte dog med sig, at Anders Mortensen og Anne Barrøgel blev flyttet til en anden og sikrere arrest i et hus i Vibestoft. Her blev de bevogtet dag

og nat af 3 personer på skift, og sad lænkede i jern såvel på hænder som fødder. Jernene blev kun taget af den ene hånd, når de spiste, eller når det ellers var fornødent.

Efter at de indledende afhøringer var tilendebragt og arrestanterne havde tilstået og bekendt, startede den egentlige retssag. I denne anledning var følgende stævning udstedt: ”Herredsfogden for Hassing Refs Herred gør vitterligt, at for mig haver foredraget Svenning Gudichsen i Nørheedegaard, som Fuldmægtig for velædle og velbaarne Hr. Cancellie-assessor Jens Jørgen Hopp til Irup og velædle og velbaarne Hr. Lieutenant Christen Leth til Tanderup udi en Sag contra Anders Mortensen Natmand og Jens Jensen Møller af Hassing, hvorledes hand er beføyet, foruden hvis forhen skeed er, at lader stefne bemeldte Arrestanter og Vidner, for deris egne Bekiendelser at paahøre, angaaende den megen Ugudelighed, Tyverier, Løgne og Bedragerie m.v., som de haver brugt og forøved, - og som vel icke i Christenheeden før er hørt, - Ja, disse tvende haver, ved samme og andre Tyverier, endog haft en Tilskynder, Medfølger, Veileder og Medvider, der fra Barn har været en general berøgtet Tyv, navnlig Anne Christensdatter Barøgel i Hassing. Endelig haver Natmandens Kone ogsaa været noget vidende om endeel af Tyveriet, - hvorfor bemeldte general Tyv, Anne Christensdatter Barøgel og Natmandens Kone, Bodild Andersdatter, tillige med ovenmeldte Anders Natmand og Jens Jensen Møller, alle af Hassing, stefnes for mig udi Retten at møde paa Hassing Refs Herreders Ting Torsdagen d. 18de Augusti førstkommende, for Vidner og Eders egne frivillige gjorde Bekiendelser samt Citanternes Fuldmægtiges Paastand og Irettesættelse at paahøre, Spørgsmaal at tilsvare, og alle - hver efter Fortieniste - Dom at lide.”

Retssagen gik nu sin gang, og selvom man havde indrettet en sikrere og bedre arrest, og fangerne sad i jern, lykkedes det dog alligevel for Anders Natmand at undvige søndag aften den 28. august. Efterfølgende undersøgelser afslørede, at vagterne havde tilladt, at jernene blev fjernet fra hans hænder en kort tid, da han klagede over smerter. Men hvordan det var lykkedes ham at komme ud af fodlænkerne og flygte, mens vagten var til stede, forblev som en uopklaret gåde.

Torsdag den 15. december 1735 var retssagen tilendebragt, og under de bortrømte, Anders Mortensen Natmand og Jens Jensen Møller, deres fraværelse, afsagde herredsfogden, Niels Winther, med de 8. meddomsmænd følgende dom in absentia: - ”Vel forklarer de ved Sønder og Nørherreds Ting paa Morsøe dend 23de Maj og 20de Juny i indeværende Aar førte Tingsvidner, og den her ved Retten den 4de Augusti næstefter, samt Anders Mortensen Natmands den 6te dito, egne Tilstaaelser, at han og Jens Jensen Møller af Hassing sammesteds haver øvet Igienviisning med meere. Men at det siden er befunden, at de udi slige Kunster ikke har været erfarne, men alleene brugt det for at besvige og bestjæle Folck, som deres egen og de andre Arrestanters bekiendelser videre udførlig melder: Da seer jeg og mine tiltagne Med Doms Mænd efter denne Beskaffenhed ikke Rettere herudi at kiende og dømme, end Anders Mortensen Natmand og Jens Jensen Møller, der saa mange gange haver øved smaa Tyverier og undvigt deres Arrest, Joe bør og pligtig er, sidenhen, hvor de end maatte findes og træffes, dend Straf at lide, som Kongl. Mayts. allernaadigste Lovs, 6te Bogs, 17de Capt. 35 Art. dicterer, nemlig at kagstryges og brændes med Tyvsmærke i deres Pander, og derefter forskikkes til Bremmerholm at gaae i Jern og Arbejde deres Livstiid. - Anne Christensdatter Barrøgel, der fornemmelig

trende gange har været i Tyverie, bør at lide efter næstforegaaende 34te Articull, som er at strygis til Kagen og brændes paa hendes Pande, og derefter af Landet (Thyland) strax at være forviist. - Natmandens Kone, Bodild Andersdatter, der vel har tilstaaet at have nedgravet det stjaalne Vadmeel, mens ellers icke efter førte Beviiser ret synderlig have haft med Tyveriet at bestille, eller derudi været delagtig, bør dog for ovenmeldte Vadmeels Nedgravelse at forvises af Landet (Thyland). - Og som under Acten er beviist og forklaret, at disse Deliqventer ingen Midler haver til at bekoste Sagen eller Straffens Lidelse med, saa bør sligt i følge Hans Maytts. allernaadigste Forordning af 26de September 1732 udreedes af det offentlige”.

Anders Mortensen Natmand blev senere pågrebet. Han blev kagstrøget og brændemærket og sendt til Bremmerholm for at arbejde i jern resten af sin livstid.

Jens Jensen Møller derimod undslap Retfærdighedens Hånd. Et par år efter retssagen kom han engang ved natte-tide til sin kone i Hassing og søgte at overtale hende til at rømme bort med ham. Da hun ikke ville følge ham, flygtede han igen den næste nat, og siden har ingen set ham.

Det var nok en alvorlig sygdom den unge karl, Jens Mogensen i Alsted, havde pådraget sig, og Anders Natmands ”Heksekunster” har tilsyneladende ikke hjulpet ham. Alsted Kirkebog melder saaledes: ”Aar 1736 den 20de søndag eft. Trinitatis begravedes en ung Karl, Jens Mogensen, 28 Aar gl. 4 Maaneder, 2 uger og 6 dage.”

Slotte og Herregårde på Mors var emnet for sommerens særudstilling på Dueholm.

I forbindelse med udstillingen fotograferede Ejvind Møller Jensen alle øens voldsteder, tidligere sædegårde og herregårde.

De følgende billeder af voldsteder er et lille udpluk af dette arbejde.

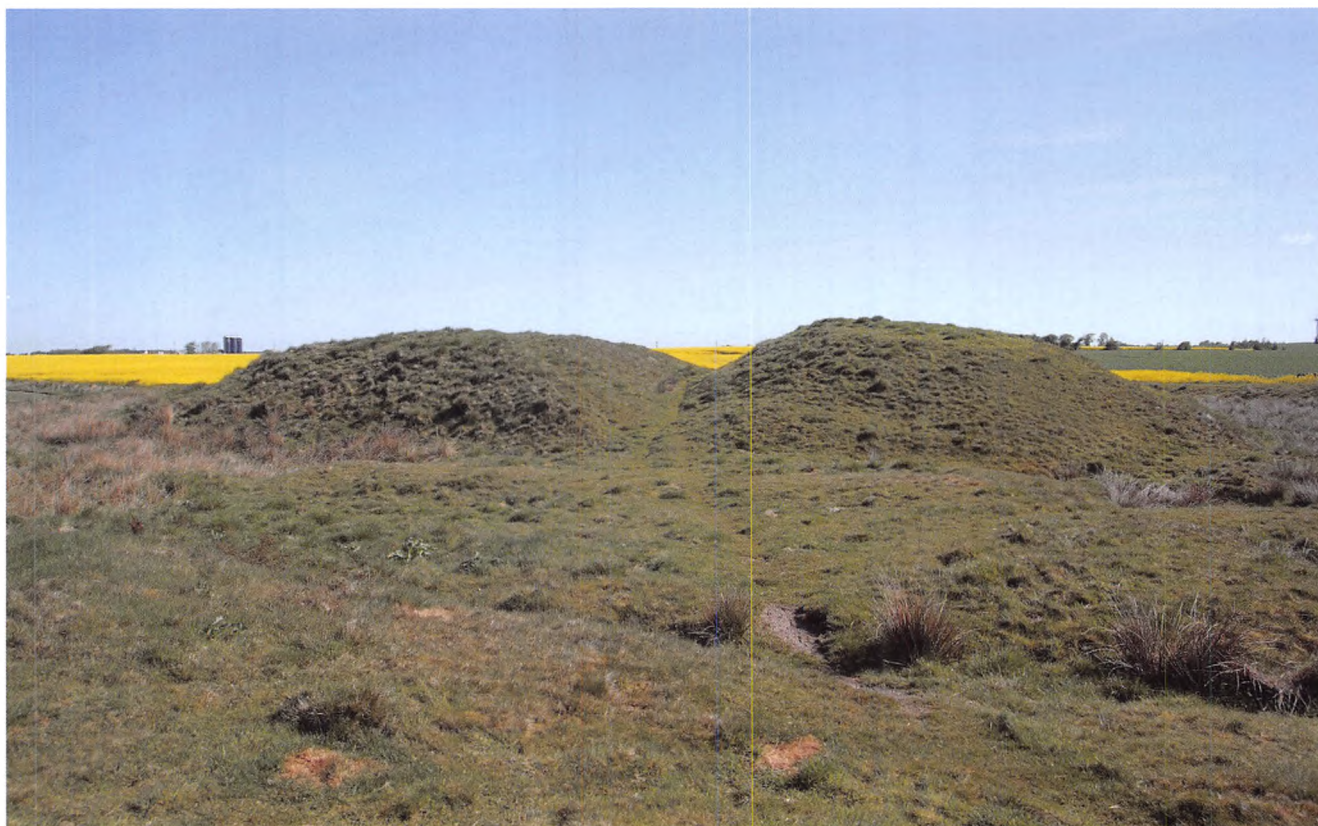

Ullerup 2009

Ullerups bygninger er fra 1868, de ligger på pladsen omgivet af vandfyldte grave, som mindst to gårde før den. Familien Toft er i år blevet tildelt Bevaringsprisen for istandsættelse og restaurering af bygningerne.

Alsted vold, også kaldet Voldhøj, ligger ved Skarum på en lille landtunge i mosen. Voldstederne er forsvarsværker, anlæg med volde og grave, der er placeret i landskabet, hvor der er de bedste naturlige betingelser for at holde en fjende på afstand.

Blaaborg, Rakkeby sogn, ligger lige øst for Spangå. Anlægget består af en midterbanke med en bred grav og ydervold omkring. Endnu i 1950'erne var der spor af træpæle fra broen over volden.

Kobbervold, Dragstrup sogn. Dette voldsted hører sammen med Skarrevold i nord og Lund i syd til øens største. Anlægget er imponerende, men dets historie ganske ukendt. Ingen kendte kilder beretter om dets ældste historie.

Votborg, Tæbring sogn. Voldstedet ligger nordøst for den senere herregårds plads. Navnet kendes på skrift fra 1400-tallet.

Gammelvold, Vejerslev sogn, måske det ældste Vejerslevgård. Også dette sted nævnes i middelalderlige kilder – og desuden er en folkevise, om Ellen Ovesdatter og hendes flugt fra hr. Magnus over Sallingsund, knyttet til stedet.

Gravene, Alsted sogn. Det er ikke til at se det. Sporene efter dette voldsted mellem kirke og skole er næsten slettet. Landskabsform og ældre kildemateriale giver dog et fint billede af dette anlæg. Her blev desuden udgravet i 1980'erne, og i år er en stor egetræspæl fundet på stedet. Den skal nu dateres nøjere.

Østre del af Flade. Vejmøllen er den intakte hollandske vindmølle. I baggrunden til højre ses kirken, 1920'erne.

Fra Flade Klit.

100 år på Dueholm Kloster

1909 = 2009

Det gamle Johanniterkloster i Nykøbing Mors fejrede 100-års jubilæum som museum i år. Blandt andet med åbent hus, hvor museets medarbejdere var klædt ud og hvor der blev serveret kagebord som i de gode gamle dage. Napoleonshattene, galopkringlen og gæsternes møde med den gamle apoteker Olufsen (alias Per Noe), der var med til at grundlægge museet, var en uforglemmelig oplevelse.

Jeg har aldrig været ked af at bestille noget

Af Lene Shannon

I lyst og i nød har Mitte Søndergaard levet med livet i landbruget i over hundrede år. Altid har hun haft mange folk omkring sig, men nu må hun sande, at de forsvinder, en efter en.

”Godt man er ovre dét!” Mitte nikker ud gennem bilruden mod de travle traktorer, der pløjer og harver og sår i denne tid, som var det forår. Mange marker er allerede dækket af vinterbyggens friske grønne tæppe. Sådan var det ikke på hendes tid. ”Nu har de snart mest travlt om efteråret. Godt

man er ovre dét”, gentager hun, og fortæller om datteren og svigersønnen, der har taget deres søn til hjælp i denne tid - han er netop færdiguddannet som lærer, men har endnu ikke fået ”plads”, som Mitte kalder det. ”Hvad skulle de gøre uden ham”, filosoferer hun, ”ja jeg har nu ikke ondt af dem, de kunne bare sælge køerne!” Datteren er 63.

Landbrug har været omdrejningspunktet i Mittes 105-årige liv. Vi er på vej fra hendes parcelhus i landsbyen Frøslev midt på Mors og ud til kysten

for at følge vejen nordpå til Skarregård - en firelænget gård, hvor tiden blev sat i stå omkring 1950. Gården er i dag museum og minder på mange måder om Mittes barndomshjem og den gård, hun siden selv måtte drive, da hendes mand døde, alt for tidligt.

Pikstenene på gårdspladsen bryder hun sig ikke om. Al den tid, man kunne spille på at luge mellem stenene, siger hun og peger med ”æ kjæp” på de grønne ukrudtstotter, der stædigt pibler op hist og pist. Og så er de ikke nemme at færdes på. Et godt fast greb med den ene hånd om en arm, der er et halvt århundrede yngre og kæppen i den anden, så går det, lige så gelinde.

Mitte inspicerer nysgerrigt det hele med genkendelsens glæde i de levende øjne. Hun sætter sig på en æggekasse i det dunkle bryggers og rører ved vaskekarret i træ: ”Vores var nu bedre!” Over hende hænger det hvide bomuldsundertøj til tørre. Der er muret gruekedel, zinkbaljer..., videre gennem det lange hvidkalkede stuehus til spisekammer og køkken med husgeråd og komfur, lige til at tænde op i. Pigens kammer, folkestuen og de røde plysses møbler i ”æ pæen stow”, nøjagtig magen til dem, der stod i hendes barndomshjem på Frøslevvang.

Mittes mor kom til som husbestyrerinde, da Jens Andersens første kone døde - da havde han tre børn. Med Johanne som kone fik han så fire mere, så de var syv søskende. De tre piger, Dagny, Anna og Mitte, kom i

Mitte har haft et langt og rigt liv på landet. Her glæder hun sig over de blomstrende georginer i prydhaven på Skarregård på Nordmors. En gård, der på mange måder minder om de to gårde, der har været ramme om hendes eget liv.

rap rækkefølge og blev de bedste veninder. Gården var på 40 tønder sæde, og en karl og en pige hjalp til. I stuehuset styrede Johanne med bestemt hånd: "Vi skulle gøre, hvad mor sagde, vi kunne ikke komme i tanker om andet. Hun var bestemt, måske for bestemt, men lad det nu være." Gulvask, opvask, rengøring, madlavning. Pligterne stod i kø. Men der var også tid til at lege. Med stenkøer og en enkelt dukke, sjipling og boldspil. En dag kom moderen hjem fra en tur til Nykøbing med to dukkevogne. De havde kostet fire kroner stykket. Dagny, den yngste, var "æ kjælle båe" og fik den ene for sig selv, mens Anna og Mitte delte den anden; de protesterede ikke.

Alle blev de sendt i Frøslev Fri-skole, og alle var de glade for at gå i skole. Det var jo en friskole, ingen udenadslære, ingen lektier, megen fortælling. Mitte husker tydeligt lærerinderne, Sarah fra Fyn og senere Maren Jensen. Hun glædede sig hver dag. Om sommeren var det to halve dage for de store - de skulle jo hjælpe derhjemme - og om vinteren fire dage.

Men når der skulle vaskes, måtte hun blive hjemme. Hun var gal, men det nyttede ikke. At vaske strakte sig over flere dag. Først sætte i blød, det fine i een balje, det almindelige i en anden. Det mest beskidte blev kogt dagen før og stod så natten over. Derefter blev det skyllet og kogt igen. Faderen stod meget ved kælderbrønden - der var 30-40 alen til vand dengang - med to træspande, der gik op og ned. Hvis de gik i stykker, måtte de fiskes op med en hage, det var noget, der tog tid. Så var der rulningen og alt det fine hvide undertøj, der skulle stryges. Tre-fire jern holdt moderen varme over komfuret, og så strøg Mitte: "Jeg var aldrig ked af at bestille noget."

Syersken flyttede ind

Anna og Mitte var altid ens klædt. Når der var behov, kom en syerske

og en assistent og boede i huset i op til 14 dage og syede til pigerne og moderen. Lappe og holde i orden, det kunne Johanne, men ikke sy, og Mitte selv har haft det ligesådan - strikke og brodere, ja, men sy, nej. En gang måtte syersken sidde oppe den halve nat for at få en fin bryllupskjole klar, Mitte holdt hende med selskab.

"Tænk sig, hun syede en ny dukkekjole til mig. Det var stort!"

I næste tanke er Mitte ved den dag, da den ældste bror pludselig stod med en vugge i favnen, som han havde fremstillet til hende, det var en storhed, og hun kunne sidde i timevis og vippe med sin dukke. I dag er vuggen hos et barnebarn i Aalborg, i fin og ny-malet stand.

Da den "kjælle" Dagny og Anna fik skarlagensfeber som fem- og seksårige, måtte Mitte undvære sine søstre i de to måneder, de skulle være i isolation på sygehuset i Nykøbing, og hun selv og broderen Andreas måtte blive hjemme fra skole. Nå, de legede i laden, og tiden gik. Senere, da Mitte

I forgrunden Mitte, bagest søster Anna og tv. lille Dagny. Året er 1906. Anna og Mitte var altid klædt i ens kjoler, som var fremstillet af den syerske, der regelmæssigt kom og boede på gården, mens hun syede.

var 17, fik hun selv skarlagensfeber og måtte på sygehus i seks uger for ikke at smitte andre.

Kartoffelskrælning på gårdspladsen. Mitte, der følger de små kyllinger ved døren, og Anna skræller kartofler, mens lillesøster Dagny slipper fri. Fætter Ejner med hønen er netop konfirmeret og hjælper nu til i stalden.

Traditionen tro fik Mitte en cykel i konfirmationsgave, og den fulgte hende rundt i pladserne, her hos tømmerhandlerens, der også havde Pussy, som sidder på bagagebæreren, boende.

Julen og ballerne

14 dage før jul begyndte forberedelserne. Hele huset skulle gøres rent, og alle gulve ferniseres. En gris på 400 pund blev slagtet. Så stor?? Mitte nikker. Der var meget flæsk at salte. Det ferske havde de så om julen. Moderen stegte en stor steg og lavede frikadeller. Der blev hældt fedt over, et låg lagt over med en tung sten på, og de gode sager stillet på det kolde

kældergulv til 21. januar, hvor faderen havde fødselsdag. En stor skinke blev saltet og røget og hængt op på loftet ved siden af skorstenen. Den kunne holde sig til næste slagting. Sylteflæsk, rullepølse, stribet flæsk, kød til surt og sødt, moderen var dygtig til at ordne det hele, så det kunne holde sig, men man skulle passe på at vande ud i et par dage, ellers var det uspiseligt.

Formiddag i gården hos tømmerhandleren i Nykøbing. Mitte og pigen nedenunder skræller kartofler sammen.

Ovnen var så stor, at moderen kunne kravle ind i den. Hun sørgede for at tænde op med tørv og senere holde i gang med halm og holdt øje med bageriet. Faderen og den nye karl trillede pebernøddedejen til lange pølser, altid, søster Anna skar dem og de øvrige børn lagde på. Så var det sirupskager og til sidst boller. ”Det var skønt, det hele!”

Tredje juledag var der juletræ i fri-skolen og sidst i julen i Afholdsfor-eningen, som Jens Andersen alle dage var medlem af. ”Klokken elleve måtte de ældre komme og danse. De andre børn tog hjem, men vi fik lov at blive. Dejligt! Kræn Bach spillede violin til det hele. Han spillede til alt på egnen. Om efteråret og vinteren skiftedes vi til at invitere til bal i forsamlingshu-set. Det var altid det store spørgsmål - hvem skal have bal i år?” Var man in-viteret, kostede det ikke noget. Ellers gav man 50 øre. Så var der fælles kaf-febord midt på tiden og så igen boller og kaffe, når alle skulle hjem klokken fire om natten. Spiritus var der intet af. ”A har aldrig set en fuld mand i Frøslev forsamlingshus, da A var ung. Heldigvis!” Man gik til og fra på sine ben. Cyklede eller kom i hestevogn, af sted skulle man, om det sneede eller blæste og var aldrig så strengt.

Ud at tjene

At Mitte skulle ud at tjene var en selv-følge, intet andet kom på tale. Men hun var heldig, at de første år blev som ung pige i huset hjemme på gården. Da hun var 17, troppede hun første gang op hos isenkræmmer Jørgen Brandt i Nykøbing, hvor hun skulle stå for hus-holdning og pasning af den yngste søn på to.

Og så skulle hun snakke fint. Hvordan skulle hun dog komme af sted med det? Første aften lavede hun biksemad - med brunede løg. Fruen himlede op, det troede hun ikke, Brandt kunne lide. Men han sendte besked ud, at det var det bedste, han havde fået længe. Spisestuegulvet var enormt, når det

skulle smøres ind i bonevoks og pudses blankt. Om hun var bondsk eller fin på den, gulvet var ligeglad! Men fru og herren forstod hende, så det gik. Med så meget at se til hændte det, at hun glemte at sætte salt på bordet. Brandt beordrede hende ind i stuen med en stige og bad hende stille sig op: "Kan du se, der mangler noget? Jojo."

Juleaften ville de, at hun skulle hjem. Mitte nægtede. Hun ville ikke gå. Der var langt til Frøslev, og det var et herrens snevejr. Men de insisterede. Heldigvis fik hun bud til en bror, og han kørte hende noget af vejen i kane til Frydsbrønd, hvor han boede. Næste morgen mødte hun klokken ni som aftalt. Hele huset sov. Komfuret var gået ud, og der var hundekoldt overalt. Hun måtte i gang, de skulle jo have varme og noget at spise...

Vask på dette sted krævede en vaskerone den første dag. En strygejomfru kom og strøg det fine, altså herrens kravetøj og flipper, Mitte måtte så tage resten, det tog en hel dag.

Hun fik 40 kroner om måneden. Over for fru forlangte hun 50, ellers ville hun ikke blive der. Fruen ringede til Brandt i butikken. Han godkendte, så hun blev i halvandet år. Pengene blev brugt til tøj. Og så var der ungdomsmøde hver 14. dag. Det kostede halvtreds øre til kaffe og to stykker wienerbrød. Der var oplæsning og fortælling og sanglege. "Der brænder en ild". Slut klokken 12.

De første år på Houmølle

Flere pladser i huset og som husbestyrerinde samt et højskoleophold blev det til, før Mitte i 1938 ankom med sit skab og sin seng hos Kresten Søndergaard på Houmølle i Outrup, hvor hun skulle være husbestyrerinde. "Det var et bette kammer, og jeg var lidt betænkelig, men jeg sov da godt, indtil Kresten vækkede mig tidligt næste morgen med et "Så står vi op!" Det gjorde han hver morgen."

Kresten sendte Mitte til fotografen Anna Jacobsen i Nykøbing i 1938, det år, hun ankom til gården.

Den firelængede gård lå ned til fjorden, 80 tønner sæde jord hørte til, der var 12-14 køer med tilhørende ungkreaturer og kalve, grise og heste, selvfølgelig. Mitte passede husholdningen og det store gamle stuehus, og hun malkede køerne hver anden søndag på sin fridag. Foruden hende var der en karl.

Det gik jo efterhånden sådan, at de kunne lide hinanden, Mitte og Kresten. To år senere blev de gift. Da var Mitte 36 og Kresten fem år ældre. Et år efter skulle Mitte føde deres første barn. En dag mærkede hun, at nu skulle det være. Men så gik hun i fire dage og kunne ikke mærke liv. Hun var bange. Den lille pige var dødfødt.

Jordmoderen tog barnet, mens hun lå i sengen, Mitte så hende slet ikke. "Synes du, jeg skal se hende?" spurgte hun Kresten. "Nej, sagde Kresten bestemt. Barnet blev begravet på kirkegården i Outrup. Den dag i dag ved hun ikke, om der var nogen fra hendes familie med til begravelsen. Hun fik aldrig spurgt.

Det var en streng tid. Men det skulle jo gå, og et år efter fik de Laust. "Tænk, så kom der tvillinger næste gang. Men det ene barn døde efter fire timer. Jens levede, og de to drenge blev som to røde køer, uadskillelige." I foråret 1946 kom Hanne. Så sagde Mitte stop. To døde børn og nu var hun 41 år, det var nok.

Før de blev gift, tog Mitte og Kresten sig af kørsel med skolebørnene i charabancen, som var den største på egnen.

Mitte og Kresten i gården på vandtruget til hestene.

Det havde været strenge år under krigen. Fødslerne og knapheden. Rationeringsmærker på alt. Men Kresten fik malet hvide hos en møller i dølgsmål, så hun i det mindste kunne bage det, hun ville. Hun husker, hvordan hun gik højgravid rundt i huset om natten, mens de engelske fly fløj lavt hen over øen på vejen hjem efter bombetogter i Tyskland. Mitte blev mindet om angsten, da hun som barn hørte de voksne snakke om Første Verdenskrig, der rasede ude i Europa - da løb hun væk og gemte sig. Var det i nat, hun og Kresten skulle i "hullet" udenfor, for alvor? Nej, de slap, og heldigvis fik de ingen af de mange tyskere på gården.

Mekaniseringen

Pludselig en dag havde Kresten anskaffet en malkemaskine, hvilken forletning! Hun slap for søndagsmalkningen. De havde den samme karl i 16 år foruden hjælp til røgningen og skiftende piger i huset. Kresten anskaffede som den første på egnen en traktor. Mitte insisterede, at der skulle styrehus på, så karlen ikke sad der og frøs. Det fik han.

Kresten drog med en nabo til Nykøbing for at tage kørekort. "Så ska' du da være ene på æ vej!" bemærkede han, da spørgsmålet blev rejst, om Mitte også skulle erhverve det. Det kunne hun nu slet ikke tænke sig

Kresten og Mitte, i midten forrest, varter op til naboens, Kræn Odgaards sølvbryllup. Allerede dagen før mødtes naboerne, som skik var, og gik i gang med at vaske al procelænet af, dække bord, pynte og gøre klar.

"Kræn Odgaards blev holdt i telt. Om formiddagen var det det yndigste vejr, men om aftenen pisregnede det. Det foregik i telt i haven, og vi måtte stå i vinduerne og række maden frem og tilbage til mændene, for vi kunne ikke komme ud, "beretter Mitte" men skønt var det!"

- men godt at Kresten fik det, og en gammel Ford blev anskaffet. Skulle hun til byen i Nykøbing, kørte Kresten gerne. Så spillede han kort på Markvorsens Hotel, mens kvindfolkene fik handlet.

Årene gik med det daglige arbejde, og der var megen komsammen med fødselsdage, bryllupper og sølvbryllupper samt kaffegilder i de store familier og i nabolaget. Med mekaniseringen afskaffede mange karlen, men beholdt pigen. Så kunne gårdfolkene også komme i byen uden at skulle have børnene med.

Folk begyndte at komme videre omkring. Mitte ville gerne til København hvor tømmerhandlerens datter fra Nykøbing nu boede med sin familie. Hun var blevet født, lige da Mitte forlod pladsen, men hun var blevet ved at være ven med Mitte. Kresten skulle ingen steder!

Så hun og børnene rejste alene med tog fra Skive. Mitte var nervøs, men det gik, og det var skønt at se alle de kendte steder.

Gården skulle drives videre

Mittes mor døde, og hendes far flyttede ind i et kammer hos dem. Han var der i syv år til sin død. Der var ikke meget besvær ved ham, måske bortset fra, at der skulle fyres med tørv i kakkellovnen hos ham året rundt. Tre uger lå han i sengen, og så døde han af mavekræft.

Værre var det med Kresten. I 1960 blev han syg og måtte have blæren opereret bort. Efter et år med svære smerter døde han kort efter Hannes konfirmation. Så længe ville han holde ved. "Han var i pine, men klagede aldrig. Det var en god hjælp for mig." Mitte måtte nu klare gården alene. Kresten snakkede aldrig om, hvordan hun skulle klare det, når han ikke var mere, selv om de vidste, hvilken vej det gik. "Det gik jo, men strengt var det. Hvad skulle jeg gøre?"

Hanne, Jens og Laust i mælkekærren, som Mitte hver dag trak den lange vej op til landevejen med fire mælkejunger fulde. Den strenge tone, som Mittes mor Johanne havde brugt i opdragelsen, praktiserede Mitte ikke selv. "Man må ikke prale af sine børn, men det var ikke nødvendigt", siger Mitte.

Mitte måtte undvære pigen, det var der ikke råd til, og selv ud at hjælpe til i marken. Hun klarede sig med en bestyrer og drengene, der var hjemme på skift mellem landbrugsskoler og højskole. "Hvis der var noget, de hellere ville, skulle de have lov til det, men det var der ikke. De forstod at føre landbrug og var dygtige. Det gik godt." Hvis ikke drengene havde været fast besluttede på at drive gården videre, havde Mitte nok solgt. Pengesagerne overlod hun til andre, der havde forstand på den slags. "Jeg havde ikke spor forstand på landbrug. Men det gik det hele. Jeg fik bare noget at bestille!" Jens kunne ikke tåle støvet fra tærskværket i laden. Han mente, de skulle anskaffe en mejetærsker. Mitte sagde nej. Hun turde ikke. "A sætte' aldrig mere til rå'!", deklarerede han så. Så fik de en mejetærsker.

Hun savnede ind imellem en mand, - det er da klart! "Men det er aldrig faldet mig ind, at jeg skulle giftes igen. Man blev da forelsket som ung, når man gik til bal. Der var også én, jeg gik med i en fire år. Men det blev aldrig til mere. Ikke mere af den snak."

De er døde alle sammen

Jens fik kæreste og blev gift. To koner på en gård duer ikke, så i 1971 flyttede Mitte i et helt nyt gulstens parcelhus i Frøslev. Hun sørgede for, at her blev en stor stue med plads til mange fremmede. Her har hun så været siden. Altid passet det hele selv og nydt et rigt samvær med megen familie og mange venner. Holdt gang i tre kortklubber. Holdt fester i forsamlingshuset og selv stået for det hele. Hun bager stadig småkager og laver sin egen mad - fra bunden. Hver 14. dag får hun hjælp til rengøring, og sønnen Laust klarer haven, hvis han kan gøre det godt nok. Ellers må Mitte gå det efter med skuffejern og rive.

Men det tynder ud i vennekredsen. Jævndrende Karen Poulsen, som hun har kendt og været bedste venner med, siden de begge var 17 år, døde for to år siden. Hun var også over 30, inden hun blev gift!

Nu er det nok for i dag. Mitte vil gerne hjem. Flaget på Skarregård er hejst til ære for hende. Det er jo ellers nogle dage siden, det var hendes fødselsdag. Børnene fra Frøslev skole

Kresten og datteren Hanne i haven på Houmølle i 1950. Kresten har en cigar i munden og yndede at rulle en skrån. Det blev hans skæbne, mener Mitte, der er sikker på, at spyttet herfra gik i hans blære. Læg mærke til de "fæddelæs" hoser, som Kresten altid gik med om sommeren. Mitte strikkede dem.

troppede op og sang fødselsdagssang, borgerforeningen flagede i hele byen og fest for 77 gæster i forsamlingshuset om aftenen. En dejlig fest. "Det var altså skønt. Tømmerhandlerens datter på nu 83 og hendes mand var der også."

Mitte udpeger den ene gård efter den anden, da vi igen nærmer os Frøslev. Hvem der boede der, og hvor mange folk de havde. Men se, hvor det roder dér. Mitte ryster på hovedet. Mange gårde er lagt sammen, og avlsbygninger ligger ubrugte hen. Også Houmølle er i dag slået sammen med en naboejendom. Laust og Jens har nået efterlønsalderen. Hun begræder de hårde tider for landmændene i dag. De ringe priser på jord og mælk og grise. "Godt man er ovre dét", lyder det igen.

Huset ligger i gåafstand til kirken. Mitte kommer der, når der er gudstjeneste 10,15. På søndag er der høstgudstjeneste. Hun tjekker tidspunktet i kirkebladet på maskinen, der forstørker skriften op på en skærm. Synet er svækket, og hun må ty til lydbøger. Familie

Journalen kommer som en cd. Det kan tage en dag at lytte den igennem. Så går tiden med det. Ellers kan det være lidt kedeligt at sidde her og glo. Efterhånden er de døde alle sammen, og Mitte bliver bare ældre og ældre. Og ældre. Det må være Vorherres værk. "Det er bare mig! Det er ikke fordi, jeg ikke har bestilt noget", tilføjer hun og ler. Livet går sin egen gang.

Laust har skrevet sit navn bag på det store luftfoto af gården. Det vil han gerne have, når engang. Ligeledes har de to andre sat et kryds ved enkelte ting. Men det finder de nok ud af. Skænderi og konflikt har aldrig ligget til familien.

Turen til Skarregård var en fornøjelse. Mitte er glad og takker så mange gange med et smil, der smitter. Nej Mitte, det er mig, der takker.

Denne artikel har været bragt i Nordjyske Tidende 11. okt. 2009.

Nye fotografier taget af Lene Shannon. Øvrige billeder venligst udlånt af Mitte Søndergaard.

Mellem billeder af de tre børn med svigerbørn, seks børnebørn og fem oldebørn hænger billedet af Houmølle, som var rammen om Mitte Søndergaards liv fra 1938 til 1961.

En æske med gamle glaspladenegativer dukkede i årets løb op i en værktøjskasse og blev foræret til Morsø lokalhistoriske Arkiv. De har alle motiv fra Flade, og er vistnok optaget i 1920'erne. Fotografens navn kendes ikke. Til højre ses Mejeriet med røg af skorstenen. Højdedraget krones af gravhøje.

Parti fra Flade by. Midt i billedet ses Genforeningsstenen.

Journalistelelev på Morsø Folkeblad

Af Preben Heide

Det første møde med livet på redaktionen og læretiden som journalistelev for 50 år siden.

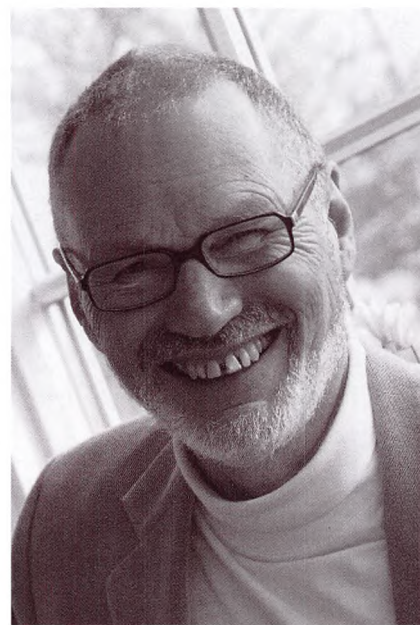
Det var et brændende ønske, der gik i opfyldelse, da jeg i vinteren 1956 modtog et brev fra redaktør Mads Hansen på Morsø Folkeblad, hvori han meddelte, at jeg kunne tiltræde som elev på avisen den 1. april. Pladsen ville blive ledig efter hr. Simonson (den senere så kendte tv-journalist Vagn Simonson). Han havde været elev i tre år og var nu udlært. Jeg var 16 år og kom til Nykøning direkte fra min realeksamen på Vestergaardsskolen i Viby ved Århus. Når det blev Morsø Folkeblad, skyldtes det ikke mindst, at min familie var kendt på øen. Den var aktiv i kredsen omkring frimenigheden i Øster Jølby, Morslands Danske Samfund, friskolen i Ø. Jølby og efterskolen i Galtrup. Det kom mig formentlig heller ikke til skade at jeg havde en onkel, gårdejer Andreas Ringgaard fra Torp, der var medlem af bladets bestyrelse. Min mor, Karen Knudsen, boede i Nykøbing og var gift med bankkasserer i Morslands Folkeblad, Aage Knudsen.

Jeg blev indkvarteret i selve bladhuset, som dengang var en markant bygning på Lilletorv. I nederste etage boede Morslands Folkebank, på 1. sal såvel bladets ekspedition som redak-

tionen, på 2. sal lå redaktørens privatbolig og på 3. sal under taget var der arkiver samt et kammer, der kunne bruges som bolig. Der skulle jeg bo. Møbleringen bestod af et bord, en stol og en gammel divan. Det første jeg så, når jeg om morgenen slot øjnene op var to små og højtsiddende vinduer med hver ni ruder. Imellem dem stod en urkasse fra gulv til loft og fyldte rummet med sindigt tiktak fra tårnuret, der kronede Morsø Folkeblads facade mod Lilletorv. Et loftskammer med skrå vægge og sparsomt dagslys. Toilettet var to etager nede, og der var ingen adgang til køkken og bad.

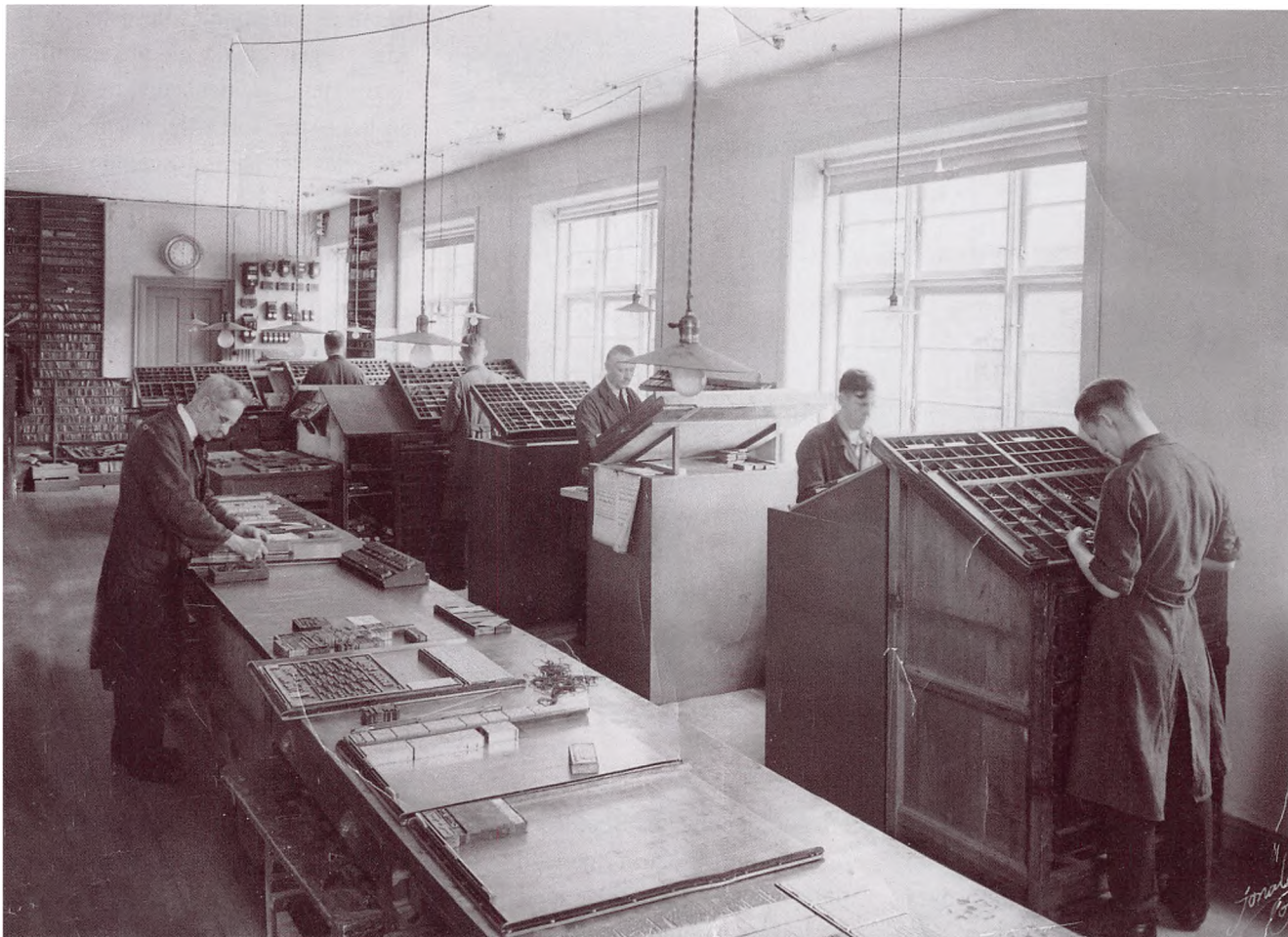
”Her kan De bo, hr. Heide,” sagde redaktør Mads Hansen, da jeg indfandt mig, og med en månedsløn på 175 kr. havde jeg ikke råd til at sige nej. For en ung håbefuld lærling på 16 år var det en fordel, at værelset var gratis. For redaktøren og bladet var gevinsten, at jeg altid var for hånden til forefaldende opgaver; det var bl.a. hver aften at kontrollere om fjernskriverne havde papir nok til at printe alle de nyhedsmeddelelser, der indløb natten igennem.

Selvfølgelig kiksede det. Jeg fik ikke altid sat ny papirrulle i på den rigtige måde. papiret satte sig fast, og skriveren hakkede på det samme sted hele natten, så fjernskriveren om morgenen var fyldt med papirkonfetti,

Preben Heide, journalist og forfatter. Født 1939 i Århus som søn af fabrikant Svend Bjerregaard Heide og hustru Karen Holme Petersen. Uddannet 1956-59 på Morsø Folkeblad. Herefter skrivende journalist på en række dagblade. I 1969 ansat ved DRs afdeling i Århus, først som nyhedsreporter på TV-avisen, siden som redaktør af og studievært på en række TV-programmer. Særlig kendt for arbejdet i provinsafdelingen, herunder Landet Rundt, der nåede seertal på 1,6-2,1 mio.

farvebåndet var ødelagt og ikke et eneste telegram var skrevet ud. Det var det værste. Vi havde ingenting til avisen og ingenting til de morgenfri-

Sætteriet. Morsø Folkeblad, Lilletorv ca. 1935. Fra venstre: Faktor Halse monterer en side. Fra højre ses Vagn Vingaard, Alfred Graversen, faktor Bove, Karl Boesen og Holger Søndergaard, der sætter linier op i hånden.

ske typografer og maskinsættere, der ventede på manuskripter. Redaktøren opdagede naturligvis skandalen. Jeg kom ind på redaktionen kl. 6,45 efter at have hentet bladets postsæk på posthuset, og han stod i døren til fjernskriverrummet. "Hr. Heide, kom lige her," lød det med ildevarslende, kold elskværdighed. Og så blev jeg konfronteret med katastrofen samt med en skideballe af betydelig størrelse indeholdende ikke mindst en trussel om aldrig at kunne gøre karriere som rigtig journalist. Først skulle jeg gøre rent og få fjernskriveren til at køre igen. Så skulle jeg med blussende røde ører ringe til Ritzaus Bureau og Venstrepressens Bureau og bede dem så mindeligt om at sende nattens meddelelser én gang til. På de to telegrambureauer i København slog man kors

for sig over den tåbelige journalistelev fra Mors, men lovede at sende et samdrag af de vigtigste nyheder. Resten måtte jeg pr. telefon hente hjem fra Skive Venstreblad og Thisted Amts Dagblad. Jyllands Posten var avisens redning på sådanne Tycho Brahedage. Med flid saksede vi alt, som kunne interessere vore læsere, klistrede det på papirark og sendte det til sætteriet. Først gennemgik redaktøren Jyllands Posten, derefter smækkede han den maltrakterede avis ned på mit skrivebord. "Se om der er mere, der kan bruges!", lød ordren, og så måtte jet i gang med de sørgelige rester, der mest af alt så ud som et gækkebrev i vinterstorm. Sådant en morgen kunne redaktionssekretær Brix ikke uden malice meddele: "Uden saks og klistre, ingen journalister."

Hvorfor gik det galt? Måske var jeg kommet for sent hjem til tårnværelset efter en aften i jazzklubben. Fra de små gittervinduer i mit kammer kunne jeg se ned på torvet og lige over på Haandværkerforeningen, hvor der var en kommen og gåen af mange unge. Som journalist ved avisen var jeg trådt ind i en voksenverden, men ung var jeg og trængte til at være sammen med andre unge. Derfor gik jeg til de musikarrangementer, der var. Og Jazzen holdt til i Haandværkerforeningen. Mit første møde med jazzten var dog i Kino, hvor direktør Gunnar Obel og min kollega, journalist Bent Riis-Olesen havde arrangeret koncert med den amerikanske bluesguitarist Big Bill Broonzy. Det var et tilbud om "negermusik", der ikke faldt særligt i morsingboernes smag. De blev væk,

Håndværkerforeningens bygning, 1953. Udsigten fra Folkebladets bygning.

besøg af sin kønne lillesøster, Jytte. Riis-Olesen havde en pladesamling med mange sjældenheder, og han var en begejstret fortæller. Oven i købet lykkedes det ham at overtale mig til at købe en plade, som han mente ville blive en stor sjældenhed. Det var Ellington/Strayhorns udgave af Griegs musik til dramaet "Peer Gynt". Jeg købte den, skønt jeg hverken havde radio eller gramfon. Pladen står nu hos min yngre bror Svend Heide (Knudsen), der selv er jazzmusiker på banjo og bas. Også min anden, nu afdøde lillebror Niels gjorde sig som musiker på en følsom trompet. Begge var de skolet i FDF i Nykøbing, der leverede en stribe gode og især engagerede medlemmer af jazzklubbens husorkester Royal Garden Jazzband.

og arrangørerne indkasserede en økonomisk øretæve.

Men min smag for jazz var vakt, og den blev næret ved mange, lange plade-

aftener hjemme hos Bent Riis-Olesen og hans hustru Karin i deres lille lejlighed på Nørrebro. Ikke mindst ville jeg gerne komme, når Karin havde

En arbejdsdag for en journalistelev kunne se nogenlunde sådan ud: Møde kl. 6,30 og hente dagens post på postkontoret. Derefter gennempløje gårsdagens aviser for at finde stof af interesse,

Lilletorv med juleudsmykning, 1954. Morsø Folkeblads bygning med Morslands Folkebank i stueetagen.

Morsø Folkeblads personale, 1952. Forrest fra venstre: Inkassator Jensine Jensen, trykker Charles Jensen, faktor A. Bové, forretningsfører Einer Poulsen, redaktør Mads Hansen, redaktionssekretær Jon Brix, typograf Ole Petersen, kontorist Ester Riis. Stående: Kontorelev Gerda Boll, typograflærling Ole Hansen, typograferne Ernst Damgaard, Poul Søndergaard, Holger Søndergaard og Ingemann Christensen, trykkerilærling Edvard Knudsen, journalist Hans Jørgensen, bud Jørgen Pedersen. Bagerst: Typograferne Bjarne Damgaard, Karl E. Boesen, Bjarne Eriksen, Børge Christensen, journalist John Ammundsen, typograflærling Søren Bonde.

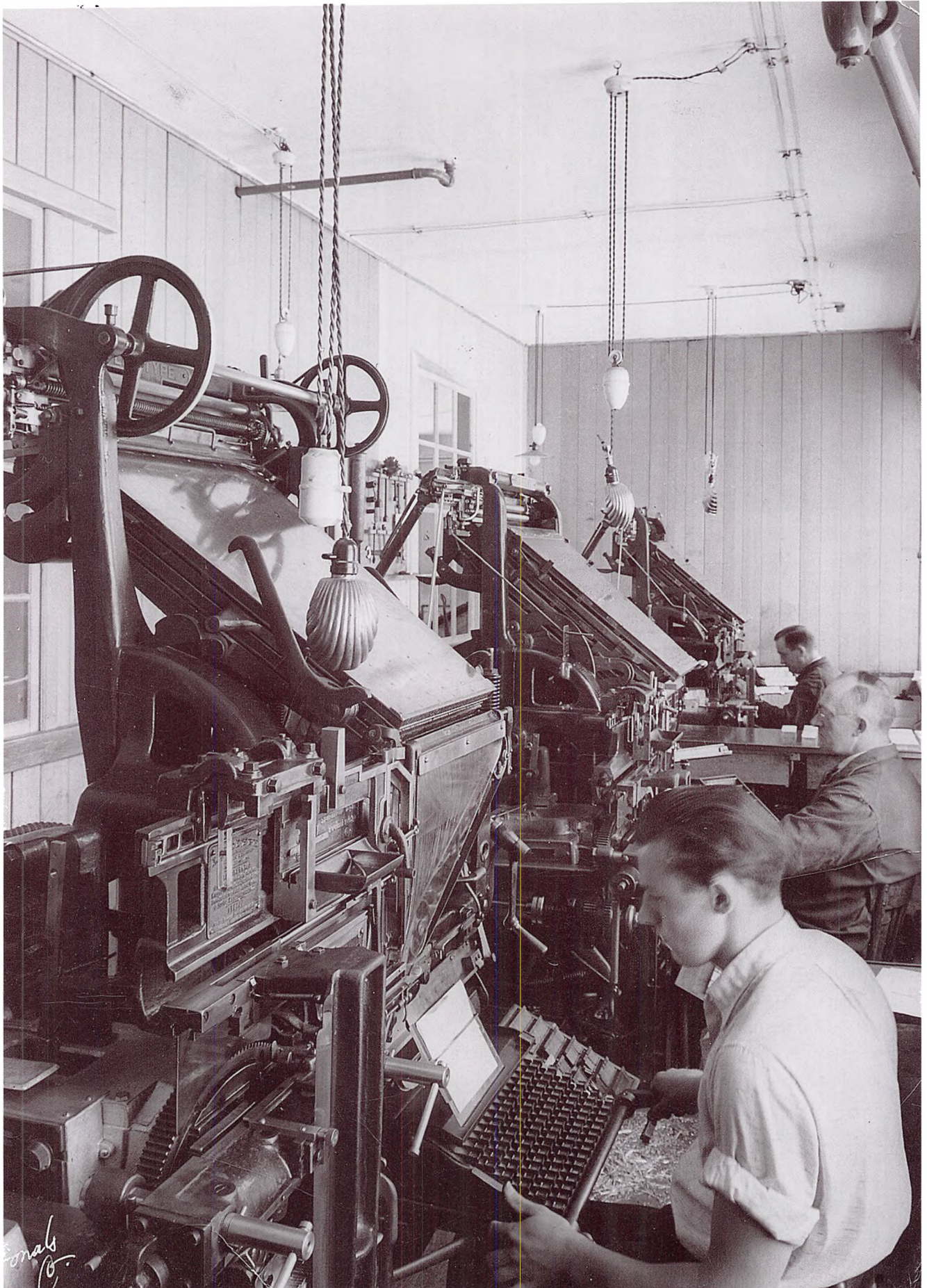
læse pressemeddelelser, føre redaktionens begivenheds-kalender, pr. telefon tjekke hos Falck, Zonen og politiet om der i nattens løb var sket noget, som skulle omtales, og måske referere fra et retsmøde. Formiddagen sluttede med korrekturlæsning, og ved 12-tiden var der en halv times spisepause. Jeg spiste som regel på pensionat hos fru Søe (journalist, redaktør og højskoleforstander Poul-Erik Søes mor), på Hotel Hamlet eller på "Limfjorden".

Før kl. 13 var jeg tilbage på redaktionen, og når trykkemaskinen i teknisk afdeling ud mod Jernbanegade begyndte at køre, var det tid til at gå i gang med eftermiddagens gøremål. Det kunne f.eks. være at referere fra en begravelse. Begravelsesomtaler blev anset for at være godt stof, så jeg blev sendt i kirken eller kapellet for at skrive en omtale. Hvis det var en kendt person, der skulle begraves var det vigtigt at få noteret, hvilke forenin-

ger, organisationer eller myndigheder, der havde sendt kranse og blomster.

På vej hjem til redaktionen, kunne der stoppes et lille interview ind imellem. Det kunne være med en fisker, der havde fået en ny kutter, med en erhvervsdrivende, der havde moderniseret sin butik eller med en vw-forhandler, der var blevet hædret for sit store salg af biler. Som bladets udsendte lærte jeg orgelmusikken at kende, når Grethe Krogh, senere professor ved musikkonservatoriet, gav koncert i Nykøbing Kirke. Jeg blev sendt til kammermusik i musikforeningen, og skulle en gang interviewe en operasangerinde, der var på sommerbesøg hos sin familie i Nykøbing. Hun var mezzosopran, men i min uvidenhed præsenterede jeg hende for læserne som "messingsopran". Jeg skrev om pop-koncerter med bl.a. Raquel Rastenni og fik sidst, men ikke

mindst en vis kærlighed til salmer og danske sange fra Højskolesangbogen. En af mine talrige opgaver var at referere fra møder i både missionshuse og forsamlingshuse. Ved disse lejligheder blev der sunget, og sangen gik lige i hjertet på mig. Det samme gjorde de ord, der blev talt. Det var nu ikke lutter guldkorn. Der var slemme sovepiller imellem. Efter en dag, der begyndte kl. 6,30 og havde budt på otte timers arbejde på redaktionen, en begravelse og et interview om eftermiddagen, skulle der en usædvanlig foredragsholder til at holde en truende døsigthed væk. Slemst var det især i det ottekantede forsamlingshus i Galtrup, hvor referent-bordet var på balkonen. En varm, fugtig og landligt krydret atmosfære samledes under taget, og det skete, at mine øjne faldt. i. Men mod denne søvn fik jeg et godt råd af ham, der var journalistelev før mig, tv-manden Vagn Simonsen: "Hold al-

Maskinsætteriet, ca. 1945. Bagerst Holger Søndergaard, midt Ole Pedersen, forrest ukendt.

tid en blyant i den hånd, du har under hagen. Hvis du falder i søvn, taber du blyanten. Så vågner du og fortsætter med at notere. Skidt med det, du ikke får det hele med. De andre har heller ikke hørt det. De sover også.”

Vi færdedes på øen rundt med rutebilerne, hvortil vi havde frikort, på en lejet knallert eller ved sjældne lejligheder i vognmand Becks taxa. En aften skulle jeg til et møde i Sundby Forsamlingshus. Jeg faldt i søvn i rutebilen og vågnede ved at chaufføren ruskede i mig. Vi var kommet til Thisted, og der var en time til bussen gik tilbage til Mors, så jeg kom ikke til mødet. Heldigvis blev jeg reddet af læreren, der var formand for foredragsforeningen. Han indtelefonerede et referat til mig, før han skulle i skole næste morgen.

Af mine kolleger på redaktionen har jeg nævnt Bent Riis-Olesen, men det var redaktionssekretær Jon Brix, der som min nærmeste foresatte og vejleder, skulle lave en journalist ud af en umoden og forvirret ung mand. Det var en opgave, han ikke viede mange kræfter. Mit indtryk var, at han prøvede at holde lav profil og undgå konflikter med den koleriske og humørsyge redaktør Mads Hansen. Et faktotum på redaktionen var redaktør Valdemar Sørensen. Han skrev navnestoffet, men kaldte sig redaktør, fordi han havde været redaktør af den konservative Morsø Avis. Redaktør Sørensen kendte Gud og hver mand på Mors og var med sit personkendskab en uvurderlig støtte.

Den, der kom til at betyde mest, var journalistelev Jørgen Holst-Jørgensen, kollega på den socialdemokratiske avis Aften-Posten, der havde lokalredaktion i Vestergade. Vi havde truffet hinanden mange gange som referenter ved forskellige møder og etablerede hurtigt et uformelt samarbejde, der gik ud på at vi delte stof imellem os.

Vi behøvede ikke begge to at sidde til ukontroversielle arrangementer, så Jørgen tog fagforeningerne, jeg tog landbruget og erhvervslivet og så skrev vi de korte referater i to versioner: Én til Folkebladet, en anden til Aften-Posten. Jørgen Holst-Jørgensen var en klog og tænksom ung mand, der åbnede mine øjne for litteratur, filosofi og politisk tænkning. En overgang var vi så tæt forbundne, at vi lejede et sommerhus på Refshammer til fælles bolig en vinter igennem. Dermed var det slut med at bo i Folkebladets tårnkammer og slut med fru redaktør Mads Hansens overvågning af min gøren og laden. Hendes falkeblik havde på et tidspunkt spottet, at jeg af og til havde besøg af en pige på mit kammer. Det foranledigede hende til i en klumme i avisen at skrive om sædernes forfald og om pigerne, der ”som logrende tæver” ventede på den unge mand neden for hans vinduer. Den bemærkning fik bægre til at flyde over, og jeg flyttede. En af de med foragt omtalte ”tæver” var Karen Jørgensen, kontorelev på Morsø Folkeblad. Vi blev senere gift og fik tre børn.

Set i bakspejlet var forholdene primitive. Vi havde ingen fotograf og brugte kun de billeder, vi fik tilsendt trykklare fra Pressens Illustrations Bureau. Vi modtog nyhedsmeddelelser fra Venstres Pressebureau via en kortbølgeradio forsynet med hovedtelefoner. Radioen stod i et uopvarmet rum. Det var en kold tårn om vinteren. Heldigvis fik jeg af min mor foræret et par strikkede handsker uden fingre, så jeg kunne skrive på skrivemaskinen uden at få frost i hænderne.

Mine bedste venner på bladet var nogle af typograferne, især Holger Søndergaard og brødrene Damgaard, der havde blik for, at den unge mand havde brug for hjælp i den professionelle hverdag. De reddede mig fra mange fadæser i det første, vanskelige år bl.a.

ved at lære mig at skrive kort og klart. Desuden lod de mig forstå, at jeg ikke var det eneste fjols på redaktionen.

For en uddannet journalist er det vigtigt at være fortrolig med mange genrer ud over lokalreportagen: Politik, økonomi, udlandsstof, kulturstof, erhvervsstof o.s.v. Jeg bad ofte om at blive indført i disse seriøse områder, men svaret var nej. Det klarede redaktøren og hr. Brix. En journalist skal også kunne tilrettelægge og udforme en eller flere avissider, ja en hel avis både m.h.t. indhold og udseende. Også her var svaret nej. Ligeledes blev jeg nægtet ophold på den nyetablerede Journalisthøjskole i Århus. Hvis jeg ville, måtte jeg selv betale. Det gjorde jeg så efter at have forladt bladet den 1. april 1959.

Som det fremgår, synes jeg at senior-medarbejderne svigtede ikke blot mig, men også tidligere og senere elever ved hovedsageligt at bruge os som billig arbejdskraft og negligere uddannelseskravene. På den anden side synes jeg også at mine tre år på Mors var en dannelsesrejse og næsten som et højskoleophold, hvor jeg fik noget af den ballast, jeg ikke havde som 16-årig realist. Jeg sugede til mig af viden og erfaringer og benyttede mange kilder som en slags private mentorer, når jeg blev siddende efter at blokken var lagt til side for at tage fat på mere personlige anliggender. Det kunne f.eks. være hos en præst, en lærer, en bonde eller en politiker. Alle havde de noget at give – noget af det som unge i dag får på gymnasiet. Jeg havde ikke studentereksamen, men den tog jeg senere på et toårigt aftenkursus.

Jeg blev også stemplet af Jante-loven. Du skal ikke tro, du er noget. Og det var jeg heller ikke, Men da jeg forlod Morsø Folkeblad efter tre år, skrev redaktør Mads Hansen trods idelige konflikter og skænderier: ”Jeg anbefaler ham gerne og venter ham en god Fremtid som Journalist”.

Morsingboer som kunstnere ser os

De ni kunstnere, der opbygger en udstilling om deres møde med Nykøbing, lagde fredag ud med en imponerende produktivitet.

Kunst er ikke noget kedeligt og højtideligt, der kræver, at man tager hatten af og holder sig på ærbødig afstand. Kunst er noget endda særdeles levende. Det demonstreres med al ønskelig tydelighed af de ni kunstnere, der i disse dage i den gamle tekniske skole er i færd med at opbygge en udstilling om deres møde med Nykøbing og nykøbingenserne.

Musik fra et lokale og klappen fra skrivemaskiner fra et andet slår de besøgende i møde, straks de træder indenfor. Musikken stammer fra en af deltagerne, komponisten Ole Buch. Skrivemaskinernes klappen vidner om de deltagende forfatteres aktivitet. Mindre støjende, men lige så flittige er de fire grafikere.

Allerede i løbet af fredagen blev væggene og bordene rundt om de arbejdende kunstnere og de interesserede besøgende dækket med resultater af aktiviteten.

Inden kunstnerne torsdag aften kom til Mors, havde de naturligvis dannet sig visse forhåndsindtryk af øen og dens beboere. De har fået tilsendt aviser og har haft lejlighed til at studere kort over Mors. Mange af de arbejder, der i løbet af fredagen blev hængt op, beskæftiger sig med disse forhåndsindtryk. Ikke alle behandler morsingboerne med så megen respekt, som vi måske selv kunne ønske. Men morsomt er det at se dagligdagen gennem fremmedes – og oven i købet gennem kunstneres øjen.

Alle de steder og navne, som vi fastboende er fortrolige med, og som, når vi nævner dem, vækker ganske bestemte forestillinger i os, bliver her behandlet på nye og overraskende måder. Hvem skulle have troet, at der kan skrives et digt på 12 strofer om to unge på

Mors, der er »gået fra hinanden«, om deres bitre vandring hver for sig gennem Nykøbings gader og om deres møde »på hjørnet af Toldbodgade/ og Ringsgade«, hvor »de talte om/ at fortsætte lidt endnu«?

For at en udstilling som denne skal lykkes, må ikke alene kunstnerne, men også publikum være aktive. De mange, der fredag fulgte kunstforeningens indbydelse, gav sig da også god tid til at følge kunstnerens arbejde, spørge dem ud og blive orienteret om deres tekniske fremgangsmåde.

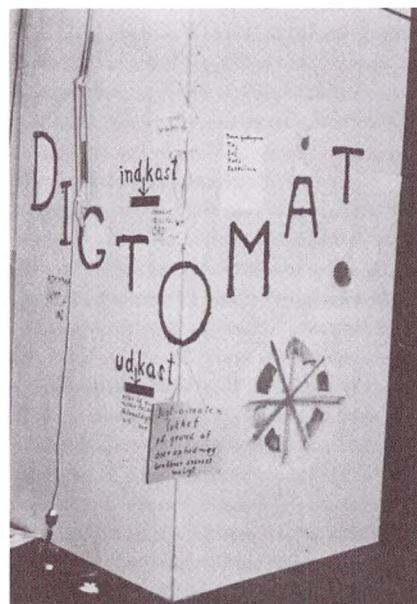
En af fredagens største attraktioner var »digtomaten«. (Put ti ord ind, vent få minutter, og et digt falder ud). Forfatterne, der skiftes til arbejdet i automaten, klarer finske gloser med lige så stor elegance som medicinske fagudtryk.

Udstillingen fortsætter lørdag og søndag.

Niels

De mange besøgende fulgte grafikernes arbejde med stor interesse.

Digtomat

Teknisk skole 1971

Kunstnerne maj 1969

Kunst og klunsere

Ikke helt almindelige ting gik for sig i 1969.

I maj kunne man bl.a. se noget så usædvanligt som en digtomat, og i juli kom Abbé Pierres klunsere på besøg. I Nykøbing stod ældre bygninger klar til alternativ brug: Sygehuset i Østergade var afløst af nyt, og Teknisk Skole blev heller ikke brugt til oprindeligt formål.

Bogtrykker Jakob Nyborg har fundet spændende materiale frem af arkivet i anledning af de 40 år.

Et lille udpluk ses her på siderne. Billederne fra maj stammer fra et skrift med resultatet af kunstneres arbejde udgivet af Morsø Kunstforening af 1961, november 1969.

Fra højre: Rie Brandt, Ulla Cortsen, Birte Mathiassen, Patrick Pillas, Lise Gehlert og Jakob Nyborg.

Klunsere, 1969 - Sygehuset

Ungdomsorganisationerne får klunsernes overskud: **AKTUELT** 6/11

For ingen morsingbo behøver social hjælp

6000 kr. til lokalt hjælpearbejde, men ikke brug for dem. - 17.000 kr. til U-landshjælp

Der er ingen social nød på Mors. Det har komiteen bag Abbe Pierres klunserlejr i Nykøbing fundet ud af gennem sine bestrebelser på at få afsat den del af overskuddet, der officielt skal gå til lokalt, socialt hjælpearbejde. De institutioner på øen, der varetager fordeling af midler til de ringest stillede morsingboere, f. eks. ved juletid, har i forvejen rigelige midler til dele ud af. Desuden måtte komiteen notere, at vort velfærdssamfund er så socialt røft, at der ikke på noget som helst punkt var brug for de 5814 kr.

Klunserkomiteens formand, bogtrykker Jakob Nyborg, oplyser dette til **AKTUELT** som forklaring på, at komiteen på sit netop holdte møde besluttede at skænke en fjerdedel af klunserlejrernes overskud til øens ungdomsorganisationer. Resten på kr. 17.445 gik til operation Emmaus, hvilket vil sige Abbe Pierres U-landshjælpearbejde. Jakob Nyborg siger videre, at der i flere af de lande, hvor der

også holdes klunserlejre, er et stort behov for den foreskrevne fjerdedel af overskuddet. Herhjemme har vi det imidlertid allesammen så godt, så det er svært at forestille sig, at klunserkomiteer har måttet opgive deres velmente søgen efter lokal nød. Komiteerne er helt og aldeles uden skyld i, at pengene ikke bruges så godt, som de burde, men på den anden side er det altid en trøst, at der dog foregår en vis form for socialt arbejde i ungdomsorganisationerne.

Regnskabet

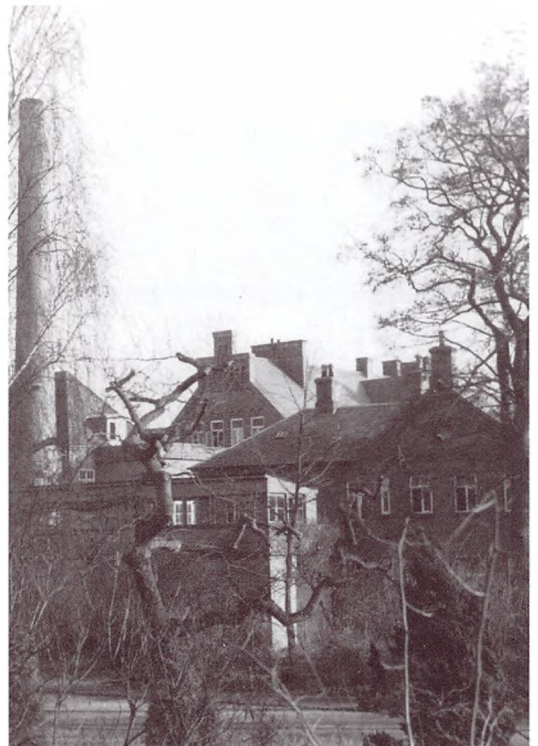
De flittige klunseres arbejde i sommermånederne på Mors indbragte i alt 35.463 kr. Udgifterne var på kr. 12.210 kr. og overskuddet beløber sig således til i alt 23.250 kr., der fordeles som nævnt. Loppemarkederne blev den største indtægtskilde med 23.976 kr. Produkt-salget indbragte 10.018 kr., gaver og tilskud 1269 kr.

og diverse indtægter 199 kr. Regnskabet er revideret og godkendt.

Endelig ønsker komiteen at slutte sit arbejde med følgende tak til øens befolkning:

— Klunsernes lokale komite benytter lejligheden til at takke alle, der har medvirket til det gode resultat og til lejrens hele vellykkede forløb. Tak til befolkningen for den venlige modtagelse af de mange klunsere, for hvem klunserlejr i Nykøbing Mors 1969 blev en stor oplevelse.

På komiteens vegne Jakob Nyborg.

Det gamle sygehus, 1974.

Fru Jensen og skolebørnene ved stranden.

Et kig ind i lærerboligen.

Kamma og Margit ved springvandet i haven.

Skolen set fra syd.

Jørsby skole 1935. Lærer Jensen med hustru og børn.

Da vi var børn, var det rigtig vinter.

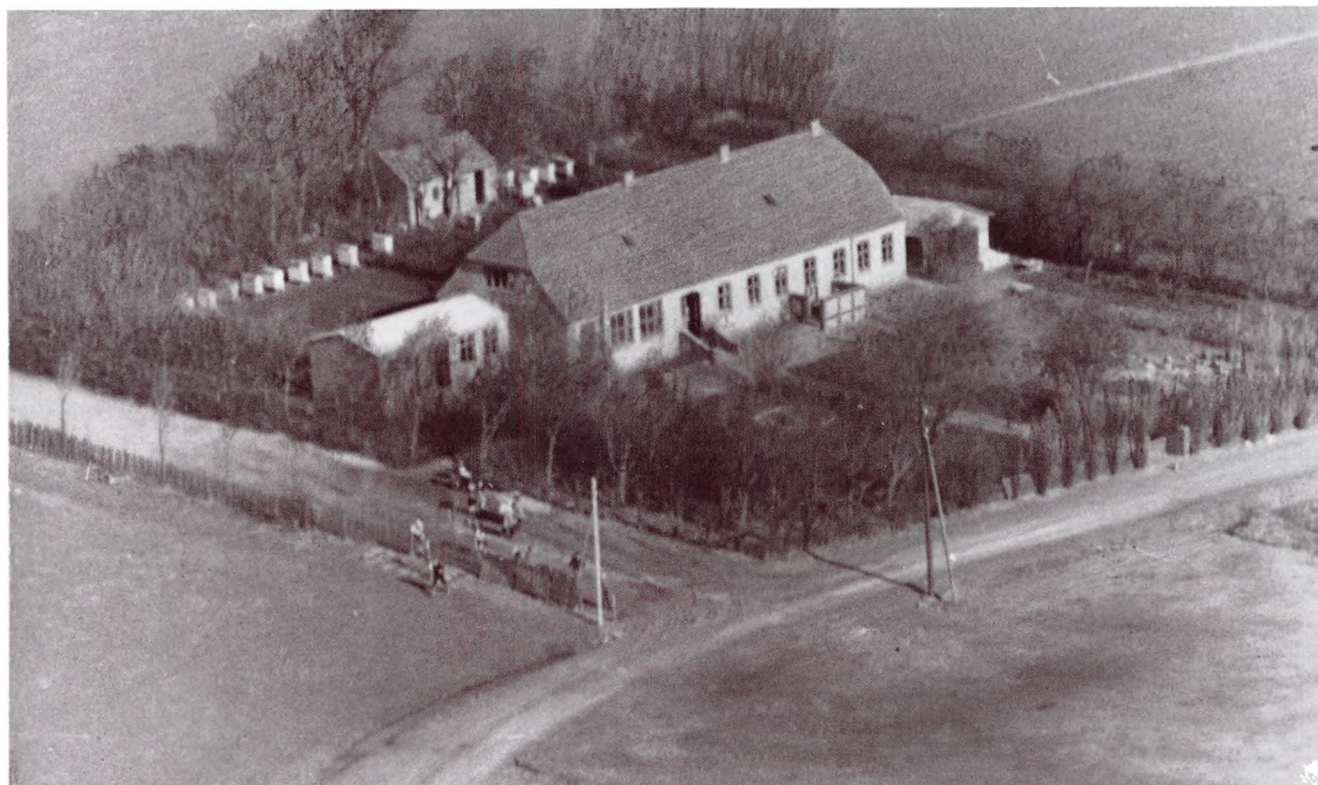
Opdækning i haven.

Udsigten mod syd over snedækket landskab den 4. april 1935.

En lille del af de mange bikuber.

Jørsby skole.

Fuld kraft frem

Af Susanne Overgaard

Portræt af M. C. Holm, malet af Bertha Wegmann, 1891.

At portrættere et menneske er en vanskelig kunst, hvad enten det er i billede eller ord. Af hans samtidige blev han beskrevet: En kæmpeskikkelse, en smuk, høj, rank og bredskuldret mand med langt kruset, hår, som yngre sort, siden hvidt. Med store kræfter, et jævnt væsen, stædig, bestemt – og selskabelig. Bortset fra et par tidlige fotografier kendes dog kun skildringer af Holm lavet efter hans død. Da han var blevet en "stor" mand med succes.

Mads Christian blev født den 19. oktober 1827 i Nykøbing. Hans mor var tjenestepige Maren Nielsdatter. I 1827 var Maren Nielsdatter 37 år og boede hos Christen Holms enke i Østergade. Ved fødselen assisterede jordemoder Maren Møller. Barnet blev hjemmedøbt den 22. oktober, og dåben blev kundgjort i St. Clemens kirke den 3. april 1828. Faddere var væverpige Kirsten Christensdatter, tjenestepige Karen Christensdatter, samt tjenestekarlene Thomas Chr. Villadsen, Jacob Krogh og Anders Jensen.

Maren stammede fra Nautrup i Salting. Hun skal have tjent i Nykøbing bl.a. i købmand Steenbergs gård som kokkepige. Hun var ikke gift men opgav Esper Nielsen, 32 år og tjenestekarl hos by- og herredsfoged Rummelhoff som fra til barnet. Esper Nielsen blev gift i 1829 med gårdmands-enken Anne Elisabeth Pedersdatter i Fjallerslev, Outrup Sogn.

Maren blev gift 1. december 1838 med skibstømrer Lars Christensen Holm, der var søn af den Christen Holm, Maren havde boet hos i Østergade. Fra ham fik Mads Christian sit efternavn. Lars Christensen Holm var måske oprindelig udlært som drejer, senere ernærede han sig som tøffel-, sko- og klodsmager.

På bar bund

Mads Christian blev født i en krise-tid. Under krigen 1807-1814 mod England havde Nykøbing mistet flere skibe, og inflation, statsbankerot og landbrugskrise var fulgt efter. Det før så blomstrende handelsliv

Nykøbing set fra søsiden, 1838. Malet af R. H. Kruse.

og søfarten gik næsten helt i stå. Og købstaden, der ellers havde eneret på handel og håndværk, levede næsten overvejen-de af landbruget på byens marker. "Nykjøbing Kjøbstad er midt under de Lidelser som følger med Handelens næsten fuldkomne Standsning bleven forskønnet og har i det fremskredne Agerbrug fundet en ny Udvej til Livets Underholdning, indtil maaske en lykkeligere Fremtid vil bringe den tilbage i sin forrige Flor", skrev amtmand Faye om udskiftningen af byens markjorder i 1828.

I 1825 brød havet gennem Agger Tange, og i 1835 kunne de første skibe sejle igennem kanalen, og omgå de gamle hindringer for færdselen ved Løgstør Grunde og Aalborg Toldsted. De nye handelsveje opstod samtidig med bedre muligheder for afsætning af korn i England. Det gik mod bedre tider, og det var skibsfarten og handelen over byens havn, der bar.

I 1841 fik Nykøbing toldsteds rettigheder, og i 1843 købte byen havneanlægget af købmand Faartoft.

Herefter blev havnen udvidet i flere omgange.

For den der ikke ejede gård eller skib, gik det kun meget langsomt – om overhovedet – fremad. I 1834 havde Nykøbing 980 indbyggere. Omkring 10 % af disse mennesker boede i fattighusene samt i hospitalerne, d.v.s. stiftelser, i Toftegade. De modtog almisser og/eller fri bolig. En stor del af de øvrige indbyggere klarede kun vanskeligt sig selv, og undgik med nød og næppe fattigvæsenet.

Mads Christian Holm har senere fortalt, hvordan han på et tidspunkt blev sendt ud for at tigge. Men hans mor klarede at forsørge sønnen og sig selv. I 1834 ernærede hun sig ved at væve. De boede i Fjordgyden, hvor de, dengang kun var huse på den nordlige side af gaden, de lå ud til strandengen. De udgjorde en husstand ud af fem i et hus. Mads Christians gudmor Kirsten Christensdatter boede og vævede også her. Der boede i alt 17 mennesker i huset, godt halvdelen var børn fra 1-16 år, og husene i kvarteret var ikke særlig store. Når der skulle være plads

til væven, har der ikke været megen plads til overs indendørs.

Vinteren 1839 skabte stormfloden en ren katastrofe. Hovedparten af Nykøbing stod under vand. Mange af de små lerklinede huse blev skyllet bort, og 140 mennesker blev husvilde. "Hele Fjordgade er næsten styrtet sammen; af 20 Huse vil næppe 3 blive tjenlige til Beboelse. Foustager, Kasser, Kister og Brød driver ude i Fjorden. Det gamle Fattighus er faldedefærdig; og i det ny for fire Aar siden byggede, staar Vandet I Alen højt. De senere Aars Uheld har forknyttet Byen, og med den bedste Villie kan man ej komme Alle til Hjælp. Hjærtegribende er det at se de arme Mennesker vade i Vand til Armene for at bjærge deres fattige Levninger...", berettede Thisted Amtsavis, 12. januar 1839.

Senere købte Lars Holm et hus i Fjordgade, der var blevet genopført i 1844. Det bestod af et forhus til beboelse på godt 8 x 7 meter, og af et sidehus med værksted og værelser på 6 x 4 meter. Bygningerne var dels

grundmurede, dels i bindingsværk og havde tegltag. Havnen og fjorden var aldrig langt væk.

Skolegang og læretid

Nykøbings skole lå i Algade, hvor et hus var blevet skænket byen til offentlig skolehus i 1767. Det blev i 1813 udvidet med 5 fag. Det fungerede indtil 1855, da en ny skole blev opført i Nørregade. Mads Christian gik i skole i Algade til konfirmationen 1841, hvor han fik karakter af præsten: Kundskaaber: Meget gode. Opførsel: Meget god.

Efter konfirmationen skal han have været i farverlære hos en af byens farvere, men det var ikke noget for ham, og det fortælles, at han blev mishandlet af en af de ældre læredrenge. Han kom så i skibstømmerlære hos Bertel Holm, hvis skibsbyggeri lå ved Havnen for enden af Fjordgade.

Bertel Holm beskæftigede 4-14 mand og 2-3 drenge, alt efter som bestillingerne lå for skibe i perioden ca. 1837-57, hvorefter han blev havnefoged. Han var vellidt i byen, men med Mads Christian gik det ikke. Han skal have bedt Maren Nielsdatter tage sin "klods af søn" hjem igen, fordi han ikke kunne lære ham noget.

Hverken farverlære eller tiden hos Bertel Holm kan have været særlig længe om de virkelig var, for allerede 14. maj 1841 drog den 15-årige Mads Christian til Thisted. Her fik han læreplads hos skibsbygger Chr. Strand, der også stammede fra Nykøbing. Her blev han udlært og svend 1846.

Alette og Ferdinand

Fra Thisted kom Mads Christian Holm til Aalborg og fik arbejde på Pagh's træskibsværft. Præcis hvornår og hvor længe vides ikke, men fra 1850-51 findes en række breve fra Mads Christian Holm til Alette Marie Lund, hans kæreste i Aalborg.

Forholdet var, da det første brev blev sendt, på vej mod brud. Mads Chr.

sendte Alette sit portræt, men var ikke sikker på, om han "er forhenværende eller nuværende elsker". Han føler sig svigtet og skriver sarkastisk.

Af de følgende breve fremgår, at Mads Chr. Holm absolut ikke kom godt ud af det med Alettes mor, som han mente var årsag til bruddet. Han har ikke glemt Alette, skriver han, men ønsker heller ikke at genoptage forbindelsen med hende, og kommer med hentydninger til "skomageren", som hun giftede sig med i 1852.

Den 20. januar 1851 fødte Alette sin søn med Mads Chr. Holm. Drengen blev døbt Ferdinand Jørgen Peter Holm.

I et brev dateret Helsingør 1. juni 1851 fortæller Holm, at han nu rejser til Amerika for at blive der nogle år, og han "opsiger" forholdet til Alette endeligt. Sønnen omtales ikke. Mads Chr. Holm var da 22 år, og opsat på at søge lykken i Amerika, ikke på ægteskab. Fra Amerika skrev han til Alette 1852, brevet er ikke bevaret, og hendes svar fra 1853 blev returneret, uden at Holm havde modtaget det. Holm så aldrig barnet, og afviste også Ferdinand som voksen, da sønnen i 1888 bad om et møde. I følge det senere testamente var Holm uden efterkommere.

Guld og grønne skove

I 1851 rejste Mads Christian Holm til Amerika på en amerikansk bark, der var gået ind til værftet i Helsingør for reparation. Han blev forhyret som tømmermand til Boston.

I Boston fik han arbejde på et større værft, men blev syg af tyfus. Da han kom sig over sygdommen, rejste han videre med et udvandrerskib rundt Kap Horn til Californien. Til Californien nåede Holm midt under det store "gold rush", guldfeberen.

I 1848 var San Francisco en lille by med omkring 1000 indbyggere. Samme år rygtedes store guldfund i området, og nu strømmede folk til.

Guldgravere i Californien. Illustreret Tidende.

Allerede 1852 var folketallet steget til 32.870 personer, heraf blot 5245 kvinder. "San Francisco var et Samlingssted for Alverdens Banditter og Bærme, og Usikkerheden var stor. Under disse Forhold sluttede de fredelige Elementer sig sammen og dannede 1851 og atter 1856 de saakaldte Vigilance Committees, hvis summariske Retsforfølgning viste sig i Stand til i kort Tid at skaffe Orden til Veje". (Salmonsens Konversationsleksikon, 1904).

I årene 1849-51 hærgede flere ildebrande byen, og sammen med den store befolkningstilvækst gav det rigeligt arbejde for bygningshåndværkere. Holm tog arbejde som hustømmer. Daglønnen var høj: 20 dollars/70 kr. for 10 timers arbejde.

Da Holm havde tjent sig en lille kapital, anlagde han sit eget skibsværft på den anden side af fjorden, der le-

der ind til San Francisco, det senere Oakland. Her lå en stor egeskov, som enhver kunne bruge – det var bare at tage fat. Og der var brug for skibe til både hav og floder, jernbanen var endnu ikke anlagt.

Holm begyndte med fem mand og byggede først en for- and aft-skonnert, der hurtigt blev solgt. Nye blev bygget og arbejdsstyrken voksede. Den eneste beskrivelse af tiden i Amerika stammer fra redaktør Henrik Fogs biografi over Holm fra 1902. Han har selv truffet Holm, og har en del af historierne fra første hånd, fra Holm selv og fra folk, der kendte ham i Californien.

Under skibsbyggeriet i Oakland blev Holm alvorligt syg af dysenteri. Lægerne kunne ikke hjælpe ham, og han troede han skulle dø i det fremmede. Så kom en af hans ældre tømmersvende med det råd at blande rust, skrabet af gammelt jern, i brændevin. Holm prøvede midlet – og blev helbredt.

Snyd og bedrag

M. C. Holm byggede skibe og tjente på det, men hvor meget fik han med sig hjem fra Amerika? Han var kun få år, højst tre i Californien. I 1855 overlod han, i følge senere beretninger, værftet og sine "udstrakte ejendomme" til en god ven, og omsatte de penge han havde bl.a. fra salg af sit "jernhus" i anvisninger på europæiske banker. Han fortalte selv, at det var hans agt at vende tilbage til Californien, men at det blev opgivet efter ægteskabet med Emilie Bendixen i 1861. Den ven og kommissionær han overlod salget til snød ham, og han fik ikke meget ud af den handel.

Holm blev herhjemme nærmest gjort til Oaklands grundlægger. I senere skildringer af Oaklands historie og grundlæggelse nævnes Holm dog ikke. Men snydt blev han måske, og i så fald ikke som den eneste: Oakland tilhørte fra 1820 Peralta-familien,

men den mistede landet til nybyggere og andre som kom til området under det store gold rush. Nogle slog sig på landbrug, andre på tømmehugst på eg og rødtræ. Særlig foretagsom var juristen Horace W. Carpentier (1824-1918), der kom til Californien fra New York i 1850: "Han og nogle kompagnoner (Moon og Adams) flyttede ind på East Bay land, der tilhørte familien Peralta, og han var medvirkende til at på det indlemmet som byen Oakland (1852) uden ejerens vidende eller tilladelse. Carpentier fik sig selv udnævnt til borgmester og ved forordning garanteret, at han til gengæld for at bygge en offentlig skole og tre små værfter (til o. 30.000 dollars) ville få ejendomsret til hele byens havnefront og eneretten til at bygge værfter, kaj- og dokanlæg, og til at indkassere alle afgifter. Han overdrog området til Central Pacific Railroad Co., som han var aktionær i. Retssager, kompromiser og kontra-retssager fortsatte, indtil havnen endelig i 1910 kom i byens hænder, stadig med leje tilstået Carpentiers assignatarer."

(James D. Hart: A Companion to California, 1987)

Den transkontinentale jernbane fik sin vestlige endestation i Oakland 1869, også det tjente Carpentier godt på. Fra Oakland måtte passagerer og fragt krydse San Francisco-bugten med dampfærger, der blev indsat 1850.

Hjem igen

I 1855 rejste M. C. Holm, med pengebælte om livet og bevæbnet med revolver, fortælles det, over kontinentet og kom fra østkysten med skib over Atlanten. I Europa besøgte han først den store verdensudstilling i Paris. Herfra drog han til København, hvor han i vinteren 1855-56 tog et kursus på Handelsakademiet.

I foråret 1856 kom han tilbage til Nykøbing. I mellemtiden var både stedfaderen og moderen døde i hhv. 1853 og 1854.

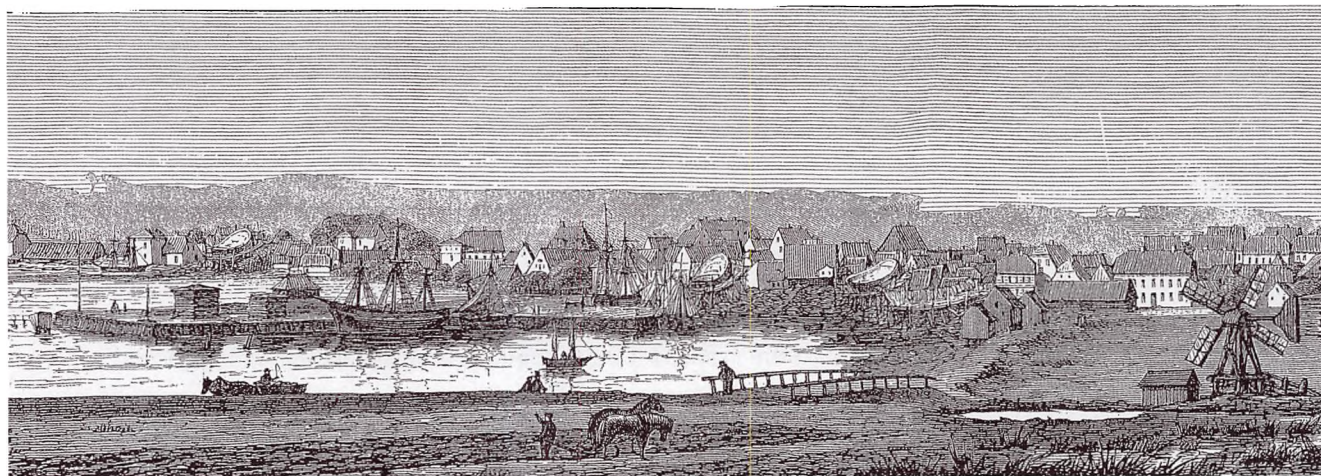
I Nykøbing søgte han kontakt med gamle venner og fik forbindelse til nye. En anekdote fortæller hvordan: "En aften blev agent Steenberg, hans søn Elenius Steenberg, gamle mægler Sørensen, gamle konsul Schade, prokurator Calundan m.fl. indbudt til et møde på Traps Hotel, hvor en engelsk ingeniør ville forhandle om atter at optage en dampskibsroute på England. Englænderen var en høj, smuk, kraftig mand med fuldskæg. Han havde silkehat på og sad med denne på hovedet, medens han, på flydende engelsk, udviklede sin plan, og man drøftede denne. Elenius Steenberg var tolk. Englænderen smed om sig med cigarer, gav nogle flasker vin og gav i det hele taget den flotte mand. Nogle af selskabet ytrede betænkeligheder ved projektet, da der var for lidt vand i kanalen, men englænderen udbrød til sidst: "Den damper skal sejle, enten der er vand eller ej." En af selskabet bad E. Steenberg at sige til engelskmanden, at han måtte jo være fjollet. Så tog den fremmede hatten og skæget af – det var Mads Christian Holm, der havde spillet denne rolle. Man morede sig kosteligt over spasen."

Alle de nævnte (undtaget Calundan, sagføreren) var købmænd og skibsredere og hørte til i de ældste og største købmandsgårde i byen.

Byen og skibene

I 1850 havde Nykøbing 1398 indbyggere. Ti år senere var tallet steget til 2034, en vækst på 45,5 %. Det var mere end i årtierne både før og efter, og det var langt mere end i de fleste andre danske købstæder: I Jylland var gennemsnittet 34,7 og på Sjælland 21 %.

Der var arbejde til alle: Handelen blomstrede som aldrig før. Afsætningen af korn til udlandet var god, og hermed fulgte øget købekraft i land og by og afsætning for importerede varer. De mange nye indbyggere og den store aktivitet betød byggeri af mange nye beboelses- og pakhuse.

Ved Havnen i Aabenraa. Tegnet af Th. Jensen, *Illustreret Tidende*.

Søfarten var den livsvigtige forbindelse til omverden, og havnen blev udvidet flere gange. Det var i dette årti de virksomheder blev grundlagt, der skulle blive øens første og største industri-foretagender: Jernstøberiet, Tobaksfabrikken og Tekstilfabrikken.

Også på andre områder skete betydningsfulde ting: 17. Februar Foreningen af 1852 tog initiativ til bl.a. oprettelse af Nykøbing og Omegns Spare- og Laanekasse, Hjælpekasen og Bombøbøssen, Telegrafstationen samt Morsø Avis og bogtrykkeri.

Et stort problem var knyttet til højkonjunktoren: Dyrtiden. Den ramte folk udenfor handels- og gårdmandstanden, som arbejdere og embedsmænd. De havde faste lønninger, der slet ikke fulgte med de stærkt stigende priser.

Forbindelsen til Nykøbings købmænd og redere gav ikke kun anledning til selskabelighed, den gav også arbejde til skibsbyggeren. M. C. Holm ombyggede for konsul og købmand Frederik Schade en galease "Flora" på 28 kommercælæster til en "sænkekøls-skonnert efter amerikansk mønster. Det var den første af den slags skibe her i landet." (Fog, 1902) Skibet findes i skibslisterne indtil 1858, der ses ingen ændringer i betegnelse eller drægtig-

hed. Hvornår ombygningen skete, og hvor beddingen lå, vides ikke.

Ret hurtigt flyttede Holm sin skibsbygger-virksomhed til Aabenraa, hvor han lejede et værft. I november 1856 løb en ny klipper-skonnert "Ørnen" af stabelen der, bygget af Holm for egen og agent og købmand J. B. Steenbergs regning. I maj 1857 var der prøvetur på Limfjorden. Skibet var fladbygget med sænkekøl og på 32 kommercælæster. Skibet forliste 1860.

Holm opkøbte ældre skibe, reparerede og ombyggede dem og satte dem i fart. Trods sin aktivitet i Aabenraa blev de hjemmehørende i Nykøbing, hvor de ses på skibslisterne fra 1859. De har næppe nogensinde været i Nykøbing. En del af dem var for store, og de indgik i langfart. Blandt spændende, men risikable fragter, gik nogle til Grønland efter kryolit, der blev brudt fra 1854. "Ægir" på 56 cml. og hjemmehørende i Nykøbing blev skruet ned af isen på Grønlands sydvestkysten, mandskabet med nød og næppe efter en nat i jollen reddet ombord på "Hector", der tilfældigvis var i nærheden

Hvor Holm boede i Aabenraa ved vi ikke. Tilsyneladende rejste han ofte mellem Nykøbing og Aabenraa. Ved folketællingen i 1860 boede han på Traps Hotel, gæstgiveriet ved Kirketorvet i Nykøbing.

Trods den store aktivitet og fremgang i byen, valgte Holm hurtigt at drive sin virksomhed andetsteds. Der var flere grunde.

Hindringer for sejladsen: Der var stadig problemer for trafikken til og fra fjorden. Agger-kanalen var begyndt at sande til igen, og vandstanden blev stadig mindre. Mod øst lå som altid Løgstør Grunde, og her var lodserne ikke "service-mindede" nok, ifølge Holm. Frederik d. VII's Kanal blev først indviet i 1861, og det nye brud ved Thyborøn var først sejlbart i 1868.

Mangel på tømmer: Tømmer var der ikke naturlige forekomster af på Mors, alt skulle fragtes hertil ad søvejen. I Aabenraa var der både plads og træ, og byen var tidens centrum i sejskibsfart og byggeri.

Færre forbindelser: Den viden og de ideer M. C. Holm bragte med sig fra Amerika, synes at have påvirket de større købmænd og redere i Nykøbing til at satse på større skibe end tidligere, men den udvikling blev bremset. Under pengekrisen, en international likviditetskrise i 1857, afskibede en af Nykøbings største redere og købmænd, C. R. Steenberg, en ladning korn. Da det nåede frem, havde modtageren, et engelsk handelshus standset betalingerne. Afsenderen mistede alt, og gik konkurs. Byen klarede sig relativt godt

ud af krisen, men aktiviteten fortsatte på et lavere niveau. I 1862 døde J. B. Steenberg. Familien drev virksomheden videre, men med mindre vægt på rederi-delen. Også hos købmand Schade skete et generationsskifte. Det blev heller ikke her Holm fandt sin hustru, som andre af hans samtidige: C. C. Mansa, Steensen-Leth, N. A. Christensen.

Forbindelser

Den eneste kendte forbindelse til Amerika var Anders Jepmond (1828-1923). Han stammede fra Nyborg, og blev udlært sejlmager. Herefter sejlede han i nogle år med ”de gamle Holmens Fregatter”, og da han blev ked af det, forsøgte han sig som guldgraver i Californien. Her blev han ansat som sejlmager ved M. C. Holms skibsværft i Oakland.

I 1856 kom han, med M. C. Holm, til Nykøbing, og nedsatte sig her som sejlmager. I en annonce i Morsø Avis blev han samme år anbefalet af købmand og reder C. R. Steenberg. 1861 blev han gift med C. R. Steenbergs datter, Eline. I nogle år virkede han i Nykøbing, og var bl.a. med til at stifte byens Håndværker- og Industriforening.

Siden flyttede han sin virksomhed til Aalborg, hvor han nåede at fejre 50 års borgerjubilæum. I Aalborg var han medlem af byrådet i fem år, og blev æresmedlem af Frimurerlogen. Forbindelsen til Nykøbing bestod, og han vedblev at levere sejl til skibene her.

Wilhelm Dyhr (1839-1900) var søn af organist og sparekassedirektør Dyhr i Nykøbing. Han var som ung en tid til søs og kom siden i handelslære, men det var skibsbyggeriet, der havde hans interesse.

I 1859 traf han M. C. Holm i Nykøbing, og det skal være ham, der foreslog ham at gå i skibstømmerlære i Aabenraa. Efter læretiden i Aabenraa

Mads Chr. Holm og Emilie Bendixen, fotograferet omkring tidspunktet for forlovelsen.

blev han videreuddannet på Holmen i København som skibsbygningsingeniør. Herefter arbejdede han en tid i Norge. 1864 deltog han som frivillig i krigen ved Aarøes strejfkorps.

1865-1871 var han ansat som skibskonstruktør på Denton & Grays Værft i Hartlepool, England. 1872 forestod han anlægget af jernskibsværftet i Flensborg og var herefter værftets direktør i de første syv år. I denne periode blev bl.a. bygget tre skibe til Dampskibsselskabet Norden.

1881 fik han sammen med M. C. Holm koncession på anlæg og drift af et værft i Helsingør, og han var direktør herfor indtil 1887. Herefter var han en kort tid direktør for et værft i Lübeck, hvorefter han trak sig tilbage og levede som partikulier dels i København, dels i Nykøbing.

Aabenraa og Emilie

Da Holm søgte til Aabenraa var byen Sønderjyllands førende søfartsby og overgik endda, målt i tonnage, den nærmeste konkurrent Flensborg. De fleste skibe var bygget i byen, ejedes af lokale partredere og havde for en stor del besætning herfra. Skibene gik

i langfart på Kina, Ostindien og Sydamerika.

I 1864 var der fem skibsværfter i byen (et på Kalvø), der beskæftigede i alt 300 arbejdere.”... Skibsbyggeriet, Byens vigtigste Indtægtskilde. Langs Havnen ligger en Række af store Værfter, hvorfra det ene Skib større og bedre end det andet hvert Aar løber i Søen, og Skibene fra Andersens, Paulsens, Jacobsens og Reimers Værfter ere vel seete overalt. Man forundrer sig vel, naar man gaaer i de tomme Gader, over det lidet Liv, der rører sig i Byen, men gaaer man ned til Fjorden, saa seer man der en Virksomhed og en travl Arbeidsomhed, der bedst vise, at Borgerne ikke ligge paa den lade Side.” (Illustreret Tidende, 1862)

Storhedstiden som søfartsby endte sidst i 1870’erne, da byens redere ikke ønskede at gå fra sejlskibene til dampdrevne jernskibe. Aabenraas befolkningstal var 1850 på 4920 indbyggere og i 1885 6130.

I Aabenraa mødte Mads Christian Holm Emilie. De blev forlovet i 1857. Emilie var datter af kaptajn Boy Bendixen og hustru Margretha Dorothea, gik

Havnegade, København. Udvandrerkajen, Holms udsigt. I baggrunden Børsen, til højre Navigationsskolen. Illustreret Tidende.

født Holdt. Hun blev født den 30. maj 1839 i Stollig, Løjt sogn. Her havde familien en gård, som andre velhavende redere og kaptajner i Aabenraa.

I 1856 betalte 56 personer skipperskat i Aabenraa. Heraf boede 29 i Løjt sogn, og heraf hørte 11 til Bruhn-Bendixen slægten. Denne families 11 kaptajner betalte i gennemsnit knap fire gange så stor en skipperskat som de øvrige 18 kaptajner. Det var en af landets største og mest velhavende reder-familier, Holm giftede sig ind i. Forholdet til svigerfamilien skal have været noget reserveret, bl.a. fordi mange af dens medlemmer var tysksindede.

Emilie havde to søstre, begge gift med kaptajner. Sammen med dem byggede Holm i begyndelsen af 1860'erne et skib, der fik navn efter svigerfaderen. Boy Bendixen døde i april 1861. Emilie og Mads Christian

blev gift i Løjt kirke den 21. november 1861. Det følgende år, 1862, flyttede Mads Chr. og Emilie Holm til København.

Fra sejl til damp

I 1862 flyttede M. C. Holm til København for at drive sin rederi-virksomhed videre der. Det skete fra bopælen på adressen Nyhavn 57. De første år foregik det som tidligere ved opkøb af ældre sejlskibe, der blev sat i fragtfart.

Senere o. 1870 flyttede M. C. Holm såvel bopæl som virksomhed til nye adresser ikke langt fra Nyhavn: Havnegade 25 og 27. Denne gade var, som kvarteret bagved, nyanlagt og nybygget på Gammelholm, det tidligere værftsareal mellem Slotsholmen og Nyhavn. Det første hus opført i Havnegade var Navigationsskolen (nr. 23) fra 1864-65.

Fra sine vinduer havde Holm udsigt til den store aktivitet på de nye kajer, der gav plads til bl.a. de mindre udvandrer-skibe. Senere blev det her Sveriges-bådene lagde til.

Udviklingen gik fra sejl og træskibe mod damp og jernskibe. Holm fulgte denne udvikling med interesse. Den endelige anledning til at han selv opgav træskibene skal have været et, måske flere, forlis af de sejlskibe, han havde sat i fart, og de deraf følgende tab. Et dampskib krævede større kapital, end Holm kunne stille alene. I 1870 udsendte han derfor en indbydelse til aktietegning i et påtænkt dampskib "Norden", og i 1871 stiftedes endelig dampskibsselskabet af samme navn.

M. C. Holm blev korresponderende reder og medlem af rederiets bestyrelse, poster han beholdt til sin død i 1892. Den første bestyrelse bestod i øvrigt af H. C. Nyholm, Charles A. Pe-

tersen og Vilhelm Petersen. Det første skib blev bygget i Glasgow, søsat 1872 og fik navnet "Norden". "Paa det Dags Dato i den Corresponderende Rheders Bopæl afholdte Bestyrelsesmøde, hvor samtlige Bestyrelsesmedlemmer vare tilstede, vedtoges, at den Corresponderende Rheder samt Medlem af bestyrelsen Capt. Charles A. Petersen reiste til England for enten at købe eller bestille et passende Skib, og i øvrigt foretage hvad der ved Erhvervelsen af et saadant maatte være fornødent i Selskabets Interesse". (Forhandlingsprotokol for Dampskibsselskabet Norden, 25. Februar 1871)

Nordens første år

Holm skal have udtalt om udbyttet af det nye rederi: "Den bedste fløde var skummet, før jeg kom til", men "Norden" tjente penge, der blev udbetalt udbytte, og flåden blev meget hurtigt udvidet.

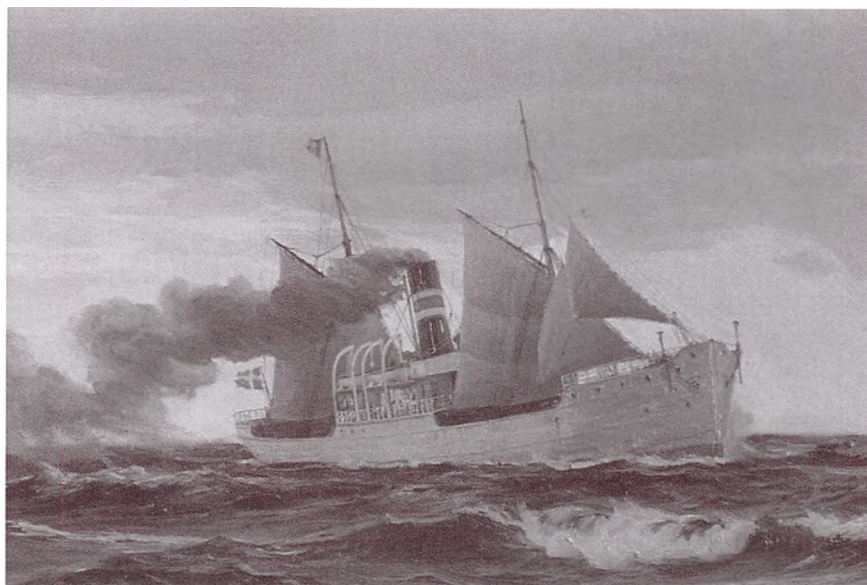
I 1873 og 1874 blev S/S "Nordstjernen" og S/S "Nordlyset" bygget i hhv. Sunderland og South Shields. De følgende fire skibe blev i perioden 1877-1882 bygget i Flensborg, hvor et jernskibsværftet var anlagt og ledet af Wilhelm Dyhr.

I 1891 købte selskabet det første skib, bygget i Helsingør, S/S "Nordvest". Egentlig købte man også det allerførste skib, der blev bygget i Helsingør 1883-84 for 16.000 pund. Da det imidlertid blev vanskelige tider økonomisk, og dampskibsselskabet i Helsingør ønskede at købe værftets nybygning nr. 1 blev det straks vide-resolgt hertil for 18.000 pund.

De tre skibe, der fragik selskabet i Holms periode, forliste. "Pomona" blev kondemneret efter strandning syd-vest for Gedser, og "Nordsøen" sank 100 sømil fra Lissabon efter en eksplosion i kullasten.

Glimt af rederens arbejde – og skibenes - 1883

"Den corresponderende Reder med-

Dampskibsselskabet Nordens første skib "Norden" fra 1872, malet af Vilhelm Arnesen. Artiklens titel er hentet fra udstilling 2002 i samarbejde mellem "Norden" og Morslands Historiske Museum.

delte, at Skibene siden sidste Møde have været i følgende Farter:

Paa Chinakysten blev det i Slutningen af Aaret saa daarligt med Fragter, at der aldeles ikke var noget at faae enten paa Kysten eller hjemefter og som Følge deraflaa "Norden" c. 14 Dage uden Beskjæftigelse i Hongkong. Endelig lykkedes det i Slutningen af Aaret at faa en daarlig Risfragt fra Chittagong til Rouen, og vil Norden som passerede Gibraltar d. 17de ds. forhaabentlig være paa sin Losseplads om et par Dage.

"Nordstjernen" gik sidste Rejse fra Antwerpen med en Ladning Stykgods til Constantinopel og Odessa, men kom tilligemed en Del andre Dampere fast i Isen tre Mile fra Odessa, hvor det har lagt 12 Dage; endelig igaar kom Skibet ud og kom til Sebastopol, hvor det i dag har begyndt at losse.

"Nordkap" har paa Rejsen fra Cardiff til Port Said været inde i Ferrol, for at faae en Skade i Maskinrummet udbedret, hvilket tog 4 Dage, men Skibet afgik igjen derfra den 20de ds.

"Nordpol" kom igaar til Port Said med Kul fra Cardiff og er endnu ikke

sluttet, da Fragter næsten ikke ere at faae og meget lave.

"Nordsøen" er underveis fra Sulina til Bristol med en Ladning Byg og har ligeledes ligget indespærret af Is i Sulina i 4 Dage, men passerede Constantinopel paa Vejen til Bristol den 14de ds.

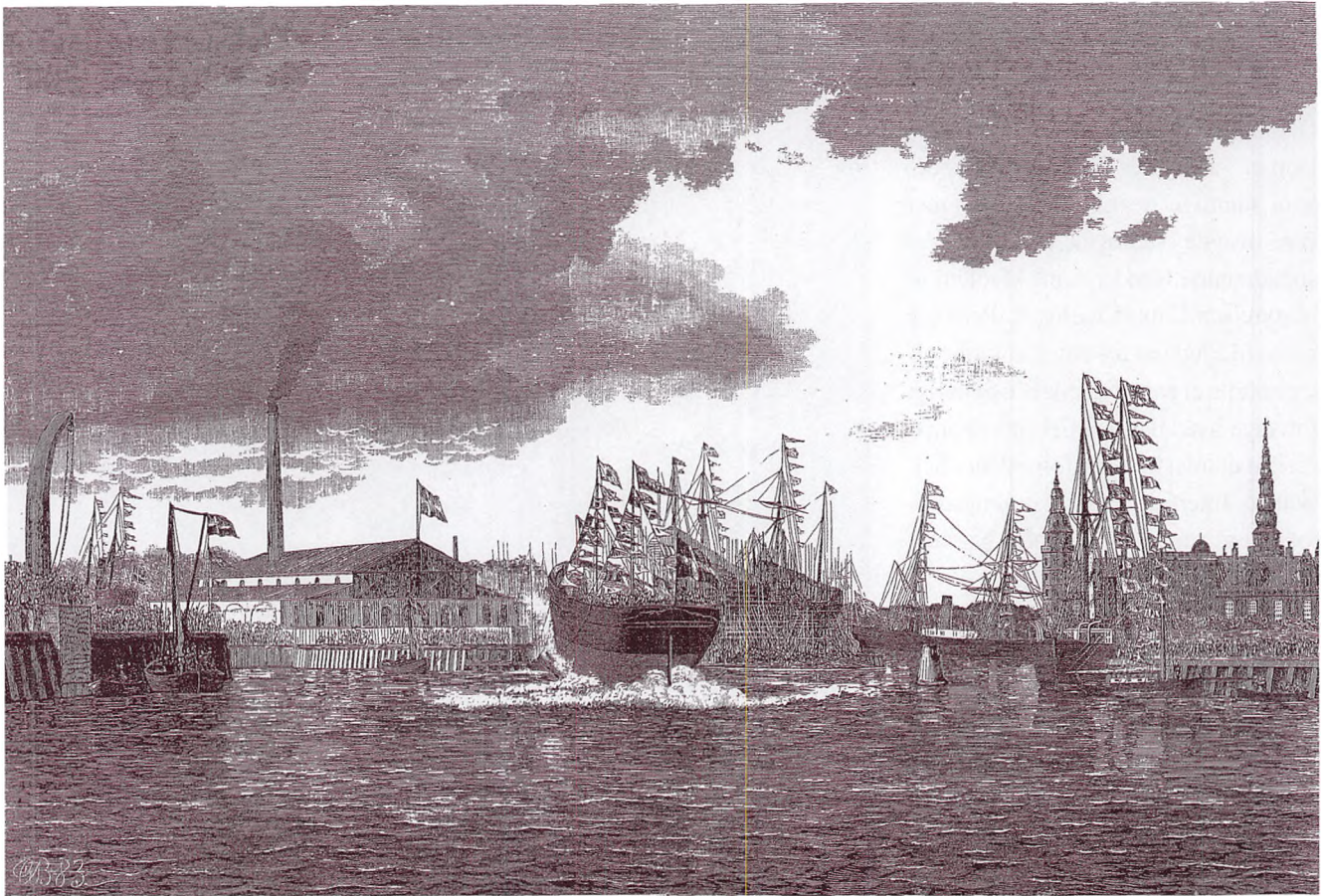
Derefter fremlagdes det reviderede med Revisors Paategning forsynede Regnskab for Kalenderaaret 1882, som efterat Udbyttet var bestemt til 15%, og det Overskydende alt vedtaget henlagt til Reserve- og Fornyelsesfondet, blev godkendt og underskrevet af den samlede Bestyrelse.

Det overlodes til den Corresponderende Reder af Locale Hensyn nærmere at bestemme Dagen for Generalforsamlingens Afholdelse i først. Marts Maaned".

(Fra forhandlingsprotokollen, bestyrelsesmøde 22. februar 1883)

Jernværftet

I sidste del af 1800-tallet fandtes de største industrivirksomheder i Danmark blandt skibsværfterne. Indtil

Jernskibet "Helsingør" løber af stabelen fra det nye skibsværft. Af C. Baagø, Illustreret Tidende.

1880 var de store danske værfter Orlogsværftet, B & W samt fra 1873 A/S De forenede Oplagsværfter og Værfter på Christianshavn, sidstnævnte tog sig især af reparationer.

Holm var stadig skibsbygger. Han mente, at der var grundlag for endnu et stort dansk jernskibsværft, og han fandt, at Helsingør var et passende sted at placere det. Byen lå lige ved det stærkt trafikerede Øresund og den nye havn, der blev bygget 1878-1886 holdt sig isfri.

Holm fik forbindelse med Helsingørs Handelsforening, der i 1879 havde indledt forhandlinger med regeringen om at få overdraget et stykke af Militærets øvelsesterræn til maskinværksted. Holm ønskede terrænet brugt til anlæg af et egentligt jernskibs- og maskinbyggeri.

Forhandlingerne med Regeringen blev langvarige. Vistnok var krigsministeren stærkt imod en afgivelse af

terrænet. Først i juni 1880 kom der ved indenrigsminister Skeels bistand gang i forhandlingerne. Stadig var der vanskeligheder, der først syntes at fortone sig, da Holm satte trumf på og erklærede, at de evt. koncessionshavere måtte have besked inden 1. marts 1882, eller de ville opgive projektet.

Koncession til anlæg og drift af værftet blev udstedt 29. november 1881. Ifølge denne skulle koncessionshaverne stille med et depositum først på 10.000 kroner i værdipapirer ved udstedelsen og derefter inden 4 måneder yderligere 40.000 kr. Inden samme frist skulle det desuden være godtgjort for Indenrigsministeriet, at kapitalen til anlægget mindst 1½ mio. kr. var til rådighed og at mindst 10 % heraf var indbetalt.

Straks efter indbød bestyrelsen for værftet til aktietegning på 800.000 kr. Pengene blev rejst.

Værftet havde ved stiftelsen en aktiekapital på 1,6 mio. kr. I 1882 gik man i gang med opførelsen af værftet. En 45 tons kajkran blev rejst. Direktør Dyhr og maskiningeniør Drewsen rejste til udlandet for at købe de fornødne maskiner, og de ankom i juli. I august blev sluttet kontrakt om anlæg af den første tørdok, i september flyttede man ind i de nye bygninger, og nu gik man i gang med de planlagte byggebedrifter. Den første kontrakt blev sluttet 19. oktober, med M. C. Holm og Dampskibs-selskabet Norden, på en fragtdamper. Den blev søsat 5. juni 1883. Samme år indkom bestillinger på yderligere fem skibe.

Allerede 1884 afleverede værftet en betydelig større tonnage end B & W. Beskæftigelsen nåede hurtigt op på 700 mand. I juni samme år var tørdokken færdig, dengang den største i Norden.

Dampskibet Thy, fotograferet i Nykøbing Havn, 1890'erne.

Samtidig blev værftet imidlertid ramt af den almindelige konjunktur-nedgang. Der kom kun få og ubetydelige bestillinger, og arbejdsstyrken faldt til 230 mand. Trods bestillinger fra Marinen så det ilde ud. 1886-87 var værftet uden ordrer.

I september fratrådte W. Dyhr som direktør, og M. C. Holm overtog ledelsen, som han beholdt til 1892. Han arbejdede gennem hele perioden vederlagsfrit. Efter sigende var han i Helsingør mindst en dag om ugen. Samtidig med Holms overtagelse, begyndte forholdene at bedres. Den 6. december 1887 sluttede Holm kontrakt med Gehrkens i Hamborg om bygning af en fragtdamper, og i marts 1888 bestilte han selv en damper på 1633 gross-tons, der under bygningen blev videresolgt. Værftet var i gang igen, da fragtmarkedet begyndte at bedres, og bestillingerne atter kom ind. I 1888 udbetaltes for første gang

udbytte, der steg de følgende år fra 3 til 10,5 % i 1890-91.

Fra 1890 afleverede værftet næsten hvert år en større tonnage end B & W. Der byggedes ikke blot til danske rederier, men også norske, svenske, tyske og russiske. Til udgangen af 1894 i alt 51 nybygninger på i alt 34.000 brt. Det største skib var "Helge" til Dampskibsselskabet Danmark på 2004 brt.

Ved siden af nybyggeriet opbyggedes samtidig en reparationsafdeling, og der blev solgt maskinanlæg til andre industrivirksomheder, som De danske Sukkerfabrikker og cementfabrikkerne.

En ny by

I 1890 var Nykøbing vokset til en by med 3607 indbyggere, og befolkningen voksede fortsat: 1901 havde byen 4507 indbyggere. Den syntes for indbyggerne selv at være under forandring til en helt ny by. Markjorderne

var ikke længere af stor betydning, søfarten og handelen var stadig vigtig, men det nye og dominerende var industrien. Først og fremmest havde Jernstøberiet vokset sig stort. Nye store fabriksbygninger rejstes midt i byen. Virksomheden beskæftigede nu over 200 mennesker, en fjerdedel af byens skatteydere.

Nye forbindelser til omverden var kommet til: Jernbane og jernbanefærge, telefon, bank, endnu en avis – og cykler. Der blev bygget nyt, gerne i flere etager og røde mursten: Langs forretningsstrøget midt i byen og i helt nye kvarterer som omkring Vesterbro og Nørrebro såvel arbejderboliger som villaer, og stort offentligt byggeri: Ny kirke, nyt posthus, et sygehus, skoler, stiftelser og et alderdomshjem. En mængde ny foreninger var dannet, og det blev de store bevægelseres tid: Arbejdernes, afholdsfolkernes – og sangkorenes.

Mads Chr. Holm fastholdt sin tilknytning til Nykøbing og glemte ikke sin baggrund. Det kom til udtryk ved hyppige besøg i byen, og fra slutningen af 1870'erne ved en udstrakt velgørenhed. Især rettedes midlerne mod børn og unge, de der trængte til midler. Hertil kom hjælp til skole og videregående uddannelse samt til ældre trængende medborgere. Gaverne kom som pengegaver, bespisning, større byggeri, legater og stiftelse. Udover de officielle gaver til "byen", skal Holm have hjulpet mange "værdigt trængende", som han selv op søgte i byen.

Mads Chr. Holm døde den 23. september 1892 i København. Den 30. september blev han bisat i Holmens kirke, et stort følge var mødt. Dampskibet Thy bragte ham til Nykøbing søndag den 2. oktober om aftenen, hvor han blev ført til kirken. Havnepladsen, Havnegade og Kirketorvet var illumineret med fakler. Dagen efter, 3. oktober, blev Mads Chr. Holm begravet på Nykøbing Kirkegård. Her ses endnu mindestøtten over ham, der blev juli 1893. Emilie Holm ønskede selv at rejse monumentet, og lod billedhugger Ludvig Brandstrup modellere portrætmedaljonen. Byen beko stede begravelsen og gravstedet.

Emilie Holm døde i august 1914 hos sin søster i Sønderjylland. Det var tanken, at også hun skulle graves i Nykøbing, men hun blev begravet i Sønderjylland "paa Grund af de extraordinaire Forhold", skrev Morsø Avis. Første Verdenskrig var brudt ud.

Holms gaver

Fra 1878 – årligt:

200 kr. til trængende konfirmander (tøjhjælp), fordelt via byens præster.

1881:

Opførelse af Børneasyl til 60 børn – 6500 kr.

1882:

Køb og opsætning af varmeapparat i kirken.

1883:

400 kr. til Asylet, bl.a. til julefest.

1886:

Festlighed for asylbørnene i anledning af Holms sølvbryllup.

1887:

1000 kr. til Asylet i anledning af Holms 60-års dag. Herefter hvert år et beløb til bespisning af børnene denne dag.

1888:

1000 kr. til rejsehjælp til Nordiske Udstilling i København for håndværkere og fiskere.

Ved kongens 25 års jubilæum bespisning af asylbørnene og illuminering af Asylet.

Tilsagn om 2000 kr. til et Byrådet påtænkt jubilæumslegat for værdigt trængende.

Jul: 400 kr. til asylbørnene.

1891:

200 kr. til Bombebøssen.

80.000 kr. til opførelse af ny Borger-skole.

2000 kr. til Haandværker- og Industriforeningen.

Festmåltid for beboerne på hospita-lerne og fattiggården.

Ifølge testament:

Mens fru Holm levede hvert år 400 kr. årligt til Børneasylet.

Efter fru Holms død halvdelen af formuen til hendes slægtninge, af den øvrige del:

10.000 til Børneasyl i Helsingør.

30.000 til to bestemte personer.

Resten til velgørende formål i Nykøbing:

25.000 til Børneasylet.

50.000 (og om haves endnu 50.000) til friboliger for gamle, specielt skibsførere og deres enker.

10.000 til Håndværkerforeningen som legat for trængende håndværkere og deres enker.

10.000 til beklædningshjælp for konfirmander.

100.000 til byrådet som legat for unge til videregående uddannelse.

Evt. yderligere midler til velgørende formål. Heraf gik 1921 o. 25.000 kr. til bygning af et bibliotek.

Svaleklit.

Elsøvej 105 . 7900 Nykøbing Mors
Tlf. 97 72 10 00

MOLLERUP MØLLE

*ønsker
glædelig jul og
godt nytår*

Nykøbing El-Service ApS

v/Per Nielsen
Tlf. 97 72 38 60
Fax 97 71 06 33

Venøvej 1, Nykøbing M.

- Alt i nyinstallationer og reparationer
- Husinstallationer
- Industriinstallationer
- Tyverialarmer
- Salg/service af hårde hvidevarer
- Biltlf. 30 97 08 60

– et korn bedre

Tlf. 97 74 43 11, 7900 Nykøbing Mors
Tlf. 97 76 25 00 Redsted, 7970 Redsted
Tlf. 97 76 23 22, 7960 Karby

Vi ønsker vore kunder
en glædelig jul og et godt nytår!

TOMMERGAARDEN

Nykøbing M · Soltoften 3 · Tlf. 96 70 21 00

Hama
-perlen blandt legetøj

- et kvalitetsprodukt fra

malte haaning
PLASTIC A/S
Nykøbing Mors

Vi ønsker alle

læserne af »Jul På Mors«
en rigtig glædelig jul og et godt nytår med
tak for den tillid,

der blev vist os i det år, der er gået.
Som i 2009 vil vi fortsætte
i 2010 med tilbud på kvalitetsvarer på alt i
fliser, kantsten, læhegn, trådhegn,
flagstangsfod, dekorationsvaser m.m.

**Nykøbing Flise-
og Mørtelfabrik A/S**

Bakkegårdsvej 9 . Telefon 97 72 05 11

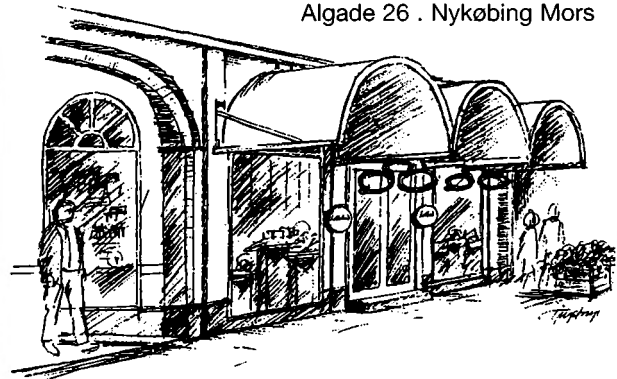
ÅS SDR. DRAABY

KØBMANDSGAARD
7900 NYKØBING MORS

ønsker alle en
glædelig jul
og godt nytår

Algade 26 . Nykøbing Mors

Oplevelser på Mors:

- Skaldyrsfestival
- Countryfestival
- Havnefest i Sillerslev
- Træskibssejls
- Ø-fest
- Mors rundt ad søvejen
- Sælsafari til Livø
- Vandrefestival

Salgssted for:

Billetten

DSB-billetter

Busbilletter

Yderligere oplysninger:

Morsø Turistbureau
Havnen 4 - 7900 Nykøbing Mors
Tlf. 97 72 04 88
mt@visitmors.dk - www.visitmors.dk

*Glædelig jul
og godt nytår!*

Vognmand

FILTENBORG

Tlf. 97 72 39 66

GLÆDELIG JUL
&
GODT NYTÅR

Kirketorvet 1

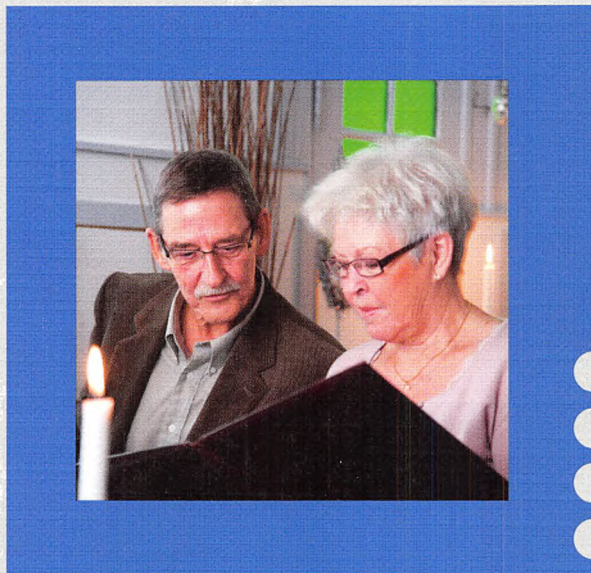
7900 Nykøbing M.

Telefon 96 70 15 00

hk@morsoesparekasse.dk

Vi ser frem til et fortsat godt samarbejde
med alle vores kunder i 2010

1 **MORSØ
SPAREKASSE**
morsoesparekasse.dk

*Vi har valgt MB Pensionspleje -
så slipper vi for yderligere
spekulationer...*

Har du ikke tid eller lyst til at følge udviklingen på obligations- og aktiemarkederne, så er MB Pensionspleje noget for dig.

Med MB Pensionspleje bliver dine pensionsmidler investeret så fordelagtigt som muligt i overensstemmelse med din tidshorisont og risikoprofil.

Kontakt os på telefon 96 15 25 00 og hør mere om MB Pensionspleje.

M
MORSØ BANK

- du kan regne med os

Algade 2 - 7900 Nykøbing - tlf. 96 15 25 00 - www.morsbank.dk